

KAROL SIDOR

Slováci ZAHRANIČNOM ODBOJI.

Nákladom vlastným 1929.

Tlačila Kníhtlačiareň „Jednota“ Bratislava.

KAROL SIDOR

SLOVÁCI V ZAHRANIČNOM ODBOJI.

NÁKLADOM VLASTNÝM 1928.

TLAČILA KNÍHTLAČIAREŇ „JEDNOTA“ BRATISLAVA, PRAYOVA 38.

Všetky práva vyhradené.

Copyrighted by Karol Sidor Bratislava.

Úvodom.

Opísať účasť Slovákov v československom zahraničnom odboji nie je možné bez načrtania dejín Slovenskej Ligy v Amerike.

Slovenská Liga počas svetovej vojny združovala najväčšiu našu emigráciu a svojou činnosťou oslobodzovacou rozprestierala sa i na štáty mimoamerické. Vyslala dvoch svojich delegátov do Európy, reagovala na každý prejav európskych revolučných i domácich vodcov, slovom od začiatku svetovej vojny konala úlohu, ako by ju vykonať dostala bola poverenie od celého národa pod Tatrami.

Pre toto dal som svojej knižke širší názov: Slováci v zahraničnom odboji miesto názvu zaiste priliehavejšieho: Slováci v Amerike a ich práca za našu slobodu. Z bojov a prác opisujem tie, ktorých dejišťom, alebo odzrkadlišťom bola slovenská Amerika, tá slovenská Amerika, ktorú navštívili z troch uznaných vodcov našej zahraničnej revolúcie dvaja: M. R. Štefánik a T. G. Masaryk.

Zostaviť naše slovenské revolučné dejiny, ktorých logickým pokračovaním je akcia za uplatnenie sa zásad Pittsburskej Dohody v našom štáte, vzala na seba Slovenská Liga v Amerike, akožto povolaná autenticky vydať také dielo. O ňom už na XIV. kongrese Slovenskej Ligy, konanom v Pittsbursku 28, 29 a 30. júna 1922 padlo opätovne nejedno slovo. Zaslúžilý predseda Slovenskej Ligy v Amerike, Ivan Bielek, vtedy bol hovoril:

Revolučné dejiny Slovenskej Ligy v Amerike... Tieto uzniesol sa vydať posledný kongres a zachovať tak pamiatku dejín revolúcie, práce Slovenskej Ligy - budúcnosti.

Dielce toto však nebolo vydané za môjho predchodcu (Alberta Mamateya) a boly ku nemu podujaté len predbežné práce, ktoré konal brat Jamarik. Ja, prezrúc zhromaždený a veľmi povrchný materiál — nechcel som sa pustiť do diela a zdôraznil som to schôdzi Ústredného výboru s Ústrednou Správou, vydržiavaného v mesiaci apríli 1921. v meste Pittsbursku. Ba žiadal som schôdzu, aby ona poverila niekoho, keď za týchto okolností chce

vydať dielo. Schôdza vymenovala do výboru mňa a bratov: Pavla Jamarika a J. A. Ferienčíka. Mnohé zápisnice z časov tajomníctva brata J. Jančeka nám chybujú, dokumenty a záznamy vojenskej kancelárie úplne. Apel na Okresné zbory mal účinok len natoľko, nakoľko zozbieraly sa asi tri štvrtiny materiálu. Tento nie je pohromade. Historické príписы, dokumenty Slovenskej Ligy tiež nemám po ruke. Neprevzal som ich od brata Mamateya, hoci ich tento zaiste kedykoľvek odovzdá na požiadanie.

Na XV. kongrese Slovenskej Ligy, konanom v Binghamtone v dňoch 27., 28. a 29. mája 1924. predseda Ivan Bielek referoval: Ja som predsedníctvo zdedil od predchodcu, A. Mamateya, ktorý mi neodovzdal žiadne listiny a dokumenty. Sľuboval — čakalo sa. Medzi časom brat Mamatey ťažko ochorel a trávil väčšiu časť zbytkov života v rôznych sanatoriách, v jednom z ktorých zastihla ho smrť. Pri prezeraní jeho kancelárie v Národnom Slovenskom Spolku, jako to svedčili bratia: Ďuris a Krafčík — nenašlo sa nič. Prívátna jeho pokladnica na konzuláte (Mamatey bol sa stal totiž č.-sl. konzulom v Pittsburgu, poznámka autora), jako som o tom bol informovaný so strany ctenej jeho manželky — bola otvorená v jej neprítomnosti a v čase jej príchodu — nebolo už v nej nič. V kufre, v ktorom dľa mne daných informácií mali byť dokumenty Slovenskej Ligy a ktorý bol otvorený v prítomnosti administrátora Potter Title Trust Company a zástupcov Slovenskej Ligy: rev. Jozefa Horvátha a Ivana Daxnera, nenašly sa tiež tie dôležité dokumenty. Keď popri tomto uvážim, že nemáme ani len zápisnice zo schôdzok ústredného Výboru z čias tajomníctva p. Jančeka a ani zbla zo záznamov vojenskej kancelárie, vidíme, že bude ťažko zostaviť históriu takú, jakú sme chceli a jakou ona mala byť.

A v tej že zápisnici (z roku 1924) čítame aj toto: Br. Karol Belohlávek udal, že pilne pracuje na zostavení časti dejín, lenže posiaľ dostal iba od 54 sborov Slovenskej Ligy potrebný materiál. Ďalej udal, že zostavenie Dejín vyžaduje veľkú prácu a myslí, že za jeho prácu jeden tisíc dolárov (dnešných našich 33.650 korún, pozn. autora) nie je veľký obnos.

Na XVII. kongrese Slovenskej Ligy, konanom v Lorain 31. mája 1928, vynesené bolo uzavretie, že dejiny revolučného hnutia nateraz nevydajú sa.

Chybovaly iste i peniaze, ale menovite i materiál...

Z tu uvedeného vidieť, že zaťal som do tvrdého dreva, keď podujal som sa aspoň z hruba načrtať slovenskú účasť v zahraničnom československom odboji a podať ju v prítomnej knižke z príležitosti osláv desať ročného trvania našej republiky.

Pracovať na tomto diele bolo mi ťažko.

Materiál, dáta, dôkazy a dokumenty zaopatrovať, zkúmať ich hodnovernosť, zrovnávať ich a triediť bolo vecou, ktorú nikdy by som nebol dokončil, keby ma nebola zohrievala veľká myšlienka: dokázať naším priateľom i nepriateľom práve z príležitosti našich jubilejných osláv, že sme my Slováci tento štát chceli, zaň žertvovali a na jeho stvorení spoločne s Čechmi pracovali. I vo vyššom vedení odboja máme Slováka dr. M. R. Štefánika, i v Amerike, ktorá odboj väčšinou financovala, i v Rusku máme predbojovníkov slovenskej budúcnosti, nuž naše národné povedomie má sa z čoho živiť, má byť načo hrdé a nasledovne:

náš národ má sa právo v tejto republike tak vystierať, ako sa — v úplnom šetrení celoštátnych záujmov — jemu samému ľúbi.

Keď odovzdávam dielo do ruky našej verejnosti, musím sa úprimne poďakovať msgrovi Jankovi Pôstényimu, Ivanovi Bielekovi, Ivanovi Daxnerovi a mnohým iným, ktorí mi popriali materiálu k tomuto pokusu.

Bez ich pomoci nebol by som sa mohol do práce pustiť.

A na konci nech mi je dovolené najsrdečnejšie vďaky vzdať Osv. Pánu Jánovi Vojtaššákovi, spišskému biskupovi, ktorý pomohol mi dielo toto vydať vlastným nákladom a tak zabezpečiť jeho presné vyhotovenie.

Bez jeho pomoci nebolo by dielo v rukách čitateľa.

Láskavého čitateľa však prosím, aby odhliadol od prípadných chýb a nedostatkov, ktorým budúci zostavovatelia takýchto publikácií už ľahšie budú sa môcť vyhnúť, a aby dielo toto čítal s láskou voči svojim osloboditeľom, Slovákom v Amerike, bez ktorých slovenská účasť v našom zahraničnom odboji — odhliadnuc od gigantickej práce gen. M. R. Štefánika, zasluhujúcej si osobitného ocenenia — bola by ozaj maličkou a takou, že by sa mohlo povedať: slobodu nám iní doniesli na tanieri.

Ak z diela tohoto čitateľ nadobudne presvedčenia, že i na základe tu opísanej slovenskej práce a žertvy my zaslúžili sme si slobody a miesta medzi slobodnými národami: kniha táto dosiahla svojho cieľa a moja snaha bola dostatočne tým faktom odmenená.

Bratislava, koncom septembra 1928.

PÔVODCA.

I.

SLAVIANI V AMERIKE.

Prví zo Sliavianov začali sa sťahovať z Európy do Ameriky ľudia, bývajúci v najbohatšom slavianskom štáte, v Rusku. Možno to neboli Rusi. Skôr to mohli byť utláčaní Poliaci; ale faktom je, že v amerických štatistikách z roku 1820 niekoľko sto osôb udáva za svoju rodnú zem Rusko.

Za Rusmi roku 1856 prichodia do americkej štatistiky Poliaci, trebárs niektorí ich vynikajúci jednotlivci (Koščiuszko a Pulaski) boli už v Amerike dávno pred r. 1800; a po revolúciách v ruskom Poľsku prišlo do Ameriky tiež veľa Poliakov.

O Slovákoch nevie sa presne, kedy prišli. Americké slovenské pramene vykladajú romanticky o prvých Slovákoch, ktorých prijala slobodná zem Kolumbova.

„Prvý Slovak v Amerike — hovorí jeden z takýchto našich prameňov — bol gróf Móric Beňovský, kráľ ostrova Madagaskaru. Narodil sa zo slovenskej zemianskej rodiny vo Vríbovom, v župe Nitrianskej r. 1741. Do Ameriky prišiel r. 1785, aby si tu vyjednal pomoc pre svoje kráľovstvo, lebo tým ostrovom vládli Francúzi. V Baltimore istá kupecká firma zásobila ho loďou „Intrepid“ s tridsať kanónmi a bohatým nákladom. Nechal tu — totiž v Amerike — svoju vernú, ale chorľavú manželku a odplul do svojho kráľovstva. Tam v máji

roku 1786 padol v boji za slobodu čiernych domorodcov ostrova Madagaskaru proti Francúzom.

V štatistike americkej v roku 1870 je zaznačené 3.737 „Hungarianov“, z čoho možno uzatvárať, že dobrá polovica je slovenská, prípadne rusínska.

O väčšom počte prisťahovavších sa Čechov štatistika hovorí tiež už roku 1870.

Slovinci, Chorvati, Srbi a Dalmatínci prichodili vo väčších húfoch do Ameriky v rokoch osemdesiatych minulého storočia.

Bulharov je v Amerike málo a väčšinou prišli tu až na začiatku 20. storočia. Ešte menej je lužických Srbov, skrývajúcich sa v počte „Iní“.

Počet Slavianov.

Smerodajnými nám budú americké štatistiky z rokov 1910 a 1920). Vzťahujú sa ony na všetky štáty Severnej Ameriky. Tie štáty sú: Ala. = Alabama, Ariz. = Arizona, Ark. = Arkansas, Cal. = California, Colo. = Colorado, Conn. = Connecticut, D. C. = District Columbia, Del. = Delaware, Fla. = Florida, Ga. = Georgia, Idaho == Idaho, Ill. = Illinois, Ind. = Indiana, Iowa = Iowa, Kan. = Kansas, Ky. — Kentucky, La. = Louisiana, Mass. = Massachusetts, Md. = Maryland, Me. — Maine, Mich. = Michigan, Minn. = Minnesota, Miss. = Mississippi, Mo. — Missouri, Mont == Montana, Neb. = Nebraska, Nev. = Nevada, N. C. = North Carolina, N. D. — North Dakota, N. H. = New Hampshire, N. J. = New Jersey, N. Y. = New York, Ohio = Ohio, Okl. = Oklahoma, Ore. = Oregon, Pa. = Pennsylvania, R. I. = Rhode Island, S. C. = South Carolina, S. D. = South Dakota, Tenn. == Tennessee, Tex. = Texas, U. = Utah, Vt. = Vermont, Va. = Virginia, Wash. = Washington, W. Va. = West. Virginia, Wis. — Wisconsin, Wyo. = Wyoming, N. M. = New Mexiko, (od 1909), teritórium: Alaska-Aljaška.

Podľa štatistík javí sa nám počet Slavianov v Spojených štátoch Amerických takto:

	1910	1920
Poliaci.....	1,684.108	2,436.895
Rusi.....	91.341	731.949
Česi.....	531.193	622.796
Slováci.....	281.707	619.866
Slovinci.....	181.594	208.552
Horvati.....	92.260	140.559
Srbi.....	26.483	52.208
Dalmatínci.....	5.372	3.119
Rusíni.....	34.837	95.458

Černohorci.....	3.949	4.535
Bulhari.....	19.183	14.420
Iní.....	34.799	3.642

Najviacej Slavianov usadilo sa v štáte Pennsylvánia a to preto, lebo tento štát je priemyslovým; má mnoho baní a fabrík. Slaviani v týchto baniach a fabrikách konajú tú najťažšiu a najtvrdšiu robotu. Výnimku tvoria iba Česi, väčší počet ktorých zdržuje sa na vidieku a pracuje v poľnom hospodárstve.

Rozvrstvenie Slavianov v samom štáte Pennsylvánia je z roku 1920 takéto:

Poliaci.....	412.211
Slováci.....	296.219
Rusi.....	107.638
Srbi a Horvati.....	56.483
Slovinci.....	50.257
Rusíni.....	47.314
Česi.....	19.839
Bulhari.....	1.005

Náboženstvo.

Medzi slavianskymi národmi, usadivšími sa v Amerike, majú prevahu vyznavači rímsko a grécko-katolíckej viery. Za nimi idú pravoslávni, evanjelici a na samom konci bezverci.

Duchovný život katolícky najkrajšie prekvitá u Poliakov, Slovincov a Slovákov. Vidieť to na farách a hlavne na cirkevných školách.

„V konfesijnom školstve ostali českí katolíci ďaleko za Poliakmi i za Slovákami, trebárs i Slovinci majú katolícky život veľmi vyspelý a čulý. Je vôbec ich chlúbou, že sami dali veľkej Amerike 5—6 biskupov.

Evanjelikmi sú väčšinou len Slováci, trochu Čechov a niekoľko Poliakov.

Jadro bezvercov tvoria Česi, kým masu pravoslávnych dodávajú Rusi, Srbi a Rusíni (Ukrajinci).

Po svetovej vojne začaly sa pokusy s národnými cirkvami slavianskymi, ale bez valného účinku. Americkí Slaviani — okrem Čechov — držia sa húževnato svojej viery, donesenej zo starej vlasti a obetujú neslýchané sumy na udržanie fary, kostola, školy a cintorína.

V obetavosti na náboženské ciele popri Poliakoch Slováci vedú.

Majetok a vzdelanie.

Do Nového Sveta prichodivšia vrstva slavianska rekrutuje sa z radov chudoby. Ale nie tej najostatnejšej. Veď cesta z Európy do Ameriky reprezentuje ešte vždy dosť hodný kapitál, takže ozajstne chudobný človek — akby si len nevypožičal — takú cestu nemohol by ani podniknúť.

Je zaujímavá štatistika o tom, koľko ktorý prisťahovalec priemerne doniesol so sebou do Ameriky groša.

Národnosť:	Priemerná suma na osobu v dolároch:
Angličan.....	79.43
Nemec.....	61.69
Čech.....	42.92
Rus.....	28.09
Dalmatínek, Bosniak, Hercegovec.....	22.09
Bulhar a Srb.....	19.63
Slovák.....	18.23
Poliak.....	15.73
Rusín.....	14.96
Horvát a Slovinec.....	12.44

S peniazmi prisťahovalec doniesol do novej vlasti i predchodiacu vzdelanosť alebo zaostalosť a tá medzi slavianskymi národami v percentoch negramotných javí sa v rokoch 1899—1910 takto:

Národnosť:	Percento nevediacich písať ani čítať:
Rusíni.....	53,4%
Bulhari, Srbi a Černohorci.....	41,7%
Dalmatínci, Hercegovci a Bosniaci.....	41,0%
Rusi.....	38,4%
Horvati a Slovinci.....	36,1%
Poliaci.....	35,4%

Slováci.....	24,0%
Česi.....	1,7%

Medzi Slavianmi v Amerike, ako vidno zo štatistiky, Slováci a Česi majú najmenej analfabetov. Dnes, roku 1928, keď slovenské cirkevné školstvo v Amerike má už za sebou veľký kus práce, percento slovenských analfabetov je iste znížené na minimum.

Hospodársky a spoločenský život.

I pri takomto dosť značnom počte ľudí, ktorí nevedia ani písať ani čítať, hospodársky a spoločenský život amerických Slavianov vyvinul sa postupom času veľmi pekne. Zakladaly sa obchody, banky, kupovali sa pozemky a bohatstvo Slavianov rástlo a rastie.

Spoločensky sú silno organizovaní v spolkoch podporných, náboženských, národných i politických. Zmyslu pre americkú politiku Slaviania nemajú, čulejšími sú iba Slováci, ktorí v štáte Pennsylvánia majú na sneme dvoch poslancov: Štefana Babeja, ktorý kandidoval zo South Sharon a Juraja A. Hricku z Olyphantu.

Organizácie — i jednotlivci — vydávajú denníky, týždenníky a mesačníky, ktoré idú vo veľkých tisícoch medzi ľud a udržujú v ňom ducha národného, pestujúc rodný jazyk. Kníh beletristických a vedeckých je veľmi málo. Potreby z tohoto oboru zaopatrujú si Slaviania v reči anglickej, ktorú skoro každý slaviansky prisťahovalec ovláda, alebo žijú na zásielkach krajových kníh a brožúr.

Slavianske súžitie v Amerike.

Slavianska nesvornosť, aká bola na našej ploguli, prenesená bola i na ploguľu druhú. Každý národ sám a osobitne umiestňoval sa v mozaikovom složení národností v Amerike a keď už neútočil Slavian na Slaviana, nuž formálne jeden druhého aspoň fumigoval a od seba bočil. Aký-taký panslavizmus jednako sa len pestoval, ale o pravom panslavizme nemohlo byť reči, keďže z neho chybovala najpočetnejšia složka amerického Slavianstva: Poliaci."

Slavianstvo v Amerike bolo totiž rozdelené na dva tábory: na Polonofilov a na Rusofilov. Oba tábory srazily sa vždy pri správach o prenasledovaní Poliakov v Rusku a oba k tomu cieľu používali americko-anglickú tlač, ktorá sa skôr klonila na stranu Poliakov, ako Rusov.

Ochabnutie lásky voči Rusom nastalo medzi Čechmi hlavne vtedy, keď im bolo znemožnené vytvoriť Novú Čechiu na Sibíri. História pokusu je táto:

„Za občianskej vojny vznikla medzi českými Rusofilmi myšlienka presťahovať amerických Čechov na ázijskú Rus. Prišiel do Ameriky za tým cieľom s Vojtechom Maškom istý Rus (a či Poliak?) Malinowski. Vydavateľovi „Slowana amerického" sa romantický plán nesmierne zaľúbil, „lebo my odnikiaľ, jedine len od Ruska istú spásu očakávať môžeme." (Slowan americký, 15. aug. 1861.) Hovorí sa, že cár Alexander II. naozaj sa

zaujímal o túto vec, ale gubernátor poamurský (Nové Čechy malý byt' založené na Amure) generál barón Korff nesúhlasil a cára vystríhal výrokom, „žeby si na Amure založil nie Novú Čechiu, ale novú Poloniu," narážajúc týmto výrokom na vtedajšie české sympatie s revolučným hnutím v ruskom Poľsku. Zo zamýšľaného presídlenia nebolo nič. A dobre. Bárta, jeden z poslov amerických Čechov do Ruska, vrátil sa odtiaľ do Spojených štátov sklamaný a rozmrzený nad neochotou ruskej vlády a liknavosťou jej byrokracie. Mráček, druhý posol, ostal však v Rusku a usadil sa v Odese."

Pravda, s času na čas byly usporiadané všeslavianske manifestácie, ale ako byly zakončené, tak sa i na ich smysel a účinky zabudlo. Ale ani slavianske národnosti, ktoré dnes tvoria jednotný štát SHS., alebo R. Č. S., ba, podľa niektorých i jednotné národy, do svetovej vojny ničoho nevedel y o svojom jednotnom spoločnom pôvode a snahách.

Tomáš Čapek, americký Čech, v svojej knihe „Naše Amerika" str. 9. doslovne o tom píše:

„Prečo som nenazval knihu: Čechoslováci v Amerike ? Preto, lebo až do revolúcie Čech a Slovák žil i v Amerike každý svojím osobitným spôsobom, budoval si — každý pre seba — kostoly, školy a národné domy, organizoval si svoje vlastné spolky, išiel za svojou vlastnou ideológiou, tvoriac svoje osobitné dejiny."

Tým je teda naznačené, že v skutočnej slobode národy samy vedia tvoriť pre seba a samy zo seba, i pre seba vedia sa vzdelávať, nie súc utisnuté na pomoc druhého, trebárs i bratského národa.

V čase svetovej vojny Slaviani — aspoň isté ich príbuzné čiastky — chopili sa spoločnej akcie a vykonali tak pre svoju starú vlasť veľmi veľa.

II

SLOVÁCI V AMERIKE.

Od roku 1881 do 1900 do Ameriky vyst'ahovalo sa z Uhorska 470.089 osôb. Boli to väčšinou obyvatelia nášho východného Slovenska. Prišli zo stolíc šarišskej, Zemplínskej, Spišskej a Abaujskej, chudobní a v štvrtine negramotní, to jest, nevediaci písať ani čítať. Ako takí stávali sa neraz obeťou nesvedomitých agentov, ktorí im zaopatrovali robotu, ale s platom veľmi nízkym. Keď takéto tučnenie agentov na mozoľoch prist'ahovalcov starší Slováci zbadali, radili došlým slovenským prist'ahovalcom naučiť sa aspoň jednu vetu po anglicky: „Mister boss , giv mi džab" (pán správca, dajte mi robotu).

S touto jednou vetou na ústach Slováci potom sami začali chodiť po rôznych podnikoch a robotu si aj našli. Vyrozumeli sa hneď v nej a dobre sa aj osvedčovali. Boli pobožní, pracovití, trpezliví, vytrvanliví, do politiky a socialistických organizácií sa nemiešali, len pracovali, drhli, ukladali cent ku centu, aby mali čo poslať domov.

Ale v Amerike nemali radi ľudí, ktorí ta prišli, nahrabali dolárov a odišli s nimi na druhý breh Atlantického oceánu. Amerikánom bol vítanejší človek, ktorý prišiel do Ameriky, po čase poslal šífkartu pre ženu a deti a spolu s nimi usadil sa navždy v Amerike. Takýchto Slovákov bolo hodne a — neobanovali. Slobodná zem Ameriky pomohla im k bohatstvu, ale Slovák jednako na svoju rodnú zem pod Tatrami, akokoľvek bola macošskou, nezabudol. Podporoval svojich doma a pomáhal svojim v prvých dňoch, keď tí prišli tiež za prácou do Ameriky. Spoludržanie Slovákov bolo príkladné. Krajania sa snášali. Spávali v jednej nocľahárni, jedávali v jednej jedálni, radili si vzájomne to i ono v prospech zlepšenia svojho stavu a vypomáhali sa i peniazmi.

Prvý raz so štátnymi americkými orgánmi Slovák dostal sa do protivy iba vtedy, keď sa začal cítiť akoby v svojej dedine. Stávalo sa to z príležitosti sobášov a krstín, keď po požití — v časoch pred vojnou ! — väčšej dávky alkoholu a pri videní toľkých svojich známych, dával sa do spevu, tancu, alebo i do bitky. Vtedy prišla polícia a zisťovala totožnosť bitkárov.

Ale ináč Slovák bol tichým a hľadel len na svoje veci, vybíjal svoju energiu v práci ťažkej i nebezpečnej.

Zamestnanie

Príchodiaci do Ameriky Slovák niesol si so sebou len dobré zdravie a dvoje pilných rúk. Peňazí, aby si za ne mohol kúpiť zem a tú obrábať, nemal. Preto sa zastavovali a zhromažďovali Slováci vo fabrických a baníckych strediskách štátu Pennsylvánie.

Štatistika z roku 1910., väčšinou i dnes ešte platná, takto hovorí o zamestnaní určitého počtu Slovákov v Amerike :

Zamestnanie :	Slováci a Slovenky:
Uhlie.....	11.318
Železo a oceľ.....	9.029
Bijárne a nakladárne mäsa	1.222
Rafinéria oleja.....	757
Sklo.....	718
Koža.....	632
Obuv	388
Hospodárske stroje a autá.....	305
Ťaženie železnej rudy.....	179
Rafinéria cukru.....	148
Krajčírstvo.....	158

Murárstvo.....	67
Dohán a cigary.....	212
Vlnený a česaný tovar.....	17
Hodvábnny tovar.....	72
Bavlnený tovar.....	29
Náradie.....	7
Roztápame medi.....	6
Rukavičky.....	4
Farbenie hodvábu.....	3

V týchto oboroch priemyslu Slováci sa zdokonalovali a dnes mnohí z nich majú i dobré meno v priemyselnom svete, vyrábajúc v svojich fabrikách a dielňach tovar dobrý a zasa zhotovovaný väčšinou slovenskými rukami. Pravda, veľká čiastka Slovákov kope uhlie i ďalej a takouto ťažkou prácou zarába si na chlieb.

Niekoľko tisíc Slovákov je však i na vidieku a gazduje si tam na svojom, že je tomu tak, vysvitá i z toho, že Slováci na vidieku založili si dve rýdzo slovenské osady: v štáte Arkansas je Slovaktown, založená ešte pred vojnou a v štáte Florida v tieto časy newyorskými Slovákami bola založená obec: Masarykowton.

Mnohí Slováci sú majiteľmi domov po väčších mestách a žijú z toho, že svojim krajanom za lacnejší groš poskytujú prístrešie i stravu.

Cirkve a školy.

Na číselný pomer amerických Slovákov katolíkov a evanjelikov najlepšie posvietime, keď odcitujeme, koľko je slovenských fár katolíckych a evanjelických v Amerike.

Rím.-kat. fár je spolu.....	211
Evanjelických fár aug. v. v.....	55
Kalvínskych, baptistických a iných asi.....	30

Popri farách, na ktorých účinkuje 241 katolíckych kňazov, treba udat' i počet rím.-kat. škôl, učiteľov a žiakov. Vysvitá to z udanej štatistiky takto:

Štát :	Učiteľov:	žiakov
Pennsylvánia	241.....	15.033
Ohio.....	86.....	5.318

Illionis.....	69.....	3.431
New Jersey.....	47.....	2.397
Connecticut.....	29.....	1.342
Indiana.....	19.....	1.103
New York.....	19.....	.860
Wisconsin.....	13.....	.584
Missouri.....	7.....	.350
Kansas.....	3.....	.135
Colorado.....	4.....	.122
Alabama.....	3.....	.54

Poznamenať treba znovu, že v Amerike Slováci, trebárs platia štátne a mestské dane, sami si platia i kňazov a učiteľov. Sami stavajú nádherné fary, školy a kostoly.

Počet a sídla Slovákov.

Všetkých Slovákov v Amerike je podľa sčítania ľudu z roku 1920 spolu 619.866. Súkromný odhad činí asi o 200 tisíc Slovákov viacej.

Spomínaný počet Slovákov roztrúsený je vo väčších-menších celkoch v deviatich štátoch takto:

Pennsylvánia.....	296.219
Ohio	78.982
New Jersey.....	48.857
New York	46.209
Illinois.....	44.010
Connecticut.....	21.204

Sbierky a ich kvitovanie

Po udalostiach v Pittsburghu pokračovalo sa v oslobodzovacej akcii znovu s veľkým tempom. Mestá, kde bolo niekoľko tisíc Slovákov, vytýčili si za cieľ zozbierať na milión dolárový fond 25—30—50 tisíc dolárov. A dostali svojmu predsavzatiu, ba — keď pomohli i Amerikáni — ustálené sumy i prekročili. Tak si Scranton a jeho okolie pod vedením rev. Ďulíka a M. Bosáka zaumienilo, že od 16. do 23. júna (1918) zozbiera 25 tisíc dolárov,

Šťastie prialo.

Na stolci mešťanostu Scrantonu sedel muž, sympatizujúci so Slováckmi, ktorý vydal nasledovnú, veľmi pozoruhodnú, vyhlášku pre všetkých občanov mesta a okolia: Proklamácia Alexandra I. Connella mešťanostu mesta Scranton Pa, „za tú našu Slovenčinu !“

Slováci-Amerikáni v našom meste a v našej vlasti asentujú legie vojska do boja na strane Spojených štátov a našich spojencov proti pruskému vojenskému despotizmu, ktorý chce zotročiť celý svet.

Ich legie budú pozostávať z mužov, ktorí tu nepodliehajú „draftu“. Títo mužovia pocítili opätok pruského a rakúskeho militarizmu a videli, ako boli ich ženy a dietky vraždené a ich domy pustošené. Mužovia títo vzdávajú sa svojich dobre platených zamestnaní a sú odhodlaní v páde potreby i zomrieť v radoch armád Spojených štátov a našich spojencov.

Vystrojiť tieto legie, ktoré sú asentované pod záštitou vlády Spojených štátov, potrebné sú peniaze a pre toto slovenské vojsko ľud Spojených štátov je žiadaný venovať jeden milión dolárov. Z tejto sumy Scranton a okres Lackowana má prispieť 25 tisíc dolármi v kampani, vedenej od 16. do 23. júna.

Čo najvрейšie odporúčam vec túto ľudu scrantonskému. Mužovia títo nepýtajú milodary, ale žiadajú, aby im bola daná príležitosť bojovať a zomrieť za nás na našej strane v tejto svetovej vojne. A hoci požiadavky na náš ľud sú ťažké, veríme, je to vlastenecká povinnosť scrantonského ľudu bez ohľadu na náboženstvo a národnosť urobiť ďalšie obeť a tak napomôcť zorganizovať a vyzbrojiť toto slovenské vojsko hrdinských mužov, ktorí chcú bojovať na našej strane.

Oni od nás žiadajú málo. A ja úprimne verím, že scrantonský ľud zasa dokáže svoje 100 % vlastenectvo a zdvihne zbierku túto na povrch.

Alex T. Connell, mayor.

Zbierka ozaj bola „zdvihnutá na povrch“. Pekným príkladom šiel slovenský bankár Michal Bosák so svojimi päťtisíc dolármi, utešený príklad dal i miestny biskup M. J. Hoban svojou morálnou podporou a i obetovaním 100 dolárov.

Myslel som pritom — píše 19. júna (1918) v „Jednote“ Michal Bosák o dare biskupovom — či by sa tak, reku, našiel v Uhorsku biskup, ktorý by za slobodu Slovákov obetoval nie doláre, ale aspoň dobré slovo !

Miesto predsavzatých 25 tisíc dolárov nasbieralo sa 30.581.10 dolárov.

Ale nie všade mešťanostovia podporili akciu slovenskú. Boly mestá — na príklad Cleveland — kde mešťanosta povolil síce zbierku, ale len medzi Slováckmi. A v Clevelande nasbieralo sa medzi chudobným slovenským ľuďom jednako 30.150.90 dolárov.

Z väčších sbierok treba pripomenúť : Bridgeportskú sbierku (50 tisíc dolárov), wilkesbarrskú (10 tisíc), akronskú (8 tisíc) atď.

Pokladník Slovenskej Ligy Matúš Gazdík na citovanom mieste svojej zprávy udáva:

Sbierky dochodily pod rôznymi titulami, ako: Milion-dolárová sbierka, Na pomoc Slovenska, na Česko-Slovenskú Armádu, na vdovy a siroty, na tabak pre dobrovoľníkov, národná daň atď., ktoré však, podľa usnesenia Ústredného výboru Slovenskej Ligy účtoval som na účet Milion-dolárovej sbierky, na ktorú od 1. februára 1918 do 30. apríla 1919 došlo 455,139.88 dolárov. Musím však poznamenať, že dľa môjho porovnania môžeme mať ešte do pokladnice Slovenskej Ligy neodvedených sbierok do 100 tisíc dolárov.

Výška týchto sbierok po chýre o utvorení R. Č. S. vzrástla skutočne na jeden milión dolárov, lebo každý Slovák, chcjúci pas do novej republiky, alebo chcjúci prejaviť svoj súhlas so štátom už utvoreným, obetoval vďačne i po 100 dolárov na tieto sbierky.

Keď si pripomenieme, že v roku 1919 a 1920 sto dolárov bolo našich 12 až 18 tisíc korún, hrdosťou ustrnieme nad závratnou sumou jedného milióna dolárov, ktorú sumu naši americkí bratia položili za našu slobodu. „Ozaj koľko asi vydali Slováci na národné a kultúrne ciele, odkedy sú v Amerike?“ — spytuje sa A. P. Slabey v svojej citovanej práci, a hneď si aj odpovedá: — „Zdá sa, že dva milióny dolárov nebol by prehnáný obnos“.

Presné vyúčtovanie toho, koľko z týchto zbierok dostali do ruky vodcovia revolúcie, nikde som nemohol nájsť. Faktom je, že celý milión dolárov bol rozdáný na ciele slovenské, poľahke česko-slovenské, ako sa o tom zmieňujem v iných statiach tejto knihy. Tu citujem iba slová T. G. Masaryka, ktorými kvituje príjem amerických dolárov a zmieňuje sa i o slovenských grošoch.

T. G. Masaryk v svojej knihe takto účtuje:

Tu účet toho, čo som z Ameriky na akciu dostal:

1914 — 1915.....	37.871 dolárov
1916.....	71.185 dolárov
1917 do apríla.....	82.391 dolárov
1918 od mája.....	483.438 dolárov

674.885 dolárov

Za môjho pobytu v Rusku — hovorí ďalej — prijímal peniaze dr. Beneš, odhadujem ich asi na 300.000 dolárov, takže celá akcia nestála ani milión dolárov. Peniaze sú od kolonistov českých. Od slovenských za války boli príspevky celkom nepatrné; len ako prezident dostal som od amerických Slovákov 200.000 dolárov a v tom bola časť od mojich známych Amerikánov. Tieto peniaze a zbytky revolučného fondu českého vydal som ako prezident ako rozličné dary a príspevky, zúčtované verejne.

XII.

STAROSŤ O VOJSKO A VOJENSKÉ PÔŽIČKY.

O svoje vojsko Slováci v Amerike mali sa z čoho dobre postarať, ale okrem svojej pomoci užili oni i štátnu pomoc. Tak agitovali medzi odchodiacimi na vojnu Slováckmi, aby sa dali poistiť i u vlády a to podľa zákona, prijatého 6. októbra 1917 v kongrese.

Podľa neho poistenec od každých poistených tisíc dolárov dostane mesačne 5 dolárov a 75 centov za celý čas svojho zmrzačenia, alebo práceneschopnosti. To isté na 240 mesiacov obdržia i pozostalí po zomrelom vojakovi. Vláda však i nepoisteným určila odmenu 25 tisíc dolárov, ktoré berie zmrzačený vojak, alebo jeho vdova i dieťa. Do 18. mája 1918 poistilo sa vyše dva milióny ľudí na cenu 16 bilionov 663 milionov a 514 tisíc dolárov. A to vtedy, keď bolo možno poistiť sa na 1000 dolárov najmenej a najviacej na 10 tisíc dolárov.

Slováci horlivé sa zúčastňovali aj upisovania americkej vojenej pôžičky, ale v štatistikách neboli vykázaní, lebo šli ako jednotlivci. Pavel Jamarik uvádza doslovne: „Kupovali sme bony štátnych pôžičiek na financovanie vojny. Môžeme smelo povedať, že za vyše 100.000.000 (?) dolárov zakúpili Slováci vojenných bonov v Amerike.“

Nuž, tu bude azda chyba v čísliciach.

Možno však tvrdiť, že slovenská účasť na amerických pôžičkách ďaleko prevyšovala sumu niekoľkých milionov dolárov. Veď len „Prvá Katolícka Ženská Jednota na IV. Pôžičku Slobody upísala 100 tisíc dolárov, dosiaľ spolu 350 tisíc dolárov, čím zaujala prvé miesto medzi slovenskými organizáciami.“

A v citovanom čísle „Jednoty“ je i doznanie:

„Naša práca v upisovaní bondov Slobody doteraz nijako nebola organizovaná a preto s výnimkou, niektorých spolkov vláda naša nedala nám v svojom sumárnom výkaze žiadneho kreditu. Jediná Slovenská Katolícka Ženská Jednota je tam, ktorá percentuelne zo všetkých amerických podporných spolkov upísala prvá a najväčší obnos. Bratia Česi dostali kredit za 31 mil. dolárov, ponevác upisovali ako „Bohemians“. A my nič a nič. Naše peniaze, naše obeť vyzneli skoro nadarmo.“

Iné národy obetovaly hojne na vojenskú pôžičku, o čom svedčí i tento výkaz zo dňa 4. septembra 1918:

Nemci 87.295.000 dolárov, Taliani 52.247.350 dolárov. Poliaci 37.538.700 dolárov, Česi 31.750.550 dolárov, Židia 16.737.550 dolárov, Maďari 8.246.900 dolárov, Gréci 6.838.700 dolárov, Švédi 6.011.600 dolárov, Nórovia 5.987.550 dolárov, Juhoslovania 4.200.250 dolárov, Litvinci 4.334.350 dolárov, Francúzi 2.107.850 dolárov, Slovinci 1.569.900 dolárov, Rusnáci 13.100 dolárov, Bulhari 2.100 dolárov, Horváti 153.900 dolárov.

Ale i mužská Prvá Katolícka Slovenská Jednota na svojom kongrese 8. a 9. septembra v Pittsburghu udáva, že „naš kapitál investovaný v bondoch štátnych a mestských činí 600 tisíc dolárov a prináša nám viac ako štyri percentá.“

Na tom samom kongrese však predseda A. Pirhala referoval takto:

S hrdosťou konštatujem, že okolo sedem tisíc našich mladých údov vzalo zbraň do ruky a vstúpilo do služby vlády Spojených štátov. Je to krásny patriotický skutok, na ktorý všetci môžeme byť hrdí.

Ale má ešte i druhú stránku.

Toto hromadné vstupovanie našich mladých údov do vojska našej vlasti ohrozuje vážne existenciu našej Jednoty. Preto zvolal som mimoriadnu schôdzku hlavných úradníkov do Harrisburg Pa a neváhal som odporúčať 10 centový mimoriadny príspevok do t.zv. vojenského fondu. S uspokojením poznamenávam, že nutnosť tohoto opatrenia uznali všetky spolky až na malé výnimky ale i tie uspokojily sa, keď im vec bola dôkladnejšie v našom orgáne vysvetlená. že sa mi ušlo trocha i tých nadávok, nemusím spomínať.

Bývalo to tak a dodnes je to tak !

I pri takýchto pomeroch kongres Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty odhlasoval 150 tisíc dolárov na IV. americkú válečnú pôžičku a daroval 10 tisíc dolárov na Milion-dolárovú sbierku, čím — ako píše „Nové Slovensko“ 17. sept. 1918 — kongres Jednoty „vykona1 svoju národnú povinnosť tak štedre, že v tomto ohľade organizáciu Katolíckej Jednoty povýšil medzi slovenskými organizáciami na prestol; vykonal ju tak pekne, že zasvietil príkladom i pre iné organizácie.“

Podobne však konaly svoju povinnosť voči Amerike, svojmu i americkému vojsku, aj ostatné slovenské organizácie.

Referát o situácii nášho vojska v Rusku.

Popri Jančekovi a Fierlingerovi bol z Ruska do Ameriky vyslaný i — ako som spomenul — Vladimír Hurban, syn Svetozára Hurbana-Vajanského. Odísť z Ruska mohol iba neskôr, po prežití hrôz, ktoré tam na slavianskej pôde naše vojsko pretrpelo.

Reč Vladimíra Hurbana, ktorú povedal nášmu vojsku, lúčiac sa od neho vo Vladivostoku, v celom jej znení uvádzam ako dôkaz, čo musel zažiť syn svojho otca, veľkého Rusofila, aby tak hovoril, ako je to odcitované v čísle „Jednoty“ z 21. augusta 1918.

Bol by som pokrytec — hovoril Vladimír Hurban českým, a slovenským legionárom vo Vladivostoku — keby som povedal, že neodchodím rád z tejto ruskej zeme, s ktorou spojené boli naše a zvlášť moje nádeje. Ved' nemôžem sa nepriznať, že dokiaľ som Rusko nepoznal, bol som uchvátený ideológiou nebohého môjho otca, ktorý len v Rusku videl našu spásu, v Rusku, nie takom, akým ono bolo, ale akým sa mu ono zdalo. V tom spočívala tragika nebohého Hurbana Vajanského a osud bol mu milostivý, že nedal mu dožiť sa dnešných dní. Bolo to precenenie sily masy a vonkajšej, zdanlivej mohutnosti ruského národa a bolo to zároveň nedocenenie vlastných, bárs úhorom ležiacich síl nášho národa.

Keď niekto sám sa priznáva, že je slabý, niet nádeje, že bude sa skutočne cítiť schopným života, bude upadávať stále viac a viac v sile, tešiť sa, že silnejší bratia mu pomôžu. Tá pomoc nie je plodotvorná.

Keď pred desiatimi rokmi prvý raz som prešiel ruské hranice, plakal som rozčítý, vidiac bodák ruského vojaka. Bolo to prvý raz, čo som videl skutočnú zbraň, ktorá nemohla byť nameraná proti mne, o ktorej som bol presvedčený, že pomôže môjmu národu k víťazstvu a slobode.

Odchádzam, z tejto (ruskej) zeme so skormúteným srdcom, lebo bodák ten nielen že stal sa mne ľahostajným, ale bol trebárs len následkom nedorozumenia, následkom choroby, ktorá ovládla touto zemou, proti mojím bratom.

Ale my nesmieme preklínať nešťastný bratský nám národ ruský. Musíme byť spravodliví. Bo storočia nasádzaly doňho všetku špinu a nedopustily, aby sa očistil. Naraz vyrazilo sa všetko. V procese očistenia krve vždy vyskakujú vredy, horúčka trasie telom. Treba, aby srdce vydržalo. A my poznajúc dobre srdce ruského národa, vieme, že vydrží túto horúčku, nájde prameň k svojej sile.

My odchádzame, ale nehľadiac na všetky prekážky, na všetky potrebné žertvy a ztráty síl, odchádzame s drahým presvedčením, ktoré sa dá len žertvami nadobudnúť: len na svoju silu sa spoliehaj ! Ak budeš sa na ňu spoliehať, ak budeš konať čestne podľa toho, úspech skôr-neskôr je istý !

Do Chicaga prišiel Vladimír Hurban s čatárom Danielowskim a R. Chytilom. Dňa 2. augusta v slovenských novinách oznámil, že prišiel z Ruska od tamojšej Česko-Slovenskej Národnej Rady podať predsedovi Masarykovi zprávu o všetkom, čo sa v Rusku stalo, od čias, keď odišiel odtiaľ Masaryk.

Podajúc zprávu predsedovi T. G. Masarykovi, Vladimír Hurban o celkovej situácii nášho vojska v Rusku napísal úradnú zprávu i verejne. Znie ona, citovaná z „Jednoty“ 14. augusta 1918, takto:

Úradná zpráva kapitána Vladimíra Hurbana o našej Česko-Slovenskej Armáde.

Vypočutý Tlačovou Kanceláriou Národnej Rady, kapitán Vladimír Hurban, pridelený ako vojenský pobočník Národnej Rady vo Vashingtone, podal nasledovnú úradnú zprávu o našej armáde v Rusku a na Sibírii.

Účel príchodu do Ameriky.

Prišiel som do Vashingtonu, aby som podal podrobnú zprávu o našom vojsku v Rusku našemu hlavnému veliteľovi, predsedovi Č. S. N. R., prof. Masarykovi.

My na Sibírii boli sme odrezaní úplne od sveta. A s veľkou radosťou sme sa z novín dočítali už v Honolulu, že Spojené Štáty, nielen vláda, ale i široké obecnstvo so sympatiami sleduje náš v histórii páru nemajúci postup. História vzniku našej armády, jej činnosti na ruskej fronte bude sa niekedy čítať ako fantastický román. Ovšem bude to román s krvavými

dokladmi. Mnoho je už verejnosti známo, ale bude snád' zaujímavé, keď stručne, ako bezprostredný účastník nakreslím všeobecný obraz udalostí. Není zvykom, aby vojak dával intervju, ale za mimoriadnych okolností bolo mi dovolené podať americkej verejnosti zprávu.

Jako vznikla armáda?

Naša armáda v Rusku organizovaná bola za ohromných prekážok z vojenských zajatcov. Boli sme vo sväze ruskej armády a od leta 1917 vlastne jedným boja spôsobilým vojskom na ruskej fronte. V júli, keď Kerenský pokúsil sa nastupovať len naše vojská nastupovali opravdivé.

Po uzavretí mieru v Ukrajine, keď bolševická sovietska vláda uzavrela začiatkom marca mier, naše vojsko v sile 50 tisíc mužov nachodilo sa v Ukrajine neďaleko mesta Kijeva. Bývalá ukrajinská vláda žiadala Nemcov na pomoc. Keď nemecké a rakúske vojsko začalo nastupovať: v Ukrajine pozícia nášho vojska bola priamo zúfalá. Nachodili sme sa v zemi, ktorá uzavrela mier, v ktorej Nemci postupovali a zabrali ohromné priestranstvá zeme bez odporu, lebo demoralizovaná sovietska armáda nepredstavovala vlastne žiadnu vojenskú silu.

Armáda naša zamietla nabídku cisára Karola.

Proti nám postupovali Nemci s ohromnou presilou na pravo i na ľavo. Neboli sme krytí. A Nemci mohli nás napadnúť, od chrbta. Za sebou nemali sme žiadnych komunikačných línií, žiadnych skladov, žiadne rezervy. Všade panovala anarchia a panikou zachvátení bolševickí gardisti utekali na lokomotívach na východ. Za týchto okolností poslal ku nám cisár Karol posla a sľuboval, že ak složíme zbrane, obdržíme amnestiu a naša zem autonomiu. My sme však vyhlásili, že s rakúskym cisárom vyjednávať nebudeme !

Ponevác' sme frontu udržať nemohli, ustupovali sme na východ. Už vtedy v súhlase so Spojencami (naša armáda vstúpila do sväzku francúzskej armády) bolo uzavreté previesť našu armádu cez Sibír do Ameriky a Francie.

Začal sa ťažký ústup od Kijeva.

Nemci vo veľkej presile nastupovali na nás a čo najhoršie: obsadili železničný uzol Bachmač, ktorý bol za nami asi 100 míľ a cez ktorý musely naše vlaky prejsť.

Bitka u Bachmáča. — Nemci porazení na hlavu.

O stanicu Bachmač bol vedený krvavý štyridňový boj, v ktorom Nemci utrpeli ťažkú porážku a my sme, pravda, pod ohňom mohli prepustiť naše vlaky. Veliteľ nemeckého oddielu, ktorý bol poranený u Bachmáča, ponúkal nám prímerie na dva dni, ktoré sme prijali, lebo naším cieľom bolo predsa odcestovať. Toto prímerie však nemecký generál Linsingen zrušil a nariadil na nás útočiť stoj čo stoj. Bolo však už neskoro. Ztratili sme 600 mužov, kým my sme len za jeden deň pochovali 2000 nemeckých mŕtvov. Tak dostali sme sa z Ukrajiny.

Bolševici a naša armáda.

Náš pomer k bolševikom bol dosiaľ priateľský. My sme sa do vnútorných záležitostí Ruska nemiešali, a na výzvy rôznych vrstiev antibolševických odopreli sme reagovať. Preto, keď sme sa ocitnuli na pôde Sovietskeho Ruska, snažili sme sa prísť s bolševikmi do zhody ohľadom nášho odchodu, či prechodu Ruskom. Už vtedy síce vyskytovaly sa príznaky, že bolševici octli sa silno pod vplyvom nemeckým a už i preto dalo sa predvídať, že nám budú robiť prekážky v odchode, že sme boli v Rusku jedinou organizovanou silou. My sme však bolševikom objasnili, že keby sme neboli ku nim naprosto lojálni, tak stačilo by rozkázať jednomu nášmu pluku (corpus bol vtedy, v marci, pod Moskvou) ísť na Moskvu a za pol dňa bolo by bývalo po bolševickej vláde, lebo protivit' sa nám vtedy, keď sme boli dobre vyzbrojení (viezli sme s fronty, čo sa dalo a každý pluk mal do 200—300 strojových pušiek) v Rusku nikto nemohol a tým menej v Moskve, ktorá vlastne túžobne očakávala náš príchod.

Chceli sme odísť po bratsky. Chceli sme odísť ako členovia priateľského národa. My, znajúc Rusko, chápali sme, že nešťastie Rusku zaviniť cársky režim, ktorý úmyselne držal ľud v nevedomosti. Vzдор tomu, že nám vláda bolševikov nebola sympatická, my ako hostia nič sme proti nej nepodnikali a ostali sme jej vernými až do krajnosti.

Česko- slovenská armáda dala bolševikom majetok v cene tisíc miliónov rubľov.

Aby sme nezvratne dokázali svoju lojalitu, odovzdali sme všetko imanie i zbrane bolševikom až na niekoľko pušiek (na každých 100 imužov 100 pušiek) pre vlastnú bezpečnosť. Imanie toto: zbrane, kone, automobily, aeroplány atď. malo cenu, ktorá siahala až nad miliardu rubľov. Bolo to naše imanie, lebo všetko toto ukoristili sme od Nemcov ktorým to zase bolo ponechané prchajúcou bolševickou armádou.

Pred odovzdaním zbrane, ovšem, uzavreli sme smluvu s moskovskou vládou, podľa ktorej bolševická vláda zabezpečila nám voľný prechod Sibíriou a mala nás v tomto napomáhať zo všetkých síl.

Bolševici pod vplyvom nemeckým zrušili smluvu.

Už vtedy bolo možno vidieť, že Nemcov veľmi znepokojuje náš pohyb. Dnes máme na to už dôkazy, že v marci Nemci považovali náš pochod za naivnú avantúru, ktorá sa rýchle skončí. Keď však videli, že „nemožnosť“ stáva sa skutočnosťou, napjali všetky sily a mobilizovali celú armádu agentov proti nám. Jako som povedal: bolševici neboli nikdy veľmi priateľskí proti nám, ale dotiaľ nič otvorene proti nám nepodnikali.

Bolševici darmo peniazmi lákali našich dobrovoľníkov.

Ich plánom bolo obetovať mnoho peňazí na agitáciu, aby sa naši dobrovoľníci ku ním pripojili. Vtedy Lenin a Trocký majúť po ruke z Lotyšov organizovanú armádu, keby si nás

boli získali, mohli byť v bezpečí a pri moci. Ač agitáciu túto viedli zúrivé a nepoctive, my nepodnikali sme proti ich vláde nič. Naši dobrovoľníci sú ľudia vyspelí a Lenin a Trocký môžu mať úspech len medzi temnou hrabivou masou, ktorej nasľubujú hory-doly.

Nebezpečie nemeckých agentov.

Najnebezpečnejšou bola pre nás agitácia nemeckých agentov, ktorí pod rúchom internacionalizmu vpašovali sa do sovieta. V každom soviete zasadal nejaký Nemec, ktorý mal vplyv už i preto, že bol inteligentnejší ako ostatní členovia sovieta. Skoro potom došly zprávy, že v Sibírii organizujú sa nemeckí a maďarskí zajatci a že bolševici dávajú im zbrane pod zámienkou, že budú bojovať proti „všesvetovému imperializmu“. Teraz už máme dôkazy, že plánom Nemcov bolo: vyprovokovať konflikt medzi nami a bolševikmi, ktorí nás zase mali pomaly zničiť pomocou nemeckých a maďarských ozbrojených zajatcov.

Za takýchto pomerov začali sme našu púť.

Analýza našej armády.

Vojenský transportový vlak odovzdával zbrane v Penze a potom šiel ďalej. Ja som išiel s prvým transportom (asi 8 vlakov), ktorý mal otvoriť a pripraviť cestu. Nie je to fráza, keď poviem, že keby naši dobrovoľníci mali voliť medzi dvoma cestami, s ktorých jedna viedla by cez päť opevnených nemeckých línií a druhá cez nepriateľské sovietske Rusko a Sibír, som istý, žeby si volili cestu prvú. Lebo nieto horšieho mučenia pre vojsko ako trpieť stále urážky a nechať si prekážať od ľudí, ku ktorým je lojálny, o ktorých vie, že buďto zo zlej vôle, alebo z naivnosti a zatemnelosti mu škodia a ktorých by mohli jedinou strojovou puškou učiniť neškodnými.

A naši vojaci to trpeli, ačkoľvek niekedy nás to stálo mnoho námah ich udržať. Trpeli len preto, aby sme mohli odísť bez všetkého zápasu z Ruska. Nehľadiac na to, že sme smluvu do punkta dodržali, zbrane odovzdali, až na vyhradenú malú čiastku — v každom meste, kde bol soviet, nás zdržovali a všade opakovalo sa nové vyjednanie o zbrane. Pri tom nám hrozili strojovými puškami, kanónmi a my sme to všetko snášali, hovorili sme s nimi, ačkoľvek ich červená garda mohla byť ľahko rozohnaná niekoľkými našimi dobrovoľníkmi.

Po 57 dňoch takejto úmornej cesty dostal sa prvý vlak do Vladivostoku a bol nadšene vítaný spojeneckými silami a tamojším obyvateľstvom. Keď Nemci videli, že sa my vzdor všetkým prekážkam dostávame do Vladivostoku, učinili priamo nátlak na Lenina a Trockého, lebo to, čo neskoršie proti nám soviety podnikly nedá sa ospravedlniť naivosťou.

Vlaky boli zdržiavané na rôznych staniach, takže jeden od druhého ostal asi 50 míľ ďaleko.

Útoky na vlaky.

Strelba do okien našich vlakov a iné podobné provokácie boli na dennom poriadku. Ozbrojenie nemeckých a maďarských zajatcov dialo sa vo veľkom. Jeden rozkaz ministra zahraničia, Čičerina, znie:

„Nemeckých a maďarských zajatcov odväžať zo Sibírie, Čecho-Slovákov zadržať za každú cenu !“

Keď boli vyslaní do Moskvy traja členovia Národnej Rady, aby sa vyzvedeli od bolševickej vlády, prečo sú vlastne naše vlaky zadržované, boli árešтовaní a poslaní do väzenia. V tom samom čase boli rôzne naše vlaky na rôznych staniach napadnuté sovietskymi gardami, ktoré pozostávaly väčšinou z bývalých nemeckých a maďarských zajatcov.

Uvediem prípad z Irkutská.

Náš vlak — asi 400 delostrelcov, nemal zbraní len asi 10 pušiek a 20 ručných bômb — bol obkľúčený 2000 „rudogvardejcami“ so strojovými puškami a delami. Veliteľ týchto vyhlásil, že ak naši behom 10 minút neodovzdajú zbrane, že vydá rozkaz k útoku. Naši, podľa zvyku, začali vyjednávať. Tu sa ozvalo naraz nemecké komando: Schiessen ! (strieľať !) a bolševici na nemecké komando začali strieľať do vlaku. Naši dobrovoľníci povyskakovali z okien vlaku a za päť minút všetky strojové pušky boli v našej moci, ruskí bolševici odzbrojení, Maďari však popravení.

Len intervencii amerického a francúzskeho konzula môže ďakovať sibírska vláda, ktorá sídli v Irkutsku a ktorá, ako sa neskoršie dokázalo, nariadila toto zradné prepadnutie — že nebola zničená našimi rozhorčenými dobrovoľníkmi.

Do jakej krajnosti šla naša lojalita toho dôkazom je, že ač sme boli zradne prepadnutí, ačkoľvek celá červená garda bola odzbrojená, my predsa dali sme sa do vyjednávania a výsledkom tohoto bolo, že my za sľub neprekážania nám v ďalšej ceste, odovzdali sme bolševikom, ktorí nás napadli, všetky zbrane.

Myslím, že takáto lojalita ťažko nájde páru v svetovej histórii. Pravda, podmienkou bolo okamžité rozpustenie a odzbrojenie všetkých nemeckých a maďarských zajatcov. Sibírska vláda i sľúbila, poučená trpkou skúsenosťou, že napádať, hoci i neozbrojených Čecho-Slovákov sa neodpláca, že prepustí ďalšie naše vlaky do Vladivostoku a sľub i zachovala.

Pravda, ide tu len o vlaky, ktoré boli v okolí Irkutská.

Vojsko naše, nachodiacie sa na západe od Irkutská, bolo dl'a úprav z Moskvy tiež napadnuté, ale výsledok bol ten samý: bolševici boli všade našimi odzbrojení.

Popri tejto zpráve, podal Vladimír Hurban ešte jednu zprávu na schôdzi ústredného výboru Slovenskej Ligy 21. augusta 1918 v Middletown, Pa.

Podľa úradného orgánu Slovenskej Ligy (Nové Slovensko, 26. augusta 1918) hovoril, že „c á r s k a vláda bola naším najúhlavnejším nepriateľom“ a že pomoc amerických Slovákov (hmotná i morálna) padla im v Rusku veľmi dobre. „Vy máte o československú armádu tiež zásluhy.“

Zaujímavé však podáva odôvodnenie toho, prečo treba hlásať, že sme s Čechmi jeden národ, nie síce historicko-kultúrne ale politicky. „Prerazeniu Nemecka na východ — hovoril — zabráni sa len tak, keď aj my Slováci budeme zahrnutí v tej hrádzi, ktorá má toto prerazenie hatiť. My nesmieme byť trhaní, lebo ruská revolúcia utvorila zásadu, že národy nesmú byť trhané. To majte na mysli a nestarajte sa teraz o zástavy a barvy. Tak zmýšľali aj tí, ktorí za tento princíp zomierali. Rozdiel medzi Čechmi a Slovákmi nie je taký, aby sme nemohli spolupracovať. Slováci, keď budú mať dostatočnú kultúru, na svojej slovenskosti neztratia nič. Keď naše skryté sily sa odokryjú, čechizácia bude vytvorená. Ja úfam, že česko-slovenská POLITICKÁ Jednota bude i Slovenskou Ligou potvrdená.“

Takto chápaná jednota, v ktorej národ nepríde o svoju reč a majetok, ba má výhľad i na dostatočnú kultúru, bola známa medzi americkými Slovákmi už dávno a takto vysvetlenú, začali ju aj americkí Slováci častejšie spomínať.

Začali nebáť sa jej.

XIII.

„PRIHLASUJTE SA ZA ČECHO-SLOVÁKOV!“

Medzitým v Európe postávaly sa od januára do septembra 1918 veľké veci.

Dňa 7. januára vyšlo francúzske nariadenie o zorganizovaní Česko-Slovenskej Armády vo Francii: francúzska vláda a na jej roveň postavená Národná Rada podpísaly „Štatúty o organizácii Česko-Slovenskej armády vo Francii.“ (Clemenceau— Beneš.)

Takú istú smluvu podpísal dňa 21. apríla za taliansku vládu Orlando a za Národnú Radu Štefánik.

Zahraničné ministerstvo anglické ústami lorda R. Cecila dňa 22. mája uznáva práva česko-slovenského národa na úplnú samostatnosť.

Americká vláda 29. mája schvaľuje rezolúciu kongresu potlačovaných národov v Ríme, k čomu 3. júna pripojujú sa vlády Francie, Itálie a Anglie a sľubujú podporiť snahy Čechov a Slovákov o ich samostatnosť.

Vláda americká dňa 29. júna postavila česko-slovenských dobrovoľníkov na roveň s vojakmi americkej armády.

Anglická vláda 9. augusta vydala deklaráciu, že Čecho-Slováci sú národom spojeneckým, tri česko-slovenské armády (v Rusku, Francúzsku a Taliansku) sú jednotnou armádou spojeneckou, vedúcou pravidelnú vojnu proti Rakúsko-Uhorsku a Nemecku. Anglia uznáva Národnú Radu za najvyšší orgán národných záujmov, za tútora budúcej vlády a za najvyššiu autoritu nad česko-slovenskou armádou.

V zahraničnom výbore Kongresu Spojených štátov Severoamerických vyhlásená je 23. augusta samostatnosť česko-slovenského národa za jednu z najdôležitejších podmienok pokoja.

A konečne:

Vláda americká dňa 3. septembra 1918 uznala válečný stav medzi Česko-Slovenskom a nemeckým a rakúsko-uhorským štátom. Uznala Národnú Radu za vládu de fakto, majúcu právo riadiť vojenské a politické veci česko-slovenského národa. Vláda americká vstupuje s touto vládou de fakto do styku k vedeniu vojny proti spoločnému nepriateľovi.

V týchto okolnostiach, keď celý svet temer uznal fikciu česko-slovenského národa preto, lebo mu bola potrebná a nemal času, ani príčiny zkušať vec historicky, ani americkí Slováci nemohli zaosť. Mysliac si pod tým pojmom svoje, začali aj oni hovoriť o česko-slovenskom národe.

Vyskytla sa k tomu príležitosť pri súpise mužov od 18 do 45 ročných, žijúcich v Amerike, ku ktorým slovenské noviny (na pr. i „Jednota“ 4. septembra) volaly: „Slovák musí sa registrovať ako Čecho –Slovák !“

Upozorňujeme našich krajanov neobčanov — píše sa v spomenutom čísle „Jednoty“ — že na registračnú listinu musí sa dať napísať ako Čecho-Slovák pôvodu rakúsko-uhorského.

Na registračnej listine pod č. 15. je to výslovne nariadené, aby neobčania, Česi a Slováci, nechali sa patričnému vládnemu zamestnancovi zapísať za „Czecho-Slovak claimed as subject of Austria-Hungary“. Stojí v tom 15. odstavci medzi iným toto:

Túto otázku musí zodpovedať iba deklarant alebo indeklarant. Zapamätaj si, nedeklarantom je taký neobčan, ktorý si už vybral Prvý občiansky papier a indeklarant je ten prisťahovalec, ktorý sa ešte o prvý papier nehlásil. V prípade ak si Čecho-Slovák, Nemec, alebo rakúsky Poliak, Elzasan, Lotrinčan, takýto registrant musí na túto otázku odpovedať takto: Czecho-Slovak, clai-med as subject of Austria-Hungary alebo Poliak sa dá zaznačiť. Pol claimed as subject of Germany (ak sa narodil v Nemecku) alebo of Austria-Hungary (ak sa narodil v Rakúsko-Uhorsku).

Ak sa vás opýtajú zkadial' pochodíte, povedzte, že zo Slovenska. Keby si taký panák (snád' Nemčúr) nedal povedať, ukážte mu 15. bod registračnej listiny a dobrý pozor dajte, čo zapíše !

Nikto nech sa neobáva, že registráciou sa snád' vystaví pomste rakúskych, alebo uhorských úradov. Pri poslednej registrácii mnohí maďarskí agenti vyhrážali sa ztrátou majetku v starej vlasti a inými nesmyselnými vyhrážkami. Také vyhrážky sú smiešne ale i trestuhodné a každý krajan nech takého zradcovského agenta bez meškania oznámi najbližšiemu vládnemu úradu.

Keďže sa stalo, že mnohých zapísali za Hungarianov, tajomník Slov. Ligy v úradnom orgáne, v Novom Slovensku i dňa 14. októbra upozorňuje:

Na mnohé žaloby, dochádzajúce nám od našich bratov, že registrátori odopreli označiť ich za Čecho-Slovákov a značili ich za Hungarianov, odpovedáme, že v záležitosti tejto urobil som vo Washingtone potrebné kroky, aby sa to viacej neopakovalo. Upozorňujem teda

všetkých bratov Slovákov, že všetci registranti dostanú do rúk na vyplnenie od vlády dotazník (Questionnaire) do ktorého nech každý pod bodom 15. zapíše sa sám ako Čecho-Slovák.

Týmto faktom slovo „Čecho-Slovák“ (takto písané v Amerike) bolo z nutnosti prijaté i do amerického rýdzo slovenského slovníka, hoci o jeho obsahu byly a ostaly mienky rozličné.

Tak „Nové Slovensko“ (8. júla 1818.) preberá z „Československej samostatnosti“ článok o slovenských socialistoch, ktorí v Amerike stáli ešte úplne vo vleku protislavianskeho sociálnodemokratického vodcovstva. V článku tomto hovorí sa, že cudzozemci nevedia, kto je a čo je ten národ česko-slovenský, ba nevedia to ani Slováci a Česi. Z tej príležitosti hovorí: „Dnes v spojeneckom socialistickom svete nie je ešte predstava o složení česko-slovenského národa dost' vykrištalizovaná. Mnohí pod jeho druhou složkou: „Czecho-Slovak“ „Tcheco-Slovak“ rozumejú niekoľko stotisícov našich bratov na Morave, čo by mienilo rozdelenie len Austrie. Londýnska konferencia (socialistická) i o tom sa vyslovila, že každý národ má dostať slobodu, ktorý sa o ňu skutočne hlási. Chcú americkí socialisti zahájiť svoju činnosť v tomto smere? — Chcú socialistický svet oboznamovať, že pod složkou „Czecho-Slovak“ rozumie sa popri bratoch na Morave, i trojmilionový národ v severnom Uhorsku a ten že si žiada s Čechmi tvoriť neodvislý česko-slovenský štát?“

Možno teda povedať, že Slováci v Amerike pojmu „Čecho-Slovák“ rozumeli ako snahe spoločne s Čechmi vytvoriť neodvislý česko-slovenský štát. Prízvukovali — a aj tí, čo k nim so slovenskej i českej strany prišli to neraz zopakovali — že pri tom pomenovaní ani zďaleka nejde a nemôže ísť o zotretie slovenského národa s povrchu zeme, ba naopak, ide o jeho rozkvet a dobrú budúcnosť v rámci, za ktorý krv svoju vylievali i slovenskí legionári po svetových bojištiach.

Vysvitá to i z citátu (Jednota, 30. októbra 1918) ako nasleduje:

Dosiaľ, povedzme si to úprimne, medzi nami, americkými Slovákami, v otázke tej (česko-slovenskej) boli sme jednej mysle, to jest, že Slováci tvoria osobitný národ. A v presvedčení tom zotrvali sme i vtedy, keď sme ujednávali s bratmi Čechmi podmienky, na základe ktorých spojili sme sa s nimi v boji za Československo. Hovorilo a zdôrazňovalo sa vtedy, že je to spolok, unia rovného s rovným, národa s národom.

A medzi Slovákami je ešte i dnes mnoho vlastencov, ktorí cítia s nami, že Slovák nie je Čech, že slovenský národ chce žiť a rozvíjať sa, ako slovenský národ a že jeho individualita národná v budúcom spolku s Čechmi má byť zaručená právom sebaurčenia. To jest, že slovenský národ v uniu s Čechmi vstupuje len svojou vlastnou vôľou a s podržaním si všetkých atribútov slobodného, neodvislého národa.

Vôľa národa je naším svrchovaným pánom. Ak národ slovenský plebiscitom rozhodne, že Česi a Slováci sú jeden národ, buďme si potom Čecho Slováci. Ale kým národ sám sa o veci tej nevyslovil, považujeme za povinnosť zastávať názor, že Slováci sú národ, ktorému patrí právo sebaurčenia práve tak, ako národu českému.

Je najvyšší čas objasniť vec túto, aby sme sa mohli kedysi národu zodpovedať zo svojich činov, že zrobili sme všetko, čo sme zrobiť mohli a mali za zabezpečenie národného charakteru a slobody, rečovej i politickej, svojho ľudu.

Tvrdiť teda, žeby Slováci v zahraničí boli chceli utvorením štátu česko-slovenského utvoriť i podmienky pre vznik a vývin česko-slovenského národa — so zdravým rozumom nie je možné. I Amerika i naši legionári v Rusku a inde vždy boli v mienke — i pri užívaní názvu Čecho-Slovák — že ide o dva národy: český a slovenský !

Ohlasy z domova.

Slovákovi v Amerike nebolo čudné, že Slováci pod Tatrami nedávajú o sebe znaky života. Poznali zariadenie uhorského štátu, mnohí práve pred jeho krutosťou boli utiekli do Ameriky, poznali ducha, akým sa voči národnostiam Uhorska niesly všetky činy peštianskej vlády a preto nič ich nemýlilo trapné mlčanie starokrajových Slovákov. Verili, že títo starokrajoví Slováci v čas príhodný ochotne zoberú ovocie práce amerických svojich bratov a budú zaň vďační.

Preto — ako ha začiatku vojny, i v jej pokračovaní — Slováci v Amerike všetko činili v tom povedomí, že majú k tomu zabezpečený súhlas svojich bratov v Uhorsku, že všetko konajú vlastne za nich, pre nich a v mene ich.

Prejav slovenského sociálne-demokratického robotníctva dňa 1. mája 1918 v Liptovskom Svätom Mikuláši dostal sa do Paríža dost' chytro. No, do Ameriky zvesť o ňom došla súčasne so zvesťou o perzekúcii Hviezdoslava, Šrobára a Maršalku pre mikulášsku rezolúciu a pre účasť na májových slávnostiach v Prahe a bola rozšírená po všetkých slovenských novinách Tlačovou Kanceláriou Slovenskej Ligy.

V „Jednote“ uzrela svetla tlače 19. júna v súhrnnom referáte o udalostiach a manifestoch pražských a zaradená bola ako jeden prejav „za česko-slovenskú jednotu“. Redakčnej poznámky k tejto rezolúcii niet ani v „Jednote“, ani v úradnom orgáne Slovenskej Ligy, (tam rezolúciu vôbec neuverejnili) a nezaoberala sa s ňou zovrubne v svojich prejavoch ani Slovenská Liga, ani jej predseda.

Miesto toho pozornosť Slovákov v Amerike upútala proklamácia Národného Výboru v Prahe zo dňa 13. júla 1918.

„Jednota“ Proklamáciu tú uverejnila na prvej strane nápadnými literami dňa 21. augusta a v redakčnej čiastke o jej význame takto uvažovala:

Pod manifestom tým nenájdete podpis ani jedného zo slovenských našich vodcov na Slovensku. Ale to nie preto, že Česi nechcú v Národnom Výbore reprezentantov Slovenska, ale preto, lebo na Slovensku každý prejav národný môže sa konať len pod šibenicami. Ale manifest ten hovorí i za našich, i z našich. A Národný Výbor, ktorý ho vydal, reprezentuje našu slovenskú vec práve tak, ako i českú.

Právo sebaurčenia v samostatnom demokratickom štáte Česko-slovenskom s vlastnou svrchovanosťou — to je i náš program, to je cieľ zahraničných Čechov a Slovákov, to je túžba každého srdca.

A za tento cieľ dáme všetko. Dáme svoje statky, svoje životy !

K proklamácii úradne prehovorila i Slovenská Liga, majúca schôdzku ústredného Výboru 21. a 22. augusta v Middletown Pa. Jej ohlas znie:

Slovenská Liga v Amerike ako jediná politická organizácia Slovákov, ktorá verejne a slobodne môže dať výraz svojim túžbam a snahám,, s hlbokým zadosťučinením a radosťou prijala manifest Národného Výboru v Prahe, v ktorom jasne a presne je vyjadrená nezlomná vôľa československého národa vydržať v svojom, odpore proti Rakúsko-Uhorsku do utvorenia samostatného česko-slovenského štátu. Bajonet maďarského žandára tohto jediného symbolu „maďarskej štátnej idey „, nedopustil, aby medzi podpismi nachodili sa i mená predstaviteľov Slovákov, tých predstaviteľov, ktorí dnes stoja pred maďarským súdom za prejav slovenskej vetve česko-slovenského národa v rozhodnom boji za utvorenie samostatného česko-slovenského štátu.

Slovenská Liga týmto i formálne a oficiálne pripojuje sa menom slovenského národa k manifestu, vydanému, Národným výborom v Prahe.

Dané v Middletown Pa, 22. augusta 1918.

Za ústredný výbor Slovenskej Ligy:

Ján Janček,

Albert Mamatey,

tajomník.

predseda.

Iba po týchto prejavoch začalo sa písať v súvisi s Mikulášskou rezolúciou.

Ale zas nie meritórne.

Písalo sa agitačne proti postupu Maďarov, ktorí Hviezdoslava, starca 70 ročného, Šrobára a slovenské dámy vláčili po súdoch, ba Šrobára aj internovali. K tej veci píše „Jednota“ 14. augusta:

Pred dvoma rokmi dokumentovala rakúska vláda procesom Kramářovým pred celou Európou revolučné smýšľanie Čechov. O Slovákoch tento úradný dôkaz dosiaľ chýbal. Preto Slováci môžu len ďakovať maďarskej vláde, že trestnou pravotou proti Šrobárovi a Hviezdoslavovi túto medzeru dopĺňa v pravý čas. Pre nás za hranicami je táto jednotnosť Čechov a Slovákov doma i v perzekúcii pokynom k tesnejšiemu splynutiu v ďalšom neúnavnom boji.

Ba česko-Slovenská Tlačová Kancelária, podávajúc zvest' o internovaní Šrobárovom: takto ho dvíhala v očiach amerických Slovákov:

Bratský časopis „V boj“, vychodiaci v Ríme, prináša zpravu z Budapešti obdržanú, že dr. Vavro Šrobár bol zatknutý a je uväznený v Czegléde. Za príčinu zatknutia udáva zpráva Šrobárovu účasť na slávnostiach Národného Divadla v Prahe.

Dr. Vavro šrobár je jedným z najvynikajúcejších národných pracovníkov. Jeho buditeľským pôsobišťom je Ružomberok v stolici liptovskej, kde ako lekár vždy nažíval v najlepšom styku s pospolitým slovenským ľudom, bol mu pravým vodcom. Popri farárovi Hlinkovi dr. Šrobár bol na tej okolici najlepším rozsievateľom slovenského sebavedomia. V politike bol realistom a pre svoje náboženské názory neraz proti sebe popudil slovenské katolícke kňazstvo. Ako ale vypukla vojna, stránky sa pomerily a jednotne, dôverne ovšem, pracovali, aby ľud slovenský maďarskému teroru nepodľahol a nenechal sa sklátiť v svojich túžbach národných.

Tá istá Česko-Slovenská Tlačová Kancelária už nie tak dobroprajné písala o poslancovi Ferdišovi Jurigovi. Zapríčinila celú aféru, o ktorej „Jednota“ 2. októbra hovorí v článku s názvom „Prečo kopat' do Jurigu?“ toto:

Česko-Slovenská Tlačová Kancelária poslala slovenským časopisom zprávičku pod titulom „Poslanec Juriga proti reformám.“ Zprávičku tú krome „Jednoty“ uverejnili všetky slovenské americké časopisy doslovne. „Jednota“ vynechala z nej pasus:

„K tomu zákonu prehovoril aj posl. Ferdinand Juriga, kedysi člen slovenskej národnej strany a počas vojny prívrženec Maďarského Katolíckeho Népszôvetségü, a či nicipivečiku, ako mu za svojej slovenskej slávy sám nadával.“

Tento nápad na Jurigu, — hovorí „Jednota“ — je nespravodlivý, pretože nezodpovedá skutočnosti a v tejto dobe rozhodne nebol na mieste. O tom, že Juriga počas vojny stal sa prívržencom maďarského „nípeivečiku“, my sme nič nepočuli, ale došlý nám zprávy, že to bol Juriga sám jedinký, ktorý na sneme zastal sa práv slovenského ľudu. Na začiatku vojny došiel nám i chýr, že Juriga bol obesený, ale z toho dokázalo sa pravdou len toľko, že bol napomenutý „d r ž a t' j a z y k z a z u b a m i.“ Nuž, z toho nevysvitá, že náš Juriga zradil slovenský národ. My vieme, vodcovia slovenského národa na Slovensku trpeli na „studenosť nôh“ a že na začiatku poslali vláde a cisárovi memorandum, v ktorom dokazovali svoju otrockú poníženosť a oddanosť k vrahom slovenského národa a čítali sme nedávno i o-svedčenie Šrobárovo, že pre existujúce politické pomery slovenská inteligencia, (aby zachránila integritu svojich kožíek) sa od politiky múdre utiahla, ale o tom, žeby Juriga bol zradil národ a pridil sa bol k maďarskému nípeivečiku sme veru nečítali a nepočuli ani len slovíčka. A čo sa týče Jurigovho stanoviska naproti vojenským reformám maďarskej vlády, nemôžeme mu nič vyčítať.

Ak Česko-Slovenská Tlač. Kancelária má dôkazy, že Juriga zradil národ, nech ich nedrží u seba. Ak ich nemá, nech sa v tejto dobe zdržuje podobných nápadov na osoby v slovenskom politickom živote vedúce postavenie zaujímajúce !

No, októbrová reč Jurigova v maďarskom parlamente, kde mu štránok obekali pre jeho smelé v slovenčine vyrieknuté slová, čoskoro podvrátila zlomyselnosť úradnej tlačovej kancelárie v Amerike.

Z písania tohoto — v porovnaní so stat'ou o Šrobárovi, — zrejme vysvitá, akým cieľom začaly ešte pred utvorením sa R. Č. S. slúžiť inštitúcie, financované a udržiavané na fifty-fifty.

Válečné záhradky a Španielka.

Nemožno povedať, žeby Amerikáni boli mali počas celej vojny na ružiach postlaté. Nepocítli síce toľko hladu a biedy, ako my v Európe; hádam ani nevedeli, čo je to stáť hodiny vo fronte a čakať s cedulkami v rukách na múku, cukor, dohán a petrolej. Ale mali aj oni dosť starosti so sebou a vedomie, že môžu ostať v biede, robilo ich opatrnými.

Vidieť to i z amerických nariadení, ktoré vo forme pekných článkov donášaly i slovenské noviny. Tak „Jednota“, zo dňa 12. júna 1918 má i takýto na americké pomery jasné svetlo vrhajúci článok:

Národná zodpovednosť dostala veľmi určitú formu v tomto roku pre všetkých Amerikánov. Ona povolala našich synov na bojište, ona si vyžiadala naše peniaze, ktoré sme požičali národu a obetovali sme na najväčšiu prácu milosrdenstva, na Červený Kríž; ona od nás vyžaduje, aby sme do istej miery sporili v potravinách, ona nás prinútila, aby sme rozkopali naše záhrady a dochovávali vlastnú potravu. Všetky tieto veci sú čiastkou a ťarchou rozvoja tejto zodpovednosti a sebalásky, lebo úctyhodný človek je ten, ktorý pridáva svoju čiastku k všeobecnému dobru, merítkom úctyhodnosti v Amerike dnes je: byť majiteľom domu, mať Bondy Slobody a válečnú záhradu. Domácnosť, potrava a peniaze - v tomto spočíva moc amerického občana.

Záhradka znamená vlastenectvo. A každý americký občan, ktorý sa môže pri svojom domku vykázat' válečnou záhradkou, nosí tým odznak slobody, lebo potrava pomôže vyhrať vojnu. Hriadka mrkve je osožnejšia ako hriadka červených ruží.

Minulého roku v tejto krajine obsadené bolo 3 milióny domácich záhrad. Toto je odhad komisie Válečných záhradok, skrze ktorú a jej odporúčanie pohyb obsadzovania záhradok bol zahájený.

Takto sa Amerika bránila proti príšere hladu. Ale i na Ameriku prišla istá pliaga.

Vlny Španielky, ktorá u nás pustošila hlavne v mesiaci auguste a septembri 1918, zatopily aj Ameriku. Ľudia, zdraví a zažití, padali ako muchy a smrť kosila ich bez milosrdenstva. Veru, slovenské spolky, založené na poisťovaní svojho členstva, mali tu trpké dni. Členstvo zaťažené väčšími členovskými príspevkami, národnými a vojenskými prídavkami, neľahko znášalo svetovú vojnu. Len sama Prvá Katolícka Slovenská Jednota — ako píše „Jednota“ 6. novembra — za mesiac október u t r a t i 1 a 169 údov, z čoho stodvadsiaty dvaja umreli doma na Španielku. Pravdivé sú slová, ktoré napísal predseda I. K. S. J. Andrej Pirchala do Jednoty 30. októbra: „Sme v kritickej dobe. Jedno je isté, že vojna, ktorá vedie sa za našu slobodu, na obranu Spojených Štátov a za Slovákov, priviedla so sebou zkúšky, ktorými musíme prejsť.“

Nebolo možno čo iné urobiť, ako zas zvýšiť členovské príspevky. Stalo sa to na spoločnej porade všetkých slovenských podporných organizácií dňa 1. novembra 1918 v

Scrantone. V prijatej rezolúcii udáva sa, že španielska influenza siaha na životy členov a členkýň tak, že úmrtné pády sa zo šesť násobnili a že tieto úmrtné pády ohrozujú existenciu všetkých organizácií, nemajúcich dostatočného zaokrytia.

Preto na záchranu všetkých organizácií hlavní úradníci týchže usniesli sa, aby na zaokrytie schodku, zapríčineného epidemickou nemocou, Španielkou, vyrúbené byly poplatky vo všetkých organizáciách a to: mesačne 15 centov od každého sta poistného a aby poplatky tieto začaly sa vyberať hneď v mesiaci novembri a byly vyberané dotiaľ, kým sa tento schodok, zapríčinený pokladniciam menovanou pliahou (Španielkou) — nenahradí.

Medzitým, pravda, smrť kosila svoje obeť i na fronte už či Slováci boli v radoch americkej, alebo česko-slovenskej armády. I za týchto padlých musely sa platiť posmrtné sumy a tak na konci svetovej vojny slovenské organizácie, ako také, skutočne hodne byly finančne oslabené.

Že i napriek tomu vedely donášať 10 tisíc dolárové obeť na oltár oslobodenia slovenského národa, ako to vykonala i Jednota a že vedely štvrt' milión dolárové sumy upisovať na válečnú pôžičku — je skutkom, ktorý chváli obetavosť amerických Slovákov a Sloveniek a krásne ukazuje, ako konali svoju vznešenú povinnosť voči ujarmenému slovenskému národu i voči svojej novej vlasti, Amerike.

Hrdosť slovenská sa dvíha.

Deň 4. júla je oslavou americkej neodvislosti.

Slováci, Česi a Poliaci tento deň všade okázalé oslavovali už aj predtým, ale menovite roku 1918 vynasnažili sa, aby celému svetu dali na známosť, že aj oni túžia po neodvislosti svojich národov. V každom meste zúčastnili sa pochodu pod svojimi zástavami a za zvukov svojich hudieb pochodovali.

Na týchto oslavách stalo sa viacej incidentov, zapríčinených Maďarmi.

Aspoň dva z nich spomenieme:

V Coatesville Pa na pr. stalo sa, že Maďari nezúčastnili sa pochodu, lebo pochod viedla poľská kapela, za ňou šli Poliaci a Slováci a na konci mali ísť Maďari. Tí však bočnými ulicami prebehli pochod a zastali si pri rečništi sami prví. Keď ta Slováci s Poliakmi prišli, ponosovali sa mešťanostovi A. H. Suringovi na netaknosť Maďarov. Ten uznal vinu Maďarov, ale slávnosť pred rečnišťom nechcel už kaziť. Vyčkal, až si Maďari pod svojou zástavou zahráli a zaspievali svoje piesne, na čo ich bez poďakovania vyzval, aby sa teraz už rozišli.

Tak sa i stalo.

Na ich miesto zaraz nastúpili Slováci s Poliakmi, spievali svoje hymny, tančili svoje národné tance, za čo všetko mešťanosta srdečne sa im poďakoval a dal prečítať telegram, ktorý Slováci z tej príležitosti poslali Vilsonovi.

Prítomní Amerikáni vzdávali česť slovenskej zástave a každý bod slovenského programu vrelo aplaudovali.

Druhý prípad stal sa zas v Johnstown Pa.

Tu sa Maďari natisli za vedúcich slávnostného pochodu. Postavili sa ta pod svojimi zástavami s obrazom Ludvíka Kosútha, chcjúc takto celému pochodu dať náter maďarofilskej manifestácie. No, úradníctvo 116. sboru Slovenskej Ligy šlo k usporiadateľom slávnosti a vyložilo im, aké to urážlivé pre Slavianov ísť v pochode, ktorý vedú Maďari s Ludvikom Košúthom.

Mešťanosta uznal pravdu Slovákov a nariadil Ludvika Kosútha odstrániť z pochodu a Maďarov postaviť na samý koniec pochodu. Pochod potom pod slovenskou bielo-modro-červenou zástavou viedli Slováci.

Takto sa splnilo príslovie - hovorí zpravodajca Nového Slovenska v čísle zo dňa 15. júla - že prví budú poslednými a poslední prvými.

Už po takýchto prejavoch slovenského sebavedomia rozšírila sa po slovenských a anglických novinách zvesť, ktorá naliala novú dávku oleja na plameň slovenského sebavedomia. Všetky anglické i slovenské noviny zaznamenaly totiž túto zpravu:

Miestopredseda česko-Slovenskej Národnej Rady, dr. Milan Štefánik vymenovaný bol za generála vo francúzskej armáde a pridelený bol k hlavnému veliteľovi č.-slovenskej armády. Takto prvý Slovákov za vojny povýšený bol na hodnosť generála brigádnika. Dr. Štefánik zajánil svoju vojenskú službu ako jednoduchý vojak francúzskej armády. Pozdejšie pridelený bol k aviatickému oddeleniu a vyznamenal sa ako smelý aviatik a tiež aj svojimi vynálezmi v obore delostrelectva a aviatiky vyšinul sa na miesto jedného v najlepších odborníkov vojenských. Svojou statočnosťou a svojimi vynálezmi získal hodnosť dôstojníka a postupoval tak, že v treťom roku vojny stal sa komandantom aviatického sboru, tohto roku podplukovníkom a konečne brigádnym generálom.

Má veľkú zásluhu pri sriadení česko-slovenskej armády v Rusku, vo Francii a Taliansku. Jeho zásluhy o náš národ sú nesmierne.

My Slováci - dokladá Jednota - môžeme si gratulovať, že z nášho národa vyšiel tento veľký vojak, vynálezca a diplomat a i prvý generál česko-slovenskej armády.

Hrdosť slovenská sa dvíhala po každej zpráve o tom, že Národná Rada bola uznaná za hlavnú veliteľku bojujúcich národov slovenského a českého, ba že tvorí jadro tej vlády, ktorá bude vládnuť nad utvoriť sa majúcim štátom Čechov a Slovákov. O každom tom uznaní slovenské časopisy obšírne referovali a nedaly si ujsť príležitosti aby nepoukázaly na strach a porážku Nemcov i Maďarov. Tak po uznaní Národnej Rady japonskou vládou možno čítať dlhšiu úvahu v Jednote (18. sept.) z ktorej citujeme:

Prejav japonskej vlády má pre náš národ tým väčšej ceny, že dorazí na Nemecko a na Rakúsko-Uhorsko obzvlášť citelne. Jestliže Maďari zúrili po uznaní československej

Národnej Rady Anglickom, Francúzskom, Talianskom a Spojenými štátmi, teraz bude poplach ešte väčší jak v Pešti, tak vo Viedni i v Berlíne.

Bolo by potrebné, aby všetky naše slovensko-americké osady zvlášte sbory Slovenskej Ligy a sbory väčších spolkov bezodkladne telegrafovaly prejavy vďaka japonskému veľvyslancovi vo Washingtone.

Adresa: Japan Embassy, Washington DC.

Možno povedať, že v srdci i toho najtomášskejšieho amerického Slováka do konca septembra 1918. roku vykvitla a rozvila sa pevná nádeja, že štát česko-slovenský je už nie fantomom, ale najbližšou skutočnosťou.

XIV.

REČI PREZIDENTA VILSONA.

Prezident Vilson prehovoril počas svetovej vojny viacej razy. Pre nás veľmi dôležitý je postup jeho v roku 1918.

Dňa 8. januára 1918 prezident Vilson vyhlásil kongresu (americký senát a snem) svojich známych štrnásť bodov mieru.

Pre nás je vzácny 10. bod, pre Poliakov bod 13. Kým Slováci a Česi z Vilsonových bodov mohli usudzovať na federáciu Rakúska osobitne a Uhorska tiež osobitne, zatiaľ Poliakom tu opätovne jasne bolo povedané, že obdržia štát poľský v jeho bývalej rozľahlosti a sláve. I hovoria oba paragrafy:

§ 10.

Národom Rakúsko-Uhorská, ktorých miesto medzi národami chceme vidieť pod ochranou a zaistené, má byť poskytnutá najvoľnejšia príležitosť k samosprávnemu rozvoju.

§ 13.

Má byť sriadený poľský neodvislý štát, v ktorom majú byť zahrnuté územia, obývané nepopierateľne poľským obyvateľstvom, ktorému má byť zaručený voľný a bezpečný prístup k moru a ktorého politická a hospodárska neodvislosť a územná neporušiteľnosť má byť zaručená medzinárodnou smluvou.

Z porovnania týchto dvoch paragrafov výjde nám nesporne rozbitie Rakúska, na koľko i na jeho území bývajú Poliaci. Isté bolo, že keď sa rozbije Rakúsko na severo-východe, nebude ono bránené od rozbitia na severo-západe. Česi teda mohli mať i z takýchto paragrafov nádej na prípadné obnovenie kniežactva, alebo kráľovstva, alebo republiky českej, menovite, keď i Sväz českých poslancov vo Viedni naznačil, že stojí za historickým právom českého národa na vlastný štát.

Ale o rozbití Uhorska a o oslobodení Slovákov reči nebolo. Vtedy, v takýchto chvíľach i so slovenskej strany prizvukovala sa spolupatričnosť Slovákov s Čechmi a dávalo

sa tomu meno: Čecho-Slováci, aby tak bola istá právna formulka, cez ktorú i Slováci by vedľa Čechov, alebo s Čechmi vyšli na slnko slobody.

Prejav prezidenta Wilsona v kongrese zo dňa 11. februára 1918 bol ešte neurčitejší ohľadom Slovákov, nakoľko ich žiadosti mohli byť vložené iba do tohoto širokého rámca bodu 4.,:

Všetkým správne stanoveným národným aspiráciám má sa dať najvyššieho zadost'učinenia, jaké im len môže byť poskytnuté bez uvedenia nových, alebo trvalých starých živlov nesúzvuku a antagonizmu, ktoré by pravdepodobne svojim časom narušily mier Európy a nasledovne i sveta.

Týmto myslelo sa, že spojenie sa Čechov a Slovákov v jeden štát znamená, že na území toho štátu neuvedú sa staré momenty nesúzvuku a antagonizmu, ktoré by narušily mier Európy, ale že v novom štátnom útvare nastane svorná práca za ideále národov, tenže štát utvorivších.

Už prejav prezidentov zo dňa 18. októbra, ktorým odpovedal vláde Rakúsko-Uhorska jasne dáva tušiť snahu veľmocí po naprostom rozbití Rakúska i Uhorska a po utvorení menovite štátu Slovákov a Čechov, ako i Juhoslovanov.

V prejave hovorí sa:

Prezident má za svoju povinnosť povedať rakúsko-uhorskej vláde, že nemôže uvážiť prítomné pokyny tejto vlády pre isté udalosti najvyššej dôležitosti, ktoré, pretože stály sa od prednesu jeho reči dňa 8. januára t. r., potrebne zmenily stanovisko a zodpovednosť vlády Spojených štátov.

Medzi štrnástymi podmienkami mieru, ktoré prezident formuloval v tom čase, nachodí sa i nasledujúca:

§ 10.

Národom Rakúsko-Uhorska, ktorých miesto chceme vidieť pod ochranou a zaistené, má byť daná najvoľnejšia príležitosť k samosprávnemu rozvoju.

Odkedy výrok ten bol napísaný a vyslovený pred kongresom Spojených štátov, vláda Spojených Štátov uznala, že medzi Čecho Slovákmí a dŕžavamí nemeckou a rakúsko-uhorskou je stav vojny a že Česko-Slovenská Národná Rada je de fakto vojenskou vládou s patričnou autoritou viesť vojenské a politické záležitosti Čecho-Slovákov a uznala plnými spôsobom i spravodlivosť národných aspirácií Juhoslovanov na slobodu. Preto prezident nie je viac voľný prijať púhu „samosprávu" pre tieto národy za podklad mieru, ale je viazaný nástojíť, aby ony, a nie on, boly sudcami, jaký čin so strany rakúsko-uhorskej vlády uspokojí ich aspirácie a ich pojem, o ich právach a osude ako členov rodiny národov.

Týmto októbrovým prejavom prezidenta Wilsona vec Slovákov a Čechov bola už vlastne vyhratá. Oni, Slováci a Česi mali určiť, aký čin so strany rakúsko-uhorskej vlády uspokojí ich národné a štátne aspirácie.

Je prirodzené, že rozhodnúť sa mohli iba po starom: utvoriť samostatný štát Čechov a Slovákov a zabezpečiť si naprostú neodvislosť od Viedne i od Pešti.

Proklamácia neodvislého Česko-Slovenska.

Práve v týchto časoch chystal rakúsky cisár Karol proklamáciu, v ktorej chcel vyhlásiť federáciu Rakúska. Takto cisár Karol. Kráľ uhorský Karol, naproti tomu chcel zachrániť celé Uhorsko nedotknuté pod nadvládou maďarskou.

Snahy cisára a kráľa Karola zbadali vodcovia zahraničného odboja a pospiechali čím skôr vyhlásiť samostatnosť a neodvislosť Štátu Česko-Slovenského, aby tak zamedzili i len možnosť hovoriť o prípadnom pretvorení sa Rakúska v nejaký spolkový štát.

Vyhlásenie toto stalo sa vo Vashingtone 18. októbra 1918 a znie doslovne:

V tejto vážnej chvíli, keď Hohenzollerovci ponúkajú mier, aby zastavili víťazný postup spojeneckých vojsk a aby prekazili rozkúskovanie Rakúsko-Uhorská a Turecka a keď Habsburgovia sľubujú federalizáciu ríše a autonómiu nespokojným národnostiam, podrobeným ich vláde, my Česko-Slovenská Národná Rada, uznaná spojencami a americkou vládou ako predbežná vláda štátu a národa československého v plnom súhlase s proklamáciou českých poslancov, vydanou v Prahe dňa 6. januára 1918 a poznajúc, že federalizácia, tým viac autonómia, neznačí ničoho pod vládou Habsburgskej dynastie, týmto vydávame tento svoj ohlas neodvislosti.

Činíme tak preto pretože veríme, že žiaden národ nemôže byť nútený, aby žil pod nadvládou, ktorú neuznáva a pretože vieme, a sme presvedčení, že náš národ nemôže sa slobodne rozvíjať pod Habsburgskou Iži federáciou, ktorá je iba novou formou odnárodňovacieho útisku, v ktorom sme trpeli za posledných tristo rokov.

My súdime, že sloboda má byť prvou podmienkou federalizácie a veríme, že slobodné národy Strednej a Východnej Európy ľahko sa svojou vôľou sfederalizujú, ak to za potrebné uznajú.

My činíme tento ohlas na základe svojich historických a prirodzených práv. My boli sme neodvislou krajinou od siedmeho storočia a v roku 1526 ako štát neodvislý, pozostávajúci z Čiech, Moravy a Sliezska spojili sme sa s Rakúskom a Uhorskom v obranný sväz proti nebezpečeniu tureckému. Ako neodvislý štát v tejto konfederácii my dobrovoľne nikdy sme neodstúpili od svojich práv.

Habsburgovia zlomili svoju smluvu s našim národom nezákonným narušením práv našich a porušením ústavy nášho štátu, ktorú ústavu zachovať sa zaviazali, vyzdvihli ju a my preto odmietame zotrvať ešte i na ďalej ako čiastka Rakúsko-Uhorská a to v akejkoľvek forme.

My požadujeme, aby práva Čiech znovu boli sjednotené s ich slovenskými bratmi na Slovensku, kedysi to čiastkou nášho národného štátu, pozdejšie od nášho národného tela odtrhnutou a za posledných päťdesiat rokov privtelenou do Uhorského štátu Maďarov, ktorí

následkom nevysloviteľných zločinov a utláčania svojich podriadených národov utratili všetky mravné a ľudské práva, aby okrem seba vôbec nad niekým vládli.

Svet pozná našu borbu proti útisku Habsburgov, upevnenú a systemizovanú rakúsko-uhorským kompromisom z roku 1867. Tento dualizmus je iba nehanebnou organizáciou surového násilnenstva a vykorisťovania väčšiny menšinou, je to politickými sprisaháním Nemcov a Maďarov proti nám samým a proti ostatnými slavianskym a latinským národom monarchie.

Svet pozná spravodlivosť našich požiadavkov, ktoré ani Habsburgovia sami zaprieť nemôžu. František Jozef opätovne a spôsobom veľmi vážnym uznával neobmedzené práva nášho národa. Nemci a Maďari postavili sa proti tomuto uznaniu a Rakúsko-Uhorsko, kloniac sa pred pangermánmi stalo sa koloniou Nemecka a ako jeho predstráž k východu vyvolalo poslednú balkánsku srážku a taktiež prítomnú svetovú vojnu, ktorá zahájená bola Habsburgami samými bez opýtania sa zástupcov ľudu.

My nemôžeme a nebudeme žiť pod vládou — či priamo alebo nepriamo — narušiteľov Belgicka, Francúzska a Srbska, usvedčených vrahov Ruska a Rumunska, vrahov 10 tisícok civilistov a vojakov našej krvi a pôvodcov bezpečných a neopísateľných zločinov v tejto vojne, páchaných proti ľudskosti dvoma zdegenerovanými a nezodpovednými dynastiami.

My nechceme zostať časťou štátu, ktorého existencia nie je ospravedlnená a ktorý, šliapajúc základné princípy modernej svetovej organizácie, tvorí iba umelú a nemravnú kostru, prekážajúc vo vývoji každému demokratickému pokroku.

Habsburgská dynastia, postavená na naničhodnom dedictve omylov a zločinov, je večitým nebezpečenstvom pre svetový mier a my považujeme si za povinnosť voči ľudskosti a civilizácii, aby sme pomáhali k čímu skoršiemu jej pádu a zničeniu.

My zavrhuje svätokrádežné tvrdenie, že moc dynastie Habsburgskej a Hohenzollerskej je pôvodu božského zavrhuje uznať božské práva kráľov. Náš národ zvolil Habsburgov na trón Čiech zo svojej vlastnej vôle a tým samým právom ich s neho shadzuje.

My preto vyhlasujeme Habsburgskú dynastiu ako nehodnú k vedeniu nášho národa a upierame jej všetky tie nároky na opanovanie zeme československej, ktorú my tu a teraz prehlasujeme ako ododneška slobodný a neodvislý ľud a národ.

My prijímame a pripojujeme sa k ideálom modernej demokracie ako tie už boli ideálmi národa nášho od storočí. My prijímame americké princípy ako ich zostavil prezident Vilson: princípy oslobodeného človečenstva, — skutočnú rovnosť národov a vlád, ktoré odvodzujú svoju spravodlivú moc od súhlasu ovládaného. My, národ Komenského, nemôžeme inšie ako len prijať tie zásady, ktoré vyjadrené sú v (Americkej Deklarácii Neodvislosti, princípy Lincolna a Deklarácie Práv človeka a Občana. Pre tieto princípy národ náš prelieval svoju krv v pamätných husitských vojnách ešte pred 500 rokmi, pre tieto

samé princípy po boku Spojencov v Rusku, vo Francúzsku, v Taliansku prelieva náš národ svoju krv i dnes.

My vyznačíme iba hlavné princípy ústavy československého národa; konečné utvorenie ústavy pripadá na zákonite vyvolených zástupcov oslobodeného a sjednoteného ľudu:

Česko-Slovenský štát bude republikou, v stálom snažení za pokrokom zaručí plnú slobodu presvedčenia, náboženstva a vedy, spisby a umenia, slobodu slova a tlače a právo shromažďovacie a petičné.

Cirkev nech je odlúčená od štátu.

Naša demokracia spočívať bude na všeobecnom volebnom práve, žena postavená bude na rovnakú úroveň s mužom a to jak politicky, tak spoločensky a kultúrne. Práva menších nech sú chránené pomerovým zastupiteľstvom, národnostné menšiny obsiahnu rovnaké práva, vláda nech je parlamentárna vo forme a musí prijať princípy iniciatívy a referendumu.

Stále vojsko nech je nahradené milíciou.

Československý národ utvorí široko siahajúce hospodárske a sociálne reformy; veľkostatky budú určené pre domácu kolonizáciu, výsady šľachtické budú zrušené. Náš národ prevezme na seba čiastku zo zaviazaností s Rakúsko-Uhorska, ktoré jestvovaly ešte pred vojnou; — dlhy z dnešnej vojny vzniklé ponecháme tým, ktorí vojnu zapríčinili.

V zahraničných dielach chce československý národ vziať na seba zodpovednosť v reorganizácii Východnej Európy. Prijíma úplne demokratický a sociálny princíp nacionalizmu a podpisuje doktrínu, aby všetky smluvy a usnesenia pojednávané boli otvorene a priamo bez tajnej diplomacie.

Naša ústava utvorí účinnú rozumnú a spravodlivú vládu, ktorá vylučuje všetky zvláštne výsady a zabráni triednemu zákonodarstvu.

Demokracia porazila theokratickú autokraciu. Militarizmus je prekonaný. Demokracia je víťaznou; na základoch demokracie bude človečenstvo reorganizované. Sila tmy poslúžila víťazstvu svetla — túžená doba ľudskosti svitá.

My veríme v demokraciu. — My veríme v slobodu a sloboda nadovšetko.

Dané v Paríži a Vashingtone 18. októbra 1918.

Prof. T. G. Masaryk, ministerský predseda a min. finančných záležitostí.

Dr. Milan Štefánik, minister Národnej Obrany.

Dr. Eduard Beneš, minister zahraničných a vnútorných vecí.

Čo hovorí o tejto proklamácii T. G. Masaryk ?

Deklarácia Neodvislosti, — hovorí T. G. Masaryk na str. 364. svojej knihy „Svetová revoluce“ — logicky vyplývala z konštituovania našej Dočasnej vlády 14. októbra spojencom ohlásenej; forma bola zvolená tak, aby Amerike pripomenula krásnu deklaráciu vlastnú; konečne bola jej cena len taktická; keď Karolov manifest bol publikovaný, vlály už na dome, v ktorom som ako predseda Dočasnej vlády býval, prápory slobodného štátu česko-slovenského, práve sa vyhlásivšieho za pána svojich osudov ... Prvý náčrtok (Deklarácie Neodvislosti) dal som prečítať mnohým svojim priateľom (medzi inými Brandeysovi a redaktorovi Bennetovi); k ich vecnej a formálnej kritike vzalo zreteľ malé komité, ktoré vykonalo poslednú revíziu po stránke formálnej a právnej (sedel v ňom znamenitý odborník a právnik Mr. Calfee); bol to pekný príklad harmonickej spolupráce a zároveň prvý štátny akt veľkého štýlu, urobený za môjho vedenia. Deklaráciu odovzdal som štátnemu sekretárovi Lansingovi, aby som si už vopred zaistil súhlas americkej vlády a aby som ešte v poslednú chvíľu pred odpoveďou Rakúsku pripomenul Wilsonovi naše stanovisko. Krok neminul sa bez úspechu; úspech bol veľký nielen vo verejnosti a v tlači, ale i v kruhoch vládnych a hlavne v Bielom Dome. Prezident Wilson, v liste mne poslanom hovorí, že ho Deklarácia Neodvislosti hlboko pohla, ako uvidíme z jeho odpovedi Rak.-Uhorsku. A odpoveď táto, vydaná 19. októbra, je rovnako s našou Deklaráciou datovaná 18. októbra.

Poznámok k stati o Slovákoch, uloženej do tejto Deklarácie, netreba. Faktom je, že v komité nesedel ani jeden Slováč, ináč by pasus o Slovákoch bol hodnovernejšie a historickejšie spracovaný. Sám Štefánik — ako je to naznačené v brožúre št. Mihala: M. R. Štefánik (vyšla u Bežu, v Trnave, 1928) až hneval sa pre takú štylizáciu washingtonskej deklarácie, pod ktorú bez jeho vedomia prišlo i jeho meno.

Generál M. Janin v svojom diele píše o veci takto:

Súč (Štefánik) nadmieru citlivý a ešte rozochvenejší následkom špatného svojho zdravotného stavu, bol tým (washingtonskou deklaráciou) celý rozrušený. Bol nemilo dotknutý tým, že sa robila proklamácia s jeho podpisom bez toho, aby o tom bol upovedomený, ako hovoril, bol nespokojný s niektorými ustanoveniami, ktoré pokladal za príliš pokrokové pre niektoré čiastky zeme, zvlášť však pre Slovensko. Bol nespokojný i pre to, že sa ustáľuje titul ministrov, s čím nesúhlasil. Hoci bol spokojný s titulom ministra vojny, lebo to, ako hovoril, zodpovedá skutočnosti, ľutoval trochu zahraničné veci.

A ďalej píše M. Janin:

31. október (1918). Štefánik požiadal ma, aby som prišiel k nemu, aby mi ukázal dlhý telegram, ktorý napísal pre pp. Masaryka a Beneša o deklarácii zo dňa 18. októbra. V celku je ona, podľa neho, príliš radikálna. Pridržiava sa (Štefánik) toho, že proklamovanie republiky nemalo byť učené bez rozhodnutia zástupcov národa. V podstate myslím — dokladá M. Janin — že Štefánik bol by býval za monarchiu v Čechách (Česko-Slovenska) a pamätám sa na jeho výrok: sú prípady, keď pravý republikán musí byť monarchistom.

Z takejto kritiky washingtonskej deklarácie čitateľ zaiste príde na jakosť osobného a názorového pomeru medzi Slovákom generálom M. R. Štefánikom na strane jednej a medzi T. G. Masarykom a zvlášť E. Benešom na strane druhej.

Demokratická Unia Strednej Európy a Slováci.

Po uverejnení Wilsonovej odpovedi zo dňa 18. októbra, Rakúsko-Uhorsko bolo považované za štát, ktorý je rozkúskovaný a existencia nového štátu česko-slovenského na jeho zručaninách vzatá bola celým svetom na vedomie.

Dr. Eduard Beneš v svojej knihe „Svetová válka a naše revoluce“ na str. 377 a 378 udáva: Do dňa 24. októbra 1918 bola naša samostatnosť uznaná bez výhrad medzinárodne právne všetkými hlavnými spojeneckými štátmi. Medzinárodne bol náš oslobodenský boj víťazne dobojovaný.

Ale zbrane nebolo možno ani na medzinárodnom poli odhodiť. Bolo treba ďalej svet presviedčať o potrebnosti dôkladného preináčenia mapy Európy.

Takto vznikla Demokratická Unia Strednej Európy, o ktorej T. G. Masaryk hovorí v svojej knihe, že „bola cele vhodnou organizáciou propagačnou“. Vznikla v Amerike z 12 národov a pod vedením svojho predsedu T. G. Masaryka po prvý raz dňa 21. septembra 1918 bola u prezidenta Wilsona. Hlavnými rečníkmi boli: T. G. Masaryk a Ignác Paderewski, budúci to predseda oslobodeného Poľska.

Okrem tohoto vystúpenia bolo i vystúpenie slávnostné a to 26. októbra (Masaryk mýlne udáva 23. október) vo Philadelphii, kde bola podpísaná proklamácia neodvislosti všetkých zúčastnených 12 národov. „Jednota“ zo dňa 30. októbra o tom referuje:

Deklarácia podpísaná bola vo východnom sále na prvom poschodí Siene Neodvislosti vo Philadelphii.

Dr. Masaryk sedel v kresle, v ktorom kedysi sedel John Hancock, keď proklamácia neodvislosti Ameriky bola podpísaná. Nad jeho (prof. Masaryka) hlavou bola reprodukcia tohoto vážneho dokumentu. Pred nim v polokruhu sedeli ostatní zástupcovia národov.

Na oboch stranách prezidentovho kresla stáli československí vojaci: František Bezecný a S. Božek. Obaja Česi, ktorí sa zverbovali do česko-slovenskej armády v New-orke.

Dr. Herbert G. Miller z Oberlin O., Amerikán, ktorý poradu túto pripravil a svolal, bol hlavným ceremoniarom. On predstavil sudcu W. W. Portera, ktorý menom mesta pozdravil hostí.

Počas podpisovania prítomný národ vypukol v búrlivý potlesk a slávovolanie.

Za Masarykom, ktorý listinu, ako predseda, prvý podpísal, nasledoval za Poliakov T. H. Helenski, za Juhoslovanov Dr. Hinko Hinkovič, za Ukrajincov Nikola j Sičinský, za Podkarpatských Rusov Juraj Žatkovič, za Litvinov T. Noras Naručevičin, za Rumunov kapitán Stojka, za italskú iredentu Giovanni Alvagia, za grécku iredentu Christos Vasalkaki, za Albáncov Christo Dako, za Židov Ittomar Ben Avi, za Arménčanov Jonas Zelius.

Najväčšej ovácie z účastníkov dostalo sa kapitánovi Stojkovi, ktorý viac razy bol poranený v službách svojej vlasti. Sieň ozdobená bola zástavami stredoeuroeských utláčaných národov. Keď listina bola podpísaná, rozzvučal sa Zvon Slobody.

Osnova proklamácie začína sa:

My shromaždení na kongrese v Sieni Neodvislosti vo Philadelphii Pa dňa 26. októbra 1918, zastupujúc vyše 50 milionov ľudí, tvoriacich reťaz národov, rozpoložených medzi morami Baltickým, Adriatickým a Čiernym a pozostávajúcich z Čecho-Slovákov, Poliakov, Juho-Slavianov, Ukrajincov, Uhro-Rusov, Litvínov, Rumunov, neoslobodených Talianov, neoslobodených Grékov, Albáncov a Sionistov, úplne alebo čiastočne podriadení by vše cudziemu nadpanstvu a oceňujúc podporu a pomoc, poskytnutú vládami a ľuďom Spojených štátov a spojeneckých mocností, v mene našom a v mene našich doma zostalých bratov týmto slávnostne sa osvedčujeme, že položíme naše všetko — tak ľud ako i majetky — k dispozícii proti nášmu spoločnému nepriateľovi ...

K tomuto kongresu utlačených národov takto vyjadruje „Jednota“ 30. októbra stanovisko Slovákov:

Vo Philadelphii tieto dni v tóni Zvona Slobody radili sa zástupcovia všetkých Nemcami, Maďarmi a Turkami potláčaných Národov ako Česi, Poliáci, Ukrajinci, Uhrorusi, Srbi (Juhoslovani), Itali, Albánci, slovom všetky národy, ktoré teraz bez Nemca, a Maďara idú robiť Strednú Európu.

Slovenská Liga má niekoľko tuctov hlavných úradníkov, ale na philadelphickú poradu, ktorá robila históriu i pre Slovensko, nemala koho vyslať, alebo, čo môže byť tiež pravda, nedali jej o schôdzi ani vedieť !

Ale nejdeme kritizovať, bo čo sa zanedbalo a zameškalo, to sa už dnes ani dohoniť, ani napaviť nedá. Slovenskú politiku nerobia už Slováci pre nás možno je tak i lepšie . . .

V ďalšom „Jednota“ vytýka Slovenskej Lige, že dáva sa takto odbíjať v jedinečnom zastupovaní práv a osobnosti slovenského národa a pripisuje Unii priveľký význam.

Ako vidno, po desiatich rokoch z Demokratickej Unie Strednej Európy neuskutočnil sa ani tieň, ak len za tieň nechceme pokladať Malú Dohodu, problematický to spolok nášho štátu s Rumunskom a Juhosláviou. A tak spľasol sa význam Unie skutočne v obyčajný prostriedok propagačný, smysel ktorého zakopal dňom povstania poválečných štátov v Strednej Európe.

Ustanovenie reprezentantov nového štátu.

Úradný list dr. E. Beneša, ktorým oznámil vládám štátov spojeneckých ustanovenie sa česko-slovenskej vlády, došiel do Ameriky v prostriedku novembra a bol 20. novembra v „Jednote“ nasledovne uverejnený:

Česko-slovenský zahraničný minister Eduard Beneš všetkým spojeneckým vládám oznámil ustanovenie československej vlády týmto úradným prípisom:

Na základe rozhodnutia česko-slovenskej dočasnej vlády mám česť urobiť Vám nasledujúce sdelenie:

Vyhlásením vlády Spojených štátov zo dňa 3. septembra 1918 Česko-Slovenská Národná Rada, majúca svoje sídlo v Paríži, bola uznaná za vládu de facto. Toto uznanie potvrdené bolo spojeneckými vládami Angliou smluvou s Národnou Radou zo dňa 3. septembra 1918, Franciou smluvou z 8. septembra a Itáliou vyhlásením ministerskej rady 3. októbra 1918.

Mám česť Vám oznámiť, že vzhľadom na tieto postupné uznania česko-slovenskej dočasnej vlády, ktorá zvolila zo svojej dočasnej sídlo Paríž, zostavila rozhodnutím zo dňa 26. septembra 1918 nasledovne:

Prof. T. G. Masaryk, prezident dočasnej vlády predseda ministerskej rady a minister financií;

Dr. Eduard Beneš, minister zahraničných záležitostí a minister vnútra;

generál Milan R. Štefánik, minister vojny.

Ministerská rada rozhodla sa potom ustanoviť u spojeneckých vlád nasledujúcich svojich zástupcov:

Dr. Štefan Osuský, diplomatický zástupca na česko-slovenské vyslanectvo v Londýne, pri anglickej vláde;

Lev Sychrava, diplomatický zástupca na česko-slovenské vyslanectvo v Paríži, pri francúzskej vláde;

Dr. Lev Borský, diplomatický zástupca na česko-slovenské vyslanectvo v Ríme, pri vláde talianskej;

Karol Pergler, diplomatický zástupca na česko-slovenské vyslanectvo, pri vláde Spojených štátov;

Bohdan Pavlú, zdržujúci sa v Rusku, bude zastupovať našu vládu v Rusku.

Diplomatickí zástupcovia pre Japonsko a Srbsko vymenovaní budú neskoršie.

Máme česť Vám ďalej oznámiť, p. minister, že naše rozhodnutie stalo sa v dohode s politickými vodcami našich zemí. Za tri roky všetka politická činnosť diala sa v najužšej dohode s nimi.

Dňa 2. októbra 1918 česko-slovenský poslanec Staněk, predseda českého Sväzu na viedeňskom parlamente oznámil slávnostne, že Česko-Slovenská Národná Rada v Paríži jako najvyšší orgán česko-slovenských armád je povoláná, aby zastupovala česko-slovenský národ pred spojencami a na mierovej konferencii. Dňa 9. októbra 1918 poslanec Zahradník, hovoriac menom tohoto Sväzu, oznámil, že Čecho-Slováci opúšťajú trvalé viedenský parlament a lámu tak navždy putá s Rakúsko-Uhorskom.

Z vôle nášho národa a našich vojsk berieme dnes do svojich rúk, jako dočasná vláda, riadenie politických osudov zemí česko-slovenských a v tejto hodnosti vstupujeme do styku so spojeneckými vládami, opierajúc sa jako o vzájomné smluvy tak aj na ich slávnostné vyhlásenia.

Robíme toto vyhlásenie čo naj dôraznejšie a čo najslávnostnejšie v okamžiku, keď veľké politické udalosti volajú všetky národy k účasti na rozhodnutiach, ktoré snád' na mnohé stáročia dajú Európe nový politický ráz.

Toľkoto úradný akt, vzniklý z telegramov medzi Benešom a Masarykom. Beneš totiž 13. septembra telegrafoval do Washingtonu Masarykovi o potrebe riadnej vlády, pozostávajúcej z troch ministrov, „a čo sa týka druhých, zastávali by sme vždy názor, že sa majú dať politickým šéfom z Čiech.“ Na čo Masaryk odpovedal, že súhlasí a dňa 26. septembra i naznačil osoby, ktoré by sa hodily do štátnej služby zahraničnej. Popri generálovi Štefánikovi, o ktorom T. G. Masaryk píše: „Milan (Štefánik) vyslovil želanie mať ministerstvo vojny“, spomenuly sa v oboch telegramoch tieto slovenské mená: Osuský, Markovič a Hurban. Z nich však iba jeden bol vzatý dr. Benešom do listiny vymenovaných prvých reprezentantov nášho štátu.

Bol to dr. Štefan Osuský - americký Slováč.

Slováci a Rusíni.

Keďže skoro väčšina vystaňovalcov slovenských v Amerike pochodila z krajov Východného Slovenska, popretkávaného i hraničiaceho so žvlom rusínskym, Rusíni k Slovákom lnuli od začiatku oslobodzovacej akcie. K takémuto dorozumeniu slovensko-rusínskemu ľahko by sa našly i historické základy z čias štúrovskej školy, všímajúcej si pilne ľud rusínsky a písúcej o ňom v knihách i Štúrových novinách. Ale tam, kde história sa rodila, nespomínalo sa histórie starej.

Rusíni chodili na schôdzky slovenské bez toho, aby sa o nich bolo písalo. Iba v čísle „Jednoty“ z 5. júna 1918. referuje sa prvý raz pod názvom: „Velikánska slávnosť Slovákov a Rusínov v Scranton, Pa.“ Zúčastnilo sa jej do sedemtisíc osôb a otvorená bola rečou Michala Bosáka, za ktorým rečnil miestny rím. kat. biskup, M. J. Hoban, obetovavší i značnú sumu dolárov na slovenské vojsko.

Osvietený pán biskup — čítame v spomenutom referáte — bol prvým rečníkom. Medzi iným hovoril, že pozná Slovákov ako pokoja milovných a statočných ľudí, že si ich obľúbil a teší ho, že sú takými dobrými patriotmi. Pri tom poznamenal, že keď cestoval po Uhorsku, mal príležitosť vidieť slovenský život, a že je to veľká krivda a tyranstvo, že nás Maďari utláčajú a chcú našu reč vykynožiť. Na konci požehnal naše práce a pomodlil sa za úspech našich snáh."

Nasledoval — čítame ďalej — ruský rečník p. Michal Hančín, redaktor Americko-Ruského Vestníka, ktorý sa dobre predstavil svojou rečou, odsúdiac tyranriu Maďarov a prihlasujúc sa k ideám, za ktoré Amerika válči.

Hlavným rečníkom bol Amerikán Hon. A. Mitchell Palmer, z reči ktorého dobre bude citovať vety:

My musíme nenávidieť Nemcov, my musíme ich poraziť, my musíme ich zničiť. Boh nám káže milovať svojich nepriateľov, ale nám nekáže milovať Jeho nepriateľov. A ja vám hovorím, že Nemecko je najväčším nepriateľom kresťanstva v celej histórii sveta.

Nuž, na schôdzach, kde tak ostro šlo sa proti Maďarom a Nemcom zúčastňovali sa i Rusíni vedľa Slovákov.

Pravda, v rusínskych spolkoch to tiež vrelo. Urobily sa dva tábory: maďarofili a slaviofilii. Títo sa srazili i dňa 10. júna (1918) na kongrese Sojedinenia a rozbili schôdzu, rozídúc sa bez výsledku. Konečne podarilo sa im založiť „Amerikánsku Radu Uhrorusov“, ktorá si vytýčila tento program:

1. Pretože uhroruský národ sám v sebe je malý na to, aby utvoril neodvislú dŕžavu, ak predválečné hranice po vojne budú zmenené: Uhorská Rus má tvoriť jednu dŕžavu s Východohaličskými Rusínmi a so Západnohaličskými Ukrajincami, tak aby všetky tri partie tohto jedného národa tvorily každý pre seba kantón samosprávy.

2. Ak hranice Uhorska, čiže rakúsko-uhorskej monarchie budú rešpektované, Národná Rada má za to pracovať, aby Uhorská Rus dostala najširšiu autonómiu t. j. školy, administráciu i súd národný.

Uhrorosi — poznamenáva k tomu „Jednota“ — mohli si takýto program objednať direkt z Pešti. Boli by to mali lacnejšie. Rozumie sa, Slovenská Liga s Amerikánskou Národnou Radou Uhrorusov nielenže nemôže kooperovať, ale je jej povinnosťou vystríhať tak Uhrorusov, ako i gréckokatolíckych Slovákov, aby nesadali na ukrajinsko - maďarónsky lep.

O malý čas na to založená bola Amerikánsko Ruská Národná Rada a situácia, ako ju opisuje „Jednota“ zo dňa 9. októbra, vytvorila sa takto:

Nateraz borba bratov Uhrorusov nie je ešte jednotná. Vlivom rozličných okolností rozdrobení sú na strany. Jedni sú slúčení pod opravdu vhodným menom Karpátskych Rusov a zorganizovali si Národnú Radu. V smysle usnesenia svojho kongresu, nedávno odbývaného v Perth. Amboy N. J., chcú sa boriť za svoju slobodu po boku našom. Je to organizácia, ktorú charakterizuje opravdové rodoľubstvo a čistý národný idealizmus.

Druhá strana zasa má svoju „Uhrorskú Radu“, utvorenú po väčšine z kňazov a jej cieľom je opak Národnej Rady. Kým totiž táto vidí záchranu Podkarpátskych Rusov jedine a správne v rozbití Rakúsko-Uhorska a na rozvalenínach monarchie chce vybudovať štáty ľudu, zatiaľ Uhrorská Rada, odvolávajúc sa na „tisícročnú vernosť“ k Uhorsku, rada by udržať ruský národ v starom rámci maďarskej nadvlády s nejakou osobitnou samosprávou.

V časoch, keď Maďari za Kolomana Tiszu najväčšmi hrdlošili Slovákov, nebolo na uhorskom snenie ani jedného slovenského poslanca, ktorý by sa mohol zastať svojeti. Avšak bol tam Rus, menom Adolf Dobriansky, poslanec z Makoviec, ktorý v celom sneme jediný

pozdvihol svoj hlas proti beštiálnosti maďarskej a hájil záujmy slovenského národa tak dobre, ako svoje. Pamiatka Dobrianskeho žije v nás; s úctou spomíname si na dobré služby, ktoré on vtedy pre Slavianstvo konal. I preto cítime sa povinnými volať uhoruský národ do boja z slobodu a chceme mu byť v tom boji všemožne na pomoci.

Po takýchto polooficiálnych prejavoch Rusíni obrátili sa priamo na Slovenskú Ligu o podporu v ich oslobodzovacích snahách. Stalo sa to na zasadnutí ústredného Výboru Slovenskej Ligy, ktorý mal schôdzku 16. a 17. októbra v Clevelande.

Zápisnica, vzťahujúca sa na žiadosť Rusi nov, hovorí ;

Za bratov Rusínov z Amerikánskej Ruskej Národnej Rady dostavili sa bratia Nikolaj Pačuta, Ján Pikula a J. Hodvábny. Žiadajú Slovenskú Ligu, aby im bola na pomoci v ich akcii za oslobodenie Podkarpátskych Rusínov a za privtelenie ich ako samostatného štátu k Česko-Slovensku.

Žiadosť táto pijatá bola s bratskou ochotou. Slovenská Liga poskytne bratom Rusínom pomoc všade, kde to bude potreba požadovať. Výbor Rusínov sľúbil, že i on bude sa z celej sily vynasnažovať v svojej akcii.

Aj sa vynasnažoval.

Svedčí o tom sám T. G. Masaryk, píšúci v svojej „Svetové revoluci“ (str. 300—303) obširne, ako sa pomocou Slovákov oboznámil s podkarpátskými Rusmi, vedenými Pačutom a dr. Žatkovičom. Pačuta — podľa slov T. G. Masaryka — predstavoval smer rusofilský, do istej miery i pravoslávny. Naproti tomu dr. Žatkovič „zastupoval veľkú väčšinu Malorusov; tí boli organizovaní cirkevne a boli oddaní katolíci, uniati.“ Rusíni vo veľkej väčšine „boli proti smeru veľkoruskému a pravoslávne a z tých istých príčin odmietali aj Ukrajincov, v ktorých tiež videli pravoslávnych.“

A tak sa stalo, že „dr. Žatkovič ako aj ostatní vodcovia Rusínov, uvážiac všetky okolnosti, presvedčene uznávali, že ich pripojenie sa k nám (R. Č. S.) je pre nich naj-žiadúcejšie.“

Z toho, že v mnohom, (menovite v tom, že po väčšine boli tak iste oddanými katolími ako Rusíni) prispeli k tomu, že podkarpátski Rusi k nám sa pritúlili, vzniká pre nás i záväzok, pomôcť Rusínom, v terajšej ich borbe za uznanie ich práv na vlastný život.

XV.

PREČO MLČÍ SLOVENSKO ?

Hoci úradná česko-slovenská kancelária dost' sa starala, aby sa vyzdvihol význam sociálne-demokratického shromaždenia dňa 1. mája 1918 v Liptovskom Sv. Mikuláši a menovite, aby mikulášsky manifest považovaný bol za proklamáciu slovenského národa: Slováci v Amerike jednako len čakali iný ohlas za Slovenska. Ešte 13. novembra 1918 píše „Jednota“ pod názvom „Slovensko ešte neprehovorilo“ dlhý článok, v ktorom hovorí medzi iným:

„Zo Slovenska nemáme zpráv nijakých. .. Je pravdepodobné, že v Prahe vedia, čo sa robí na Slovensku. A Praha nie je od sveta úplne odrezaná. Toho dôkazom je, že z Prahy v poslednom čase prichodia husto zprávy. Preto Praha mohla nám sdeliť, čo sa robí na Slovensku.

Nadhodí niekto: Slováci na Slovensku musia mlčať ! Prečo musia mlčať ? Maďari zaiste teraz neodvážia sa vešať Slovákov. Maďarská šelma ztratila zubále, nemôže viac kúsať. Prečo teda Slovensko mlčí ? Toto by nám naše tlačové kancelárie vashingtonská a clevelandská mali vysvetliť ! Bo, priznáme sa, otázka táto nám ani spávať nedá.

Tak sa vidí, že dlhým hladovaním ztratil sme konečne apetít úplne a to vo chvíli, keď sme mali zasadnúť k plnému stolu.

Ale za to usilovne viedly sa debaty, ako pomáhať Slovensku.

Úradná tlačová kancelária poradila, opisujúc takto situáciu:

Dnes Slovensko je akoby hrobitov, zmrzačené, vykynožené, polia sú holé. Koho nedokaličila vojna, toho postihla nákaza moru a bieda. Len rozumom, praxou a vytrvalým úsilím dá sa hospodársky život na Slovensku reorganizovať a v tejto reorganizačnej činnosti musia poskytnúť čo najväčšiu pomoc menovite americkí Slováci a Česi.

Dnes mravnou a neodpustiteľnou povinnosťou každého Slováka a Slovenky je, aby sa chytro vzdelával v nejakom praktickom obore hospodárskom, alebo priemyselnom ! Hornaté kraje Slovenska, kde pre roľníctvo nie sú pohodlné podmienky k roľníčeniu, bude treba zindustrializovať, aby tamojší ľud mohol dobre zarábať a mohol v takom istom dobrom blahobyte nažívať, ako obyvateľstvo úrodných krajov trenčianskej, nitrianskej a prešporskej, kde sedliak má dosť bohaté žne.

Človek, ktorý tu v Amerike nadobudne si nejaké praktické vzdelanie: pre Slovensko znamená viac ako sto advokátov !

Potom zaujímali stanoviská i k otázke, kde má byť hlavné mesto Slovenska. Jedni boli za Bratislavu — o ktorej prišla i do Ameriky zpráva, že sa bude menovať Vilsonštadt, a či Vilsonhrad, Vilsonovo Mesto - a druhí sa kasali za Zvolen, alebo Turčiansky Sv. Martin.

T. G. Masaryk prezidentom.

Medzi tieto starosti konečne vplietla sa zvesť nadmieru významná. Hľa:

Masaryk prezidentom Čecho-Slovaie.

Washington 11. novembra. — Profesor T. G. Masaryk, prezident Česko-Slovenskej Národnej Rady bol zvolený prezidentom Česko-Slovenskej Republiky. Zpráva o voľbe došla dnes z Paríža od zahraničného sekretára Česko-Slovenskej Národnej Rady, ktorý vyzval Masaryka, aby bezodkladne vybral sa do Prahy a prevzal svoj úrad a jeho povinnosti.

Pod zprávou, ktorá došla z Paríža dňa 11. novembra do Washingtona, treba rozumieť tento telegram dr. E. Beneša:

Masaryk, 17. júla, Fourteennt, Washington.

Dňa 4. novembra 1918.

Na schodzi s Kramárom a jeho priateľmi v Ženeve boli učené tieto rozhodnutia: Štát je republikou, náš kabinet bude doplnený po ich návrate do Čiech. Vy, ako prezident republiky, mali by ste sa vrátiť čo najrýchlejšie a pre okamžik dať právo Kramárovi, aby ako ministerský predseda mohol podpisovať Vaším menom. Všeobecná situácia politická a sociálna je v Čechách taká, že Vaša prítomnosť je naprosto nezbytná. Vaša autorita je neobmedzená a Ste všeobecne očakávaný. Celá Vaša činnosť bola schválená, nadšenie je všeobecné. Ja podržujem v kabinete zahraničné veci a v túto chvíľu ostávam v Paríži. Milan podržuje si vojnu. Posielam Vám o vyjednávaniach podrobné informácie, B e n e š.

Boj bol vlastne už dobojovaný, čiže zakončený víťazstvom.

Zatiaľ prišla i zpráva o udalostiach v Prahe zo dňa 14. novembra a prezident Masaryk musel sa lúčiť i oficiálne i súkromne od svojich priateľov a známych. Ako novozvolený prezident vykonal u prezidenta Vilsona svoju návštevu 15. novembra a rozlúčil sa s nim srdečne.

Bolo sa treba lúčiť i s bojujúcimi Slovákami a Čechmi.

Vykonal sa to týmto ohlasom :

Česi a Slováci !

Slovenskí a českí Amerikáni !

Naša vláda ma volá, aby som sa vrátil domov a ujal sa zodpovednosti plného úradu prvého prezidenta Česko-Slovenskej Republiky.

Skutočnosť predstihla naše želania, no predsa toľko smieme povedať, že sme vystihli význam veľkej, rozhodujúcej doby a tým spolurozhodovali o víťazstve nášho národa.

V dejinách oslobodzovacieho pohybu československá Amerika bude mať miesto čestné.

Ďakujem všetkým, ktorí sa o náš úspech pričínili a žiadam Vás všetkých, aby Ste vo svojom úsilí pokračovali.

Deň Národnej Dane v deň Vďakyvdania nech vydá svedectvo o Vašej obetavosti; počítam s tým, že vo finančnej akcii oslobodzovacej budete pokračovať.

Washington, D. C. 11. novembra 1918.

T. G. Masaryk,

prezident Česko-Slovenskej Republiky.

Podakujúc sa takto americkým Slovákom a Čechom za dosavadnú ich výdatnú finančnú pomoc, prezident T. G. Masaryk u amerických finančníkov sám započal vyjednávať o prvú pôžičku pre nový štát. Uzavrenie tej pôžičky šlo ľahko, lebo dialo sa ono za protekcie americkej vlády. „Tak som — píše T. G. Masaryk (Světová revoluce na str. 384) — prvú pôžičku 10 milionov dolárov pred odchodom (z Ameriky) podpísal.“

Do času medzi 11. novembrom, keď prišla zvesť o zvolení profesora T. G. Masaryka za prezidenta R. Č. S. a medzi 20. novembrom, keď prezident T. G. Masaryk odchodil z Ameriky, vpadajú dva podpisy významných listín: dňa 14. novembra vo Washingtone podpísal Pittsburghskú Dohodu, zabezpečujúcu Slovákom právo na snem, súdy, školy atď. a podpísal v deň svojho odchodu z Ameriky dňa 20. novembra list, adresovaný predsedovi Sdruženia Slovenských Katolíkov rev. Jánovi Kubašekovi, v ktorom liste ubezpečuje slovenských katolíkov o naprosto spravodlivom pokračovaní nového štátu voči katolíckej cirkvi.

Vykonajúc tieto dva pre Slovákov veľavýznamné akty, už ako uznaný a aj vojenské počty, patriace hlave spriateľného štátu, prijímajúci prezident, šiel T. G. Masaryk do Republiky Česko-Slovenskej dňa 20. novembra 1918 z Newyorku na lodi Carmanii. V jeho sprievode šli: dcéra jeho, Oľga, osobný tajomník Jaroslav Císař a major Jaromír Špaček.

Čecho-Slováci, alebo Česi a Slováci ?

Prezidentov prejav dal zas príležitosť k tomu, aby sa pohovorilo o tom, čo iba vplyvom okolností a pod ťarchou celkovej situácie i zodpovednosti bolo prijaté, totiž slovo: Čecho-Slovák. „Jednota“ zo dňa 20. novembra hneď použila príležitosť a uverejniač dlhší článok o predmete, takto písala:

Prvý prezident Česko-Slovenskej Republiky, pán Tomáš G. Masaryk vo svojom úradnom apele, ktorý vydal na rozlúčku pri svojom odchode do Prahy, aby tam zaujal svoj vážny úrad, ako hlava Česko-Slovenského Štátu, oslovuje nás takto: Česi a Slováci a nie Čecho-Slováci:

My od prvoti hájime stanovisko, že Slováci sú národ osobitný, že sme s bratmi Čechmi dvaja a nie jeden. A jestli sa mýlime, je takých mnoho a preto sme radili ponechať vec tú rozhodnúť po vojne tým, ktorým je košeľou. A na to sme uviedli ten dôvod, že vnučováním nám takejto novoty, čo axiómy, či už z politickej, alebo akejkoľvek nutnosti, našej spoločnosti sa neprosieva. Ale darmo sme argumentovali. S pánmi, ktorí mocou svojich úradov a Slovenskej Ligy „trímali v hrsti osud slovenského národa“, nebolo nijakej reči.

A teraz sám prezident republiky šetrí stanovisko naše, pre ktoré mali sme byť mravne a politicky popravení a zneškodení.

„Česi a Slováci !“ — tak nás oslovuje prvý prezident československej republiky. Česko-Slovenský Štát a nie česko - slovenský národ. A či Slováci a Česi sú jeden národ, to rozhodne budúcnosť: Pod útitiskom ukázal Slováč životaschopnosť, či ju dokáže i na slobode, je otázka, ale načo mu brať príležitosť ?

Znovu bola teda nadhodená idea, aby Slováci pod Tatrami sami rozhodli, či chcú byť i naďalej samostatným národom, alebo chcú s Čechmi spolu tvoriť jeden národ: česko-slovenský. Na to bol v „Jednote“ (práve v deň 30. októbra 1918) odporúčaný plebiscit.

Proti plebiscitu postavily sa i „Národné Noviny“, tvrdiace, že otázku túto treba nechať vyvrieť a vykysnúť, lebo ak by sa robil plebiscit na Slovensku, mohol by sa stať nebezpečným: vohnal by Slovákov do osídíel maďarských. Treba veriť prezidentovi Masarykovi, že napíšuc a podpíšuc Pittsburghskú Dohodu, sám najlepšie sa pričíní o to, aby práva národa a slovenčiny v novej republike, ale menovite na Slovensku byly náležite šetrené.

I my veríme prezidentovi Masarykovi — republikuje na to Jednota 20. nov. — a sme presvedčení, že v dobrých a spoľahlivých rukách je naša vec. Ale každý národ je sám strojcom svojej budúcnosti ... Slovensko dnes stojí pred otáznikom: či chce byť národom medzi národami, alebo chce splynúť so svojím kultúrne, hospodársky i politicky vyspelým bratom Čechom. Nevieme, ktorú cestu si Slovensko zvolí. Tá prvá je trnistá. Na tej ho čakajú boje. Boje ťažké. I môžbyť, podľahne. Ak si zvolí tú druhú, všetky starosti razom prestávajú.

Bojíte sa — Národné Noviny — plebiscitu... Rozumie sa, ak Slovensko bude musieť odhlasovať, kto ho má sobrať, môže to všelijako vypáliť. Ale ak mu dáte odhlasovať, či chce byť samo svoje, vo spolku s bratmi Čechmi, alebo v područí maďarskom — netreba sa báť, žeby sa rozhodlo za posledné.

K tomu úradný orgán Slovenskej Ligy, Nové Slovensko 25. novembra dokladá slová Vladimíra Hurbana: „Pamätajte, že nikto nás neohrozuje, len my sami a naši nepriatelia.“ A samo „Nové Slovensko“ potom píše: Nenadpriadajme polemie, či sa máme menovať Slovákmí, alebo Čecho-Slovákmí. či má sa meno Čecho-Slovák písať Čecho-Slovák, alebo Čechoslovák. Menuj sa každý ako chceš a piš, jako ti duša ráči. Nikto nám v tom, neprekáža, ani nikto nediktuje. A škoda by bolo tuná o tom zahájiť polemie, keď je čas na vážnejšie práce.

V tom samom čísle Nového Slovenska píše predseda A. Mamatey i tajomník Jano Janček, že všetky veci medzi Čechmi a Slovákmí sú vybavené a že nás čaká skvelá budúcnosť v novom štáte.

Aby sa efekt zvýšil, Ján Janček s dôrazom pripomína: „K vôli uspokojeniu tých, ktorí na túto (Pittsburghskú Dohodu) zabudli, alebo úmyselne chcú ju ignorovať, podávam jej odpis Z RUKOPISU samého prof. T. G. Masaryka.

Nastalo uspokojenie.

Slovo Čecho-Slovák nebolo vzaté tragicky, myslelo sa na to, že práva slovenského národa sú vlastne zabezpečené, že ony a nie slovo čecho-Slovák tvoria fundament slobodného a šťastného Slovenska.

Starosti o Slovensko.

„Nové Slovensko" ešte i 18. novembra 1918 takto kvíli: „Na Slovensku podnes vládne hrobové ticho. Aspoň my neznáme o žiadnom ruchu na Slovensku a to z tej jednoduchej príčiny, že telegrafy sú ešte v maďarských rukách. Ale toto ticho nebude dlho trvať, štyridsaťtisíc česko-slovenských vojakov s talianskeho frontu nachodí sa na ceste domov a tí nebudú odzbrojení. Naši zahraniční zástupcovia pričinia sa, aby aj z Francie pustená bola naša česko-slovenská armáda domov. Teda len počkajme. O Slovensku počujeme ešte mnoho závažných vecí."

Zatiaľ však priadla sa debata po novinách o všeličom. Vynorovaly sa plány na povrch, ako pomôcť Slovensku na nohy.

Myslelo sa najprv, že bude plebiscit, ktorým Slováci na Slovensku budú musieť rozhodnúť, či chcú zostať v rámci starého štátu, alebo či by chceli tvoriť nový štát, spoločný s Čechmi. A hoci od začiatku vojny Slováci v Amerike žili v presvedčení, že Slovensko v rozhodujúcom okamihu celé vysloví sa proti ďalšiemu otročeniu pod Maďarmi, jednako len chceli mať výsledok prípadného plebiscitu na sto percentov zabezpečený. Preto vyšlo sa s návrhom, aby na oslobodzujúce sa Slovensko boli poslaní niekoľkí americkí agitátori, ktorí by nevedomejšie kraje vedeli národne oživiť a už také postaviť pred hlasovacie urny.

Na predmet vyslania alebo nevyslania agitátorov na Slovensko hovorilo sa dlho vo všetkých slovenských novinách. I sama „Jednota" 20. novembra zhustila jeden taký návrh v tejto forme: „Vydávajme na Slovensku politický denník, časopis tento nech je písaný v duchu americko-demokratickom. Ku denníku tomu pridáme štáb 100 cestujúcich jednatel'ov. Rozšíriť časopis tento po celom Slovensku bude povinnosťou amerických agitátorov.

„Nové Slovensko" — ešte 4. novembra — bolo mienky, že na výpravu na Slovensko „treba naverbovať čím najviac ľudí, tristo—štyristo—tisíc. Vojsko by udržiavalo poriadok, zahnilo by maďarské úradníctvo a žandárov a civili konali by predbežnú oči otvárajúcu prácu."

K veci zaujal úradné stanovisko aj predseda Slovenskej Ligy. V svojom ohlase spomína, že vo veci vyslania hromadnej agitačnej výpravy na Slovensko hovoril bol so samým prezidentom republiky T. G. Masarykom, ktorý mu oznámil, že taká výprava vôbec neosoží, ale ani nepoškodí. Ubezpečil ho, že plebiscitu na Slovensku nebude, a že dohodové vojsko je dostatočnou zárukou, že Slovensko bude bez väčších ťažkostí vojensky okupované. Od Maďarov báť sa už teraz nemožno.

Keď A. Mamatey toto vysvetloval, súčasne oznámil, že sama Amerika stará sa o zabezpečenie Republiky Česko-Slovenskej. „Prezident Vilson — píše A. Mamatey — dal už nariadenie Food Controllerovi Hooverovi, aby tak chytro ako len možno postaral sa, žeby Amerika poskytla Čechom a Slovákom v starej vlasti výdatnú pomoc: obilie, statok a životné potreby."

Ale za to ani Slovenská Liga nesložila ruky do lona. Zvolila si výbor (J. Hušek, J. A. Ferienčík a M. Getting), ktorý má na starosti organizovať hospodársku pomoc pre Slovensko

z vlastných prostriedkov. „A pán Ivan Bielek, redaktor Národných Novín, poverený je dostať dovedna a zorganizovať slovenských obchodníkov, ktorí utvoria prípadne spoločnosť s kapitálom na investovanie a napomáhanie podnikov na Slovensku.“

Popri hmote myslelo sa i na ideu.

Verejní pracovníci americko-slovenskí, pochodivší väčšinou z krajov východného Slovenska, nadhodili myšlienku v šarištine písať časopisy i brožúry a zasypať nimi východné kraje Slovenska. Ale návrh nebol uskutočnený, lebo proti šarištine sodvihla sa búrka odporu, ako proti dialektu, ktorý nespája ale trhá Slovákov.

Hovorilo sa i o našom budúcom prápore.

Jedni chceli, aby bol farby červeno-bielej, keďže pod tými farbami bojovali Hurbanovci na Slovensku v štyridsiatom ôsmom, ba Ján Kalinčiak v svojom „Mládencovi slovenskom“, napísanom ešte v roku 1845, hovorí o červeno-bielej zástave, ako o zástave slovenskej.

Týmito dôvodami presvedčený usniesol sa bol ústredný Výbor Slovenskej Ligy — ako píše Nové Slovensko 4. novembra 1918 — „aby sme za spoločný prápor našej česko-slovenskej revolúcie považovali červeno-biely prápor s odznakmi štyroch česko-slovenských zemí a aby sme individuálne pre nás Slovákov podržali aj náš slovenský bielo-modro-červený prápor“. K tomu Nové Slovensko ešte dodáva, opierajúc sa na báseň Janka Jesenského, legionára v Rusku, že slovenskí zajatci — a aj slovenskí legionári z Ameriky — šli sa biť za našu slobodu so slovenskou stužičkou na čiapke a zaiste tomuto momentu treba pripísať, že „na plakátoch našej armády vidieť prápor červeno-biely so širokým modrým pásom v prostriedku.“

Ostalo teda pritom, že náš bielo-modro-červený prápor, „ktorý žandári strhovali a pre ktorý ne jeden našinec sedel vo väzení“, musí byť náležite uctený i v novom štáte a musí byť práporom Slovenska. Lebo veď „Prápor Spojených štátov je tiež jeden, ale okrem toho každý štát, ba každé mesto má svoj osobitný prápor; tým súlad a jednota nie sú nijako narušené.“

Deň 27. novembra 1918.

Po odchode prezidenta T. G. Masaryka ústredný Výbor Slovenskej Ligy zasedal dňa 27. novembra v Clevelande.

Predseda Mamatey hovoril : „On (Mamatey) a br. J. Janček navštívili prezidenta Masaryka pred jeho odchodom do Európy a boli nim uistení, že Slováci môžu hľadiť v ústrety svojej budúcnosti nádejne.“ Na schôdzke prítomný Vladimír Hurban v dlhšej reči presviedčal predošlých rečníkov o tom, že Slováci v novom štáte skutočne budú sa mať dobre, „žiadnemu Čechovi — hovoril — dosiaľ ani len na rozum neprišlo, aby Slováci mali byť Čechmi vykorisťovaní. Každý Čech myslí len na to, aby Slovensku pomáhal. Každý Čech chce nám dopriať úplnú samosprávu a chce, aby ná našom území sami sme si boli pánmi.“

Na tomto zasadnutí už sa vedelo o reči posl. Ferdiša Jurigu v uhorskom sneme, a aj o martinskej deklarácii. Vedomie o tom, že Slovensko je už vlastne oslobodené, bolo všeobecné.

Preto na tomto zasadnutí rokovalo sa už o vyslaní delegátov do starého kraja.

Nie agitátorov, len delegátov, ktorí by odovzdali pozdrav slovenskej Ameriky oslobodeným Slovákom.

Milan Getting, Ján Matlocha a Edo Kováč prihlásili sa dobrovoľne na cestu, ostatní delegáti boli osobitne vyzvaní zúčastniť sa tejto výpravy.

Počas rokovania vyšlo na javo, že vo Vilkesbarre zasadať súčasne i slovenskí katolícki kňazi, v mene ktorých rev. Murgaš volal predsedu Mamateya k telefónu a „oznámil mu, aby medzi delegátmi za Slovenskú Ligu šiel na Slovensko jeden duchovný a jeden svetský katolík. Rev. Murgaš ďalej oznamuje, že slovenskí kňazi rozhodli sa poslať na Slovensko štyroch duchovných: dra Dianišku, Murgaša, Dulíka a Kubaška, ale delegátom za Slovenskú Ligu bude len jeden z týchto, pravdepodobne rev. Kubašek a ešte jeden svetský katolík. Ostatní traja duchovní pôjdu na svoje útraty."

Na spomínanej tu schôdzke slovenských kňazov, konanej 27. novembra vo Vilkesbarre, vynesená bola i vážna rezolúcia. Rezolúcia má 10 bodov.

V prvom bode vyslovuje sa naprostá oddanosť a vernosť Sv. Stolicy.

V druhom bode schvaľuje sa „dosavádna statočná práca našich vodcov, ale zvlášť všeobecne cteného prezidenta profesora T. G. Masaryka a dôverujeme, že ako doteraz, tak aj v budúcnosti viesť bude český a slovenský štát (takto v pôvodine !) podľa zásad úradne a verejne nám zaručených a prajných tak náboženstvu, ako i slovenskému národu."

V treťom bode rezolúcie zazlievajú slovenskí kňazi zneužitie cirkevnej správy v prospech maďarskej štátnej idey.

V štvrtom bode hovorí sa: „želáme si, aby v terajšom novom Slovensku uplatnil sa u vyššieho i nižšieho kléru duch pravého náboženského a národného demokratizmu."

V piatom bode žiadajú odstrániť zo Slovenska tie cirkevné osoby, ktoré sa prehrešili proti cirkvi a slovenskému národu.

V šiestom bode: „Odporúčame usporiadanie pomeru cirkvi ku štátu, aký prítomné jestvuje v Spojených štátoch, ale nech sa berie ohľad na zvláštne okolnosti tamajšieho složného, ale hmotne biedneho ľudu."

V siedmom bode hovorí sa, že vysvetliť tento pomer krajovým Slovákom vysielajú viacerých kňazov z Ameriky.

V ôsmom bode súhlasia „s parcelovaním terajších cirkevných majetkov pre dobro nášho pospolitého ľudu pod tou podmienkou, aby peňažitý výsledok odpredaju týchže cirkevných majetkov obrátený bol jedine a výlučne na ciele katolíckeho náboženstva a aby

obnos tento spravovaný bol výborom, pozostávajúcim z cirkevných a svetských katolíckych osôb a schváleným cirkevnou vrchnosťou Slovenska."

V deviatom a desiatom bode dávajú sa úpravy kňazom, idúcim na Slovensko, ako aj vyzýva sa americký slovenský ľud, aby verne vytrval pri zásadách katolíctva a slovenskosti.

Toto sú usnesenia, — dokladá Nové Slovensko — ktoré boli prijaté na konferencii slovenských katolíckych kňazov, o ktorých ako v minulosti, tak aj teraz môžeme povedať, že sú skutočne pastiermi svojho stáda.

Manifest a Deklarácia.

Po mikulášskej rezolúcii, ktorú Slováci v Amerike považovali len za prejav sociálne-demokratického robotníctva v Lipt. Sv. Mikuláši, prišla clo amerických novin zvesť aj o Jurigovom prejave v budapeštianskom parlamente a o martinskej Deklarácii.

V manifeste Jurigovom, prednesenom v mene vtedy ešte nejestvujúcej Slovenskej Národnej Rady v budapeštianskom sneme, dňa 19. októbra 1918 stojí medzi iným:

Žiadame, požadujeme na základe práva prírody a práva dejinného naše sebaurčujúce právo, aby sme ako národ svoju zvláštnu štátnu jednotu tvorili v našej krajine, kde sme usídlení. K tomu zodpovedne aj pre seba si požadujeme to právo, žeby slovenský národ úplne slobodne a bez akéhokoľvek cudzieho vplyvu sám jediný si mohol ustáliť svoje ústavné štátne umiestenie. Slovenský národ neuznáva žiadneho jemu cudzieho činiteľa a pre tohoto také právo, aby na všeobecnom mierovom kongrese záujmy slovenského národa zastupovať mohol, lebo zastúpenie týchto záujmov iba len na tých činiteľov môže sveriť, ktorých jeho slovenský národný snem alebo jeho Slovenská Národná Rada označí.

Jurigovu reč uverejňuje „Jednota" v svojom čísle zo dňa 27. novembra. Oboznamuje čitateľov, za akých okolností v parlamente dňa 19. októbra 1918 Juriga hovoril, ako sa mu maďarskí magnáti vyhrážali šibenicom a ako on po prvý raz v peštianskom sneme dal zaznieť i reči slovenskej, vtípom ubezpečujúc kričiacich Maďarov, (my slovensky nerozumieme !) že veď im to rozpovie i maďarsky. „Na terajšie pomery skutočne odvážnu a smelú reč" Jurigovu komentovali potom všetky slovenské noviny a tak to urobila v tomto čísle i „Jednota."

Juriga na uhorskom sneme žiadal slobodné právo sebaurčenia pre Slovákov. A žiadal to menom Slovenskej Národnej Rady. Z toho vidieť, že Slováci pod Tatrami nezriekajú sa svojej národnej individuality, že Slováci chce ostať Slovákom. A nám tu za štyri roky húdli celkom inú nótu, to jest, že slovenského národa nieto, že Slováci a Čech je jedno, jeden národ a aby nám to tak zle nepadlo, pomenovali nás Čecho-Slovákmi. A beda bolo každému, kto nad takým rozuzlením československej otázky krútil hlavou. Bo vraj môžeme si voliť jedno z dvoch: alebo splynúť s Čechmi alebo zostať naďalej v jarme maďarskom. Preto vraj lepšie bude pre nás a pre naše dietky, keď splynieme s Čechmi v jeden národ.

Takto referujúc o Jurigovi, bez poznámky uverejňuje úradný menoslov ministrov v Prahe a dáva slovo Tlačovej Kancelárii Slovenskej Ligy o priebehu svätomartinského zasadnutia Slovenskej Národnej Rady.

Na Slovensku — referuje Tlačová Kancelária Slov. Ligy — slovenská národná strana shromaždila sa dňa 30. októbra v Turč. Sv. Martine. Na tomto shromaždení, ktoré sa konalo v sieni Banky Tatry, zastúpené boli všetky slovenské triedy a frakcie. Shromaždenie po spôsobe českom tiež zvolilo si Národný Výbor, pozostávajúci z 20 členov. Tohoto úlohou bude vypracovať čo najskôr plán politického zostrojenia Slovenska v česko-Slovenskej Republike. Shromaždenie vydalo deklaráciu, že národ slovenský stojí za samostatnosťou a neodvislosťou R. Č. S., lebo že slovenský národ tvorí časť česko-slovenského národného kmeňa a na boji za slobodu spoločne berie účasť s vetvou českou. Slovenský národ chce slobodu a mier, mier taký, aby už vojna druhý raz nemohla sa opakovať. Shromaždenie na počesť prezidenta Wilsona usporiadalo veľké ovácie.

Dňa 31. októbra prišli do Prahy traja zástupcovia Slovenského Národného Výboru a síce dr. Ivan Dérer, pravotár z Malaciek (Prešporská), Fedor Houdek, bankár z Ružomberka a Jozef Hanzalík z Kopčian (Nitrianska).

Prišli na Wilsonovo nádražie (predtým nosilo meno Františka Jozefa) a uvítaní boli zástupcami Čechov dr. Soukupom, dr. Matúšom a dr. Černým. Obrovský nepriehľadný zástup vítal slovenskú delegáciu a sprevádzal ulicami Prahy.

K tomuto úradnému referátu dodáva „Jednota“ otázku, prečo s tým referátom nebol dodaný časopisom i celý text Martinskej Deklarácie? A nachodí rozpor medzi Manifestom posl. Jurigu a citátom z Martinskej Deklarácie. Juriga totiž hovorí o slobode slovenského národa, kým Martinská Deklarácia spomína česko-slovenský národ.

No, úplný text Martinskej Deklarácie uverejnilo Nové Slovensko po anglicky 2. decembra a po slovensky 4. decembra donáša ho i „Jednota“, na čo 11. decembra potom berie Deklaráciu pod nôž prísneho kritika.

Doznáva sa, že takej diplomatickej reči, akou je napísaná Deklarácia, nerozumie. Cituje vety z Deklarácie: „Na všetkých kultúrnych bojoch, ktoré viedol český národ, mala účasť i slovenská vetev. Slovenský národ je čiastkou jednotného československého národa.“ Nad týmito dvoma vetami „Jednota“ dlho uvažuje a hovorí: „dva národy v jednom národe, dve vetve a jeden národ.“ Tomuto ani učený človek nerozumie. „Keby naším doma povedali: sme bratia, sme svoji, zariadime si jednu domácnosť a žime spoločne, ale každý samosvojsky, tomu porozumel by každý slovenský sedliak i remeselník. Ale keď mu budú hovoriť: sme jeden a nie dvaja, ty, to som ja a ja, to som ty a ty a ja, to som ja, nuž, prostému človeku slovenskému spleťú hlavu tak, že vskutku zabudne, či je a čo je.“

Od tej chvíle začal sa boj otvorený medzi Čecho-Slovákmi a Slovákmi. Čecho-Slováci boli vo veľkej výhode, lebo stal si im k ruke celý úradný aparát nového štátu a aj všetky Tlačové Kancelárie slovenské i české. Tie neštítily sa i pravde krky vylomiť, len aby raz na vždy zaslepily oči Slovákom, ktorí videli dobrú cestu pre budúcnosť národa v autonómnom zariadení Slovenska. Tak 25. decembra cituje „Jednota“ zpravu americkej „československej

(už bez čiarky) Tlačovej Kancelárie", že dr. Zahradník vyslovil sa za zrušenie celibátu kňazského a za uvedenie „českoslovenčiny" do kostola i cirkevných obradov a bohoslužieb. „Rím je pre požiadavky československé úplne naklonený."

Nuž, nad týmto už ozaj zastal rozum amerických Slovákov.

I Sv. Otec bol by uznal jazyk československý proti slovenčine ? I Sv. Otec schvaluje, aby sa kňazi ženili ?

Na šťastie tieto zprávy ukázaly sa byť naprosto falošnými, čo potom „Jednota" náležite i zúžitkovala proti úradným kanceláriam.

XVI.

DELEGÁCIA SLOVENSKEJ LIGY NA SLOVENSKO.

Dňa 27. novembra 1918 Ústredný Výbor Slovenskej Ligy rozhodol sa vyslať delegáciu amerických Slovákov na oslobodené Slovensko. To isté chceli urobiť i slovenskí katolícki kňazi, tým viac, keďže českí katolíci už dňa 25. októbra 1918 umienili si vyslať troch členov Národného Sväzu Českých Katolíkov len do Čiech, Moravy a Sliezska.

Slovákov odvádzal od toho Jano Janček, Čechov zas T. G. Masaryk. Prvý hovoril, že „môžu ísť až vtedy, keď bude cesta otvorená". Druhý zas, že netreba tak pospiechať, „lebo pomer nového štátu k cirkvi nebude medzi prvými prácami."

A potom aj úradný orgán „Nové Slovensko" bez prestania čičíkal znepokojené slovenské srdcia.

„Slovensko — píše spomenutý orgán nijakým spôsobom nebude pri vtelení k Čechám, ale obidve krajiny spoja sa vzájomne, aby sa vzájomne napomáhaly. Slovensko bude mať svoje školy nižšie, stredné a vysoké, bude mať svoje súdy, ba bude mať i svoj snem a slovenčina bude všade neobmedzenou. Všetky miesta na Slovensku obsadia si sami Slováci rovným, tajným všeobecným hlasovacím právom, ktoré budú požívať aj ženy."

I pri týchto ubezpečeniach, Slováci v Amerike chceli ísť na Slovensko a tam na vlastné oči presvedčiť sa, ako sa oslobodenému Slovensku vedie. Znepokojenie sa iba zvýšilo, keď prišli chýry o nových zákonoch, o tom, že dr. Šrobár bol Prahou vymenovaný za ministra pre Slovensko a on si povyberal potom referentov i poslancov z ľudí, ktorí — ako hovorí dr. Dianiška v „Jednote" študovali v Prahe, sú čechofilmi a s náboženského ohľadu veľmi pochybní. Z toho dr. Dianiška uzatvára, že Slovensku začína byť zle i po národnej i po náboženskej stránke.

K tomuto prišla ešte reč miestopredseda poslaneckej snemovne dr. M. Bellu, najvyššieho zástupcu Slovákov v pražskom sneme, ktorý hovoril: „Národ slovenský tlumočí ústami našimi bratskú lásku bratskému národu českému, lásku srdca čistého, lásku z tej duše tisíc rokov ujarmenej, lásku čistú, ktorá dosiahla najvyššieho ideálu svojho milovania v česko-slovenskom národe." Ako môžu hovoriť tí — menej významní zástupcovia slovenského ľudu ? Kedy miloval slovenský národ samého seba, aby mohol tak chytrý najst'

najvyšší ideál svojho milovania v česko-slovenskom národe ? Či má vodcov, ktorí milujú len a len seba ? Prečo nečuť slova o martýrovi Slovenska, o Hlinkovi ? Prečo mlčí Ferdiš Juriga ?

To byly otázky, ktoré si kládlo najprv katolícke kňazstvo a ostro agitovalo proti tomu, aby sa Slováci dostali — ako písal rev. Liščinský — „zpod ferule maďarskej pod feruľu českú“.

Požiar neutichujúcej nespokojnosti ustavične bol živý novšími a novšími kvapkami oleja, padajúceho zo Slovenska.

„Nové Slovensko“ nestačilo už vedome hovoriť nepravdy.

Svojím šalbierstvom zapríčinilo, že rev. Liščinský vydal heslo: ani centa už pre Slovenskú Ligu, lebo každý ten groš ide na podporu nepriateľov národa, jeho reči, života a cirkve.

V takýchto okolnostiach započalo sa rezkejšie hýbať Sdruženie Slovenských Katolíkov v Amerike. „Nové Slovensko“ dňa 17. februára 1919 referuje o jeho schôdzi v Clevelande a dodáva, že Sdruženie Slovenských Katolíkov ide v každej osade založiť svoje číslo, ide započat' samostatne sbierku na národné a náboženské ciele Slovenska.

Toto vzbudilo vo vedení Slovenskej Ligy veľkú pozornosť. Tým činom vyslovená bola vlastne Slovenskej Lige nedôvera, keďže posial' všetky sbierky, politické organizovanie i reprezentovanie amerických Slovákov mala ona v moci. A „Nové Slovensko“ už začalo narážať, že ide vraj o Maďarov, hoci v čele Sdruženia stáli kňazi, dobre sa osvedčivší počas revolučného hnutia a požívajúci veľkú autoritu v celej slovenskej Amerike.

Stará vzorná svornosť, stará neochvejná dôvera v Slovenskú Ligu začala sa rúcať ...

V tieto trpké chvíle opúšťali brehy Ameriky vyslanci Slovenskej Ligy pre Slovensko.

Milan Getting odišiel 26. februára 1919; dr. Francisci, Hušek, Matlocha a E. Kováč vysadali na loď 7. marca.

Spoločne s M. Gettingom ako delegát Prvej Katolíckej Ženskej Jednoty, poverený listom tej organizácie zo dňa 17. januára 1919 odišiel na Slovensko aj rev. Pavel Šiška. Jediný rím. kat. kňaz, miesto sľubovaných štyroch-piatich ...

Je zaujímavé, že Albert Mamatey Milanovi Gettingovi E. Kováčovi a J. Matlochovi nedal plnomocenstvo politicky konferovať so slovenskými predákmi. V úradnej listine zo dňa 3. marca 1919. o každom z nich udáva, že patričný bol vyhladený Ústredným Výborom Slovenskej Ligy „za jedného z pracovníkov k vyslaniu na Slovensko k dispozícii vláde česko-slovenskej republiky.“

Naproti tomu ústne poveril nedelegáta Slovenskej Ligy rev. Pavla Šišku, aby odovzdal starokrajovým politikom fotografiu Pittsburghskej Dohody a len dvom delegátom Slovenskej Ligy vystavil toto

D o s v e d č e n i e .

Nižepodpísaný, v mene Slovenskej Ligy v Amerike, týmto úradne potvrdzujem, že pán Jozef Hušek, redaktor „Jednoty“ úradného orgánu I. Katolíckej Slov. Jednoty v Amerike, poverený je — s Dr. M. Franciscim z Clevelandu, Q. — zastupovať americkú Slovenskú Ligu v Európe a v zahraničí.

Dľa tohto poverenia pán Hušek viazaný je držať sa v rámci a v smysle Česko-Slovenskej Dohody, uzavretej v Pittsburghu, Pa., v Sp. štátoch Amerických, dňa 30. mája, 1918. medzi predstaviteľmi Českých a Slovenských organizácií amerických za prítomnosti prof. T. G. Masaryka, ktorý túže Dohodu pozdejšie — už jako prezident Česko-Slovenskej Republiky v meste Washington, D. C. vlastnoručne podpísal a ktorej fotografickú kópiu súčasne s týmto poverením oddala Slov. Liga p. Hušekovi — jako i Dr. Franciscimu — aby naši smerodajní mužovia za morom boli so stanoviskom amerických Slovákov oboznámení.

V Pittsburghu, Pa., dňa 3. marca 1918.

Albert Mamatey t. č. predseda Slovenskej Ligy v Amerike.

Týmto vyslaním delegátov, opatrených Pittsburghskou Dohodou Slovenská Liga mienila preniesť ďalší boj za uplatnenie zaručenej slovenskej slobody na pôdu starého kraja. Šípila iste, že jej predošlý tajomník Jano Janček nezmiene sa o Pittsburghskej Dohode na miestach slovenských a vedela, že ak sa i zmieni, dobojovanie sa k víťazstvu potrvá hodný čas.

Aby to dlho netrvalo a aby sa Slováci hneď na začiatku v republike mohli umiestiť tak, ako si to zaslúžili a vymienili, — vyslaná delegácia mala zakročiť na slovenských a českých kompetentných miestach. Mala vykonať všetko, čo bolo v záujme uplatnenia zásad Pittsburghskej Dohody. Keď nie zaraz, aspoň postupne.

Či to delegácia vykonala, alebo nie, uvidíme v nasledujúcich statiach.

Dva prvé ďakovné pozdravy.

Popri prezidentovi T. G. Masarykovi, ktorý lúčiac sa s Amerikou vrúcne ďakoval i Slovákom v Amerike za pomoc v oslobodovacom boji, prišli so svojimi vďakami čoskoro i Slováci starokrajoví.

Dňa 12. marca 1919. poslali list „slovenskí delegáti na mierovej konferencii v Paríži“ Slovenskej Lige v Amerike a tá list s názvom „Drahí naši krajanovia“ uverejnila v Novom Slovensku 7. apríla 1919.

Po dlhej, vojnu zapríčinennej prestávke — tak začína sa list — môžeme zas dôverne a otvorene prehovoriť ku Vám.

Od januára t.r. pracujeme svorne s českými delegátmi tu v Paríži, aby mierová konferencia zabezpečila našej republike všetky možné existenčné prostriedky. Práca naša sa darí, vďaka porozumeniu predstaviteľov veľkých mocností.

V ostatných častiach dlhého listu opisuje sa situáciu v povojnovej Európe a hlavne na území Slovenska a Podkarpatskej Rusi, kde práve vtedy Maďari vymenovali zvláštnu vládu.

Omlúvajú pokračovanie dr. Šrobára, ktorý iba pre nedostatok slovenských síl obsadzuje mnohé miesta Čechmi. Ale ináč všade na Slovensku panuje slovenčina, českí ľudia usilovne sa učia slovensky a aj hospodársky ide sa vopred

A kto napomáha Maďarov — končí sa list — v ich štvaní, kto chce pomôcť Maďarom zase stavať hranicu v akejkolvek forme medzi Čechov a Slovákov, ten nielen že obťažuje prácu roduverných pracovníkov, ale je nepriateľom republiky našej, je zradcom národa. Nedovoľte teda, ani vy bratia naši tam za morom, aby neorientovaní naši ľudia, alebo snád v kepienku českom, alebo slovenskom zakuklení neprajníci naši pomáhali oslabovať tak ťažko nadobudnutú slobodu našu.

Drahí bratia naši, vieme o Vašich veľkých obetiach, složených na oltár národa. BEZ VAŠÍCH HOJNÝCH PRÍSPEVKOV NEBOLA BY MOŽNÁ BÝVALA PROPAGANDA ZA NAŠU REPUBLIKU, ANI ORGANIZÁCIA ČESKO-SLOVENSKEHO VOJSKA. Ďakujeme Vám srdečne menom ostatných Slovákov v kraji za Vašu veľkú podporu na ktorú národ nikdy nezabudne. Úfame sa i Vašej výdatnej POMOCI OSOBNĚJ pri preporodení nášho milého kraja.

Podpísaní: Msgr. Marian Blaha, dr. Elena Turcerová-Devečková, Igor Hrušovský, Jozef škultéty, Fedor Houdek, slovenskí delegáti na mierovej konferencii v Paríži.

List tento bol prvým listom od ľudí ktorí boli oslobodení zpod maďarského jarma. Tak ho aj registrovali slovenské noviny a prejavovali nádej, že nastane čulejšie spojenie medzi nimi a slobodným Slovenskom.

Druhým listom bol list dra Vavra Šrobára, ministra s plnou mocou pre správu Slovenska. Neprišiel poštou. Doniesol ho do Ameriky delegát Slovenskej Ligy a prečítal ho na XII. jej kongrese dňa 29. mája 1919 v Scranton Pa.

List znie doslovne:

Minister

Československej Republiky

s plnou mocou pre správu Slovenska.

Bratislava, 12. dubňa 1919.

Prezíd. čís. 170—Res.

Drahí bratia !

Predne ďakujem Vám za bratský pozdrav, ktorý doniesli nám Vaši delegáti a ktorý nás žijúcich ešte len v prvých dňoch slovenskej samostatnosti, obodril a potešil.

S radosťou Vám zvestujem, že táto veľká doba, v ktorej bol slovenský národ postavený na zkušku a v ktorej dobe nám šlo o bytie a nebytie, zastihla národ a jeho

inteligenciu pripravenú, lebo všetka horkosť minulosti, všetky rozdiely v politickom, kultúrnom i náboženskom nazieraní, akoby dotknutím čarovného prútca, zmizly a jednotným rozmachom síl octli sme sa v dosahení najvyššieho cieľu: v slobodnej, neodvislej Česko-Slovenskej Republike.

Čech a Slovák spojili sa s bratským sjednotením v nerozlučný celok. V tomto celku nachádzame jednak bezpečnosť budúceho štátneho vývoja, jednak zábezpeku svojrázneho života kultúrneho so všetkými krásami a zvláštnosťami našej drahej materskej reči.

Na Slovensku inteligencia naša bratsky, ruka v ruke s českou inteligenciou buduje základy novej slobodnej domoviny, rozrušujúc putá tisícleté, shadzuje ťarchu maďarského jarma a vnáša do všetkých organizácií štátnych nového ducha: demokratickú slobodu, potierajúc zároveň lieň a zaháľku, korupciu a protekciu.

Ľud slovenský chvatne sa prebúdza zo svojej národnej strnulosti a tvorí si v dedinách i mestách nesčíselné príbytky pre kultúrny, spoločenský, hospodársky a politický život. Zakladá besedy, čitateľské spolky, sokolské jednoty a hospodárske a remeselnícke družstvá a jednoty. Po mestách našich vznikajú časopisy tak rapídne, že ich počet od týždňa k týždňu neustále rastie.

Ľud náš súc desiatky liet nepriateľským režimom vlád maďarských umele a plánovité morený duševným hladom, volá po knihách, po tlačennom slove. Tak veľkému požiadavku po kultúrnych prostriedkoch nie sme v stave vyhovieť vlastnými silami a preto obraciame sa, drahí bratia, k Vám s úpenlivou prosbou: Tak jako v minulosti a meno v i t e počas štvorročnej války dokázali Ste svoju nezlomnú lásku k bratom v porobe sa nachádzajúcim a vždy keď bolo nebezpečenstvo najväčšie v šľachetnosti a veľkodušnosti svojej Vy, slobodní a šťastní, prispeli Ste nám pomocou a zachraňovali Ste nás od záhuby — dúfame, že i teraz v tejto najväznejšej chvíli svojím oslobodeným bratom poskytnete prostriedkov, aby mohli ukojiť svoju vrelú túžbu za ukojením kultúrneho hladu.

Pod Tatrami žijú Vaši oslobodení bratia, spomínajúc na Vás s láskou a vďakou, v nádeji, že jako šťastlivé učinili prvé kroky k novému životu, tak i v budúcnosti, sprevádzaní Vašou dobrotivosťou vybudujú si trvalé chrámy osvety a pevný štátny organizmus.

Menom slovenského ľudu posielam Vám, drahí bratia, vrelý, srdečný pozdrav,

Váš

Dr. V. Šrobár.

Kým v prvom liste narážalo sa na určité veci, na ktoré Slováci v Amerike boli hrdí, t. j. na uvedenie do života autonómie Slovenska, kým vyslovila sa v ňom nádej, že Slováci z Ameriky osobne prídu na pomoc Slovensku, zatiaľ v tomto druhom liste nielo zmienky o pomere Slovákov k Čechom. Priklinováva sa fakt, že Slováci žijú, že majú republiku, ale či je v skutočnosti Slovensko, aké je jeho postavenie v rámci republiky, z listu sa nemožno dozvedieť.

Preto Slováci v Amerike tým netrpezlivejšie čakali referáty svojich delegátov o Slovensku.

Prívet americkej delegácie.

V prvé dni jara roku 1919 zavítali na Slovensku vyslaní zástupcovia Slovenskej Ligy z Ameriky. V tie dni našli už národ rozvrstvený a pomaly sa zjavovali i prvé kontúry strany, ktorá z vrodenej prirodzenosti vzala si za úlohu: vyplniť slovenské nádeje tak, ako o nich snil, túžil a za ne pracoval Slovák doma i v Amerike, v Rusku, vo Francii a Taliansku. Vodcovia tej strany nemali po ruke moc, ani rukolapný podklad, na ktorom by sa úspešnejšie mohli domáhať autonómie: nemali vedomia o jestvovaní Pittsburskej Dohody.

Tú donášali na Slovensko americkí delegáti...

Z počiatku obávali sa dať ju do rúk Šrobára, Jurigu, alebo i Hlinku. Veď boj medzi Šrobárom, reprezentantom Slovenska takého, akým ho chcel mať smer čechoslovácky a medzi Hlinkom, reprezentantom Slovenska podľa želania slovenského, bol už taký, že Šrobár i dňa 11.—13. apríla 1919 vniesol ho na župansko-poslanecké porady v Bratislave a tam pred očami prítomných amerických delegátov maľoval Hlinkovo úsilie strašnými farbami.

Jednako pred odchodom americkej delegácie zo Slovenska dostal sa text Pittsburskej Dohody do rúk slovenských ľudí a neskôr i do najpovolanejších rúk Andreja Hlinku. Novinársky však Pittsburská Dohoda iba neskôr začala sa spracovávať.

V svojich verejných prejavoch americkí delegáti boli sdržanliví, až priveľmi nestranní. A predsa videli jasne, že tu ide o zápas dobra so zlom. Videli boj prebúdajúceho sa Slovenska mladého a o svoje vhodné umiestenie strachujúceho sa rodného kraja. Mohli a mali verejne priskočiť na pomoc otvoreným národovcom, historicky opodstatniť ich citové rozbehy a ubezpečiť ich o najprostejšej ideovej a hlavne finančnej pomoci slovenskej Ameriky.

Žiaľ no, pomery boli tu tak chaotické, že priateľ bol pokladaný za nepriateľa a protivník za priateľa. Prirodzene, že tí, ktorí v svojich snahách nesení boli vlastne duchom, ktorý so slovenskej strany ovládal celú našu zahraničnú revolúciu, tí boli ukazovaní vo svetle niekedy vedomých, inokedy nevedomých škodcov nového štátu.

A stroje tohoto štátu už aj šly. Aparát fungoval, kde tu mal i slovenskú pozlátku, no duch jeho nebol ten, ktorý inšpiroval Slovákov v zahraničí, aby za nový štát donášali obete života i groša.

Takto sa stalo, že Prívet delegácie Slovenskej Ligy v Amerike nenašiel takú ozvenu, akú by si vôbec prvý prívet oslobodzujúcich Slovákov k Slovákom oslobodeným bol zaslúžil.

V úvode prívetu je vyjadrená radosť nad víťazstvom myšlienky demokracie a humanity, s ktorou spolu „zvítázila aj slovenská národná myšlienka, pestovaná hlúčkom roduverných pracovníkov. Zo Slováka-otroka stal sa slobodný občan slobodnej vlasti." A k víťazstvu tomuto v mnohom prispela aj Slovenská Amerika. Aj v nej boli síce mnohí proti akémukoľvek spojeniu sa s Čechmi, i tam mnohí „videli v česko-slovenskej spolupráci nebezpečenstvo pre slovenskú národnú individualitu", ale zvíťazil rozum a odvaha. „A bolo to vtedy u nás asi tak, ako je to dnes u Vás. Strany bez milosti trhaly sa za vlasy. Mysleli sme,

že nieto tej moci, ktorá by nás sblížila". Nebezpečenstvo, ktoré čakalo Slovákov, ak by vojnu Dohoda bola prehrala, spojilo v Amerike všetkých a pracovali na život a na smrť s Čechmi spolu za jeden cieľ.

Tým viac nás prekvapilo — hovorí na konci prívet — keď sme videli, ako v tejto ešte vždy kriticknej dobe tvoria sa tábory a strany a keď sme videli ten boj aký medzi sebou strany tieto vedú. Čo sa tu energie zmárni ! Na Slovensku by dnes mala byť len jedna strana a jeden program. A v tejto strane mal by byť každý národne uvedomelý Slováč, bez ohľadu na jeho politické alebo náboženské krédo, či nie je možné sísť sa všetkým stranám, porokovať bratsky o diferenciách, prípadne trochu sa aj vyvadiť, aby odľahlo na srdci a vyhlásiť Treugu Dei (mier Boží) aspoň do tej doby, kým republika nebude stáť na vlastných nohách ? Toto očakávajú od Vás Vaši americkí bratia: to požaduje od svojich vodcov uvedomelá časť slovenského národa ! Bolo by to možné ? Možné je. Podarilo sa to v Amerike — prečo by sa to nemalo podať i tu ?

Prívet, končiaci sa privolaním, na sláve republike, legionárom a prezidentovi T. G. Masarykovi, datovaný je v Bratislave dňa 9. apríla 1919. Podpísali ho: Jozef Hušek, redaktor „Jednoty“, dr. M. Francisci, rev. Pavel Šiška, podpredseda Slovenskej Ligy, Milan Getting, redaktor „Slovenského Sokola“, Ján Matlocha, redaktor „Rovnosti Ľudu“ a Edo Kováč, predseda Uniovtonského okresného sboru Slovenskej Ligy.

Referáty o Slovensku.

Na XII. kongrese Slovenskej Ligy v Scrantone 29. mája 1919. o situácii na Slovensku a o potrebách slovenských referovali dvaja delegáti Slovenskej Ligy, Jozef Hušek a Milan Getting.

Jozef Hušek prečítal list ministra dr. V. Šrobára, tu už citovaný a potom zápisnicu z porady županov a poslancov, konanej 11—13. apríla 1919 v Bratislave pod predsedníctvom ministra dr. Vavra Šrobára.

Každý župan tu povedal niečo o sverenej mu župe, referenti zas o vykonanej práci v oboroch štátnej správy na Slovensku.

Po prečítaní tohoto — dosť úprimného — úradného materiálu, Jozef Hušek vyjadril sa o politickej situácii takto:

Zaisteže mnohí z Vás zvedaví ste, jako stojí otázka autonomie na Slovensku ?

Naša kooperácia s bratmi Čechmi zakladá sa na Dohode, ktorú podpísal i sám prezident Masaryk a v ktorej Dohode je čierno na bielom, že Slovensko bude mať svoj vlastný snem a svoju administratívu, iným slovom, že Slovensko bude samoprávnou časťou Česko-Slovenskej Republiky. Pre túto autonomiu mnoho sme sa napolemizovali po časopisoch a nadebatovali po schôdzach. A ja som pre ňu vytrpel azda vari najviac. O slovenskej autonomii sa na Slovensku málo dnes hovorí. Je dosť inej súrnejšej práce a boja sa jej dotýkať i preto, bo je veľmi háklivá vec.

Vládni ľudia v Bratislave sú proti autonomii, sú za centrálny snem, centrálnu vládu a stoja na stanovisku, že Česi a Slováci sú jeden národ, že slovenčina je dialektom, že „národ slovenský sa naskrze nekryje s rečou slovenskou, to jest rečou spisovnou“, atp. A ich odpor proti autonomii vyviera práve z tohoto stanoviska. Autonomia by prekážala rečovému splynutiu s Čechmi. Preto v Bratislave s našou Dohodou som veľmi dobre nepochodil.

S otvoreným náručím Dohoda naša prijatá bola len v Ružomberku, v „kráľovstve“ Hlinkovom. Hlinku pozná každý Slovák. Je dnes predsedom takzvanej kresťanskej slovenskej ľudovej strany. Ale sú veci, ktoré sa mi pri Hlinkovi nepáčia, menovite odsúdenia hodný je jeho spôsob časopiseckej agitácie proti drovi Šrobárovi, ministrom. A tiež fakt je, že do Hlinkovej strany tisnú sa aj Maďaróni a sú v nej ľudia, ktorí pred prevratom nikdy neexponovali sa za slovenskú vec. A Maďari, maďaróni chápu sa každej roztržky medzi Slovákmi a vidia svoj „čäns“ všade tam, kde sa prízvukuje autonómia a nadáva na Čechov.

Maďari a maďaróni sú dnes našimi najväčšími „priateľmi“, bo chcjú nám vybojovať nezávislosť politickú ! Maďari a maďaróni nemôžu sa na to dívať, jako nás vraj Česi prenasledujú, potláčajú, o našu milú slobodienu olupujú ! Nie ! Pešť dnes zplna hrdla kričí: Nech žije samostatné Slovensko !

Maďari, na príklad, aj Hlinku chvália, že je vraj, fajn chlap, bo žiada pre Slovensko autonómiu a nechvália Čechov.

Rozumie sa, nebyť Čechov, Maďari by sa už o Slovákov postarali ! Preto tá nenávisť protičeská na strane maďaronov našich.

Hlinka sa síce ohradil proti maďarskému a maďarónskému priateľstvu, ale z politických príčin trpí, aby v jeho strane hľadali útulok živly národne nespoľahlivé. Fakt, že bez pomoci českej Slovenska by vôbec dnes nebolo, nestranný a spravodlivý pozorovateľ nemôže zaprieť.

Nuže, takto stojí otázka slovenskej autonómie na Slovensku.

Preto čím menej budeme o nej hovoriť, tým lepšie pre Slovensko i novú republiku. Netreba sa báť, autonómia nám neutečie. Vyvolávať dnes boje v národe pre otázku túto, bolo by zaiste hnaním vody na maďarský mlyn. Keď Slovensko bude svoje, keď vyrastie z detských sukničiek — vezme si, čo mu patrí. A autonómia mu patrí !

Svoju povinnosť naproti Slovensku vykonáme najlepšie tak, keď budeme i naďalej a to s dvojnásobným úsilím pracovať a žertvovať. Slovensko dnes možno ešte viac ako za času vojny potrebuje morálnej a hmotnej pomoci našej.

Po Jozefovi Huškovi referoval o svojej ceste Milan Getting.

Dňa 26. marca 1919 — hovoril — došli všetci delegáti spolu do Bratislavy, potom rozišli sa na dva týždne po Slovensku. Študovali pomery, o ktorých mali referovať ministromi dr. V. Šrobárovi.

Tak urobil i Getting. Navrátiac sa, na žiadosť ministra Šrobára vypracoval „plán na prevádzanie propagandy na očistenie Slovenska od m a ď a r i z á c i e“, vymohol platy 100 americkým Slovákom na túto propagandu. „Vydržiavanie týchto ľudí stojí vládu vyše 150.000 mesačne“. Ale takáto práca nestačí. Slovensko potrebuje veľký časopis, mnoho brožúr a letákov a tie niet na čom sádzať a tlačiť’.

Bratia a sestry — dokončieval Getting svoj referát — Poslatý som ku Vám, aby som vám pomery v ktorých sa naša vláda nachádza po tejto stránke vysvetlil a aby som od vás pýtal pre ministra Dr. Vavru Šrobára tlačiareň; ktorá by bola darom amerických Slovákov vláde na Slovensku účinkujúcej, ktorá by tvorila ten najkrajší dar v dobe najkritickejšej, lebo má podať prostriedok mužom, v ktorých sme verili a veríme, že národ náš prevedú cez najnebezpečnejšie doby ku šťastlivejšej budúcnosti, ku práci tejto a tým zapíše sa americké kolonia hlboko do dejín národa.

Poslali ma, aby som to od vás vypýtal, keď uznáte za dobré dar tento dať, aby som vybral potrebný materiál a potom prišiel zase so všetkým uviesť všetko do pohybu a venovať sa ďalej propagačnej službe.1)

1) Kým bol M. Getting v Amerike, zastupoval ho v propagačných veciach Ján Matlocha. On sám a veľký počet amerických delegátov agitovali „proti maďarónom“ na Slovensku, ale okrem toho boli v Prahe a Bratislave vycvičení agitovať hlavne proti Hlinkovi. Takto sa Propagačná Kancelária zvrhla na prostriedok boja proti autonomistickému hnutiu a sami americkí Slováci pomohli — proti svojim vo vojne hlásaným zásadám, — upevniť panstvo centralizmu na Slovensku hneď v prvých mesiacoch nového štátu. Bolo by ich svätou povinnosťou účinnejšie pomáhať aspoň dnes zbúrať centralistický systém a pomôcť uplatniť sa zásade decentralizačnej, čiže autonomistickej na Slovensku.

Treba poznamenať, že i sám minister dr. V. Šrobár listovne žiadal slovenských Amerikánov o stroje. Píšuc tu pozdravný prípis kongresu Slovenskej Ligy hovorí: „Ďakujeme Vám bratia za túto bratskú pomoc, na ktorú sme spoliehali aj v najťažšej dobe nášho porobenia. My vždy považovali sme Vás za rezervu nášho národného vedomia a verili sme, že z Ameriky príde osvieženie našich národných síl. Posielam zároveň pozdrav slobodného slovenského ľudu kongresu slovenskej Ligy v Amerike. Ak nám chcete pomôcť, opatrite pre Slovensko stroje, potrebné pre tlač. Potrebovali by sme stroje pre tlač a síce dva Linotypy Model 14 o štyroch magazínoch s dvojitým písmom. Štyri garnitúry podrobností ku strojom. Jedon Duplex, alebo Howe.“

Na tom istom kongrese A. Mamatey oceňuje referáty oboch delegátov a s uspokojením konštatuje, že „vyslaním našich emisárov na Slovensko, Slovenská Liga vykonala dobrú vec“.

XVII.

DELEGÁTI ĽUDOVEJ STRANY V AMERIKE.

Priamy styk medzi oslobodeným Slovenskom a slobodnou slovenskou Amerikou vrátením sa delegácie Slovenskej Ligy do Ameriky bol už započatý. A hoci i sám Hušek,

ostro bojujúci proti čechoslováckym snahám, v svojej zpráve pobádal, že čím menej bude sa hovoriť o autonomii, tým lepšie je to pre Slovensko a pre republiku, o autonomii začalo sa hovoriť v Slovenskej Lige veľmi mnoho. Reči soslilnievaly po zaručených zvestiach o výčinoch niektorých českých ľudí na Slovensku á bolo treba urobiť rečiam koniec.

Dňa 31. júla 1919 v Pittsburghu zasedala ústredná Správa Slovenskej Ligy a rokovala aj o týchto rečiach.

Debata povstala okolo otázky tlačiarne, ktorá sa mala dať ministrovi Šrobárovi. Pri tejto debate — hovorí sa v zápisnici — povstala nová otázka a to: aby sa Slovenská Liga prezvedela, aké stanovisko zaujíma česko-slovenské Národné Shromaždenie, slovenská správa a iné fórumy v otázke pomeru Slovenska ku Česku a Česka ku Slovensku. Jedni chceli, aby sa písal úradný list, iní zas, aby bol vyslaný výbor s memorandom na patričné fórumy a aby memorandum bolo čím skoršie zostavené a výborom odnesené.

Väčšinou hlasov usniesli sa zvoliť troch delegátov: rev. Jozefa Murgaša, Jána Pankucha a Jozefa Huška, ktorí by šli do R. Č. S. a tam na mieste vymohli uzákonenie Pittsburgskej Dohody. Memorandum má zostaviť Ján Pankuch a Jozef Hušek.

Ale okresné sbory, ktorým bolo ponechané na vôľu hlasovaním rozhodnúť, či spomenutí traja s Memorandom majú ísť do R. Č. S. alebo nie, odhlasovali, žeby sa delegáti na Slovensko nevysielali.

Bolo však spracované a 24. októbra 1919. i prijaté Memorandum, podľa ktorého Slovenská Liga osvedčuje sa:

Okamžité do života uvedenie samosprávy Slovenska nepovažujeme za nutné v úplnom rozsahu, ale žiadame obapolným záujmom zodpovedavé prevedenie samosprávy dľa možnosti a okolností, tvorených prirodzeným vývinom politického života.

Žiadame samosprávu pre Slovensko preto, že žiadosť voľného sebaurčovania a samosprávy spočíva na večných prirodzených a nemeniteľných zákonoch ľudských.

Konečne žiadame ako GARANCIU prevedenia samosprávy Slovenska vtelenie tohoto práva do štátnych základných zákonov, menovite do ústavy Česko-Slovenskej Republiky síce tak, ako je to obsažené v smluve, uzavretej medzi prezidentom Masarykom a, nami.

V tieto chvíle Slovensko prežívalo už vážne časy.

Perzekvovanie slovenských ľudí, bojujúcich v novom štátnom útvare za ciele, ktoré Slovenská Liga chcela mať už 30. októbra 1918 na Slovensku zrealizované, dosiahlo vrcholu. Shromaždenie za shromaždením bolo rozbíjané. Na mučeníkov slovenského národa nakydalo sa toľko hany, že ich zásluh o národ vôbec už nebolo vidno. Slováci neprijímali sa do štátnych služieb, naproti tomu každý na Slovensko došlý človek zpoza Moravy bol vítaný ako dobrodinca, heros a osloboditeľ.

Po Žilinskom shromaždení, ktoré bolo násilne rozbité dňa 18. augusta 1919, rozhodol sa Andrej Hlinka odísť na mierovú konferenciu do Paríža. Pribral k sebe poslanca

revolučného Národného Shromaždenia v Prahe dr. Fr. Jehličku, redaktora Št. Mnohela, profesora dr. J. Rudinského a obchodníka J. Kubalu. Spoločne s nimi s dátumom dňa 20. septembra 1919 vydal v Paríži „Memorandum Slovákov na mierovú konferenciu v Paríži“, a v ňom zaraz v prvom odstavci odvoláva sa na prácu Slovákov v Amerike za nový štát a cituje celý text Pittsburghskej Dohody.

Z Paríža Andrej Hlinka vyslal do Ameriky dvoch splnomocnených zástupcov Slovenskej Ľudovej Strany: dr. Jozefa Rudinského a Jozefa Kubalu. Títo došli do Ameriky dňa 18. októbra 1919 ako prví z tých Slovákov pod Tatrami, ktorých americkí Slováci pomáhali oslobodiť zpod jarma a zabezpečiť ich Slovensku slobodné žitie i vývin...

Bratské shliadanie sa nebolo veľmi milé. O dr. Rudinskom a Kubalovi došla zpráva, že necestujú na pasy, vydané česko-slovenskou vrchnosťou, ale vládou poľskou, prípadne vraj maďarskou, že sú v službách proti republike, za ktorú americkí Slováci toľko obetovali.

Takto informovaný dňa 24. októbra 1919 zišiel sa do Pittsburghu Ústredný Výbor Slovenskej Ligy, ktorý mal oboch delegátov vypočuť a súdiť.

Z tej príležitosti zišiel sa celý výbor, prišiel i Slovenskou Ligou z neprajného vybavovania pasov pre Slovákov obvinený č.-sl. konzul František Kopecký, dostavil sa kapitán ruských légií Jozef Gregor-Tajovský, plukovník VI. Hurban a práve zo Slovenska sa vrátivší rev. P. Šiška, J. Matlocha a J. Gessay. Pravda, výborníci zišli sa v plnom počte.

O schôdzi dr. J. Rudinský v svojom dielci „V Amerike a doma“ na str. 11. takto referuje:

Na tejto schôdzi referoval o svojich zkusenostiach Ignác Gessay, práve v tie dni navrátil sa zo starého kraja; vlastne len prečítal príписы rôznych vládnych referentov, ktorí prirodzene všetko v „báječnej“ barve líčili. U nás by bol zrovna raj, keby ľudákov nebolo, bol stručný súhrn myšlienok p. Gessaya, poťažne vládnych referátov.

K vyvolaniu nálady protiľudáckej, ako vždy, aj teraz sa pričínal č.-sl. vojenský attaché, pluk. Hurban. Prečítal kábelogram od nášho zahraničného ministerstva, ktorý vystríhal amerických Slovákov pred agitáciou „maďarsko-poľských“ agentov, či bol ten kábel fiktívny alebo nie, neviem, de facto prečítaný a uverejnený značne obťažil mi úlohu. Výsledok bol hneď badateľný, bolo počuť hlasy, že nemám byť vôbec k slovu pripustený. No väčšina viac zo zvedavosti na „zradnú“ reč žiadala si ma počuť.

Predniesol som našu platformu: realizovanie poťažne zodpovedné zabezpečenie našich národných práv v smysle Pittsburghskej Dohody. Potom upravili na mňa niekoľko tuctov otázok, celá tá scéna trvala 2 1/2—3 hodiny.

Do debaty zasiahol náhodou tam prítomný kapitán Gregor-Tajovský, ktorý snažil sa Slovenskú Ligu presvedčiť, že ani to slovo „autonomia“ nesmie zanechať zasedáciu sieň: „Som proti samospráve — autonomii — Slovenska a som za evolučné, dobrovoľné, úplné sliatie sa, splnutie Slovákov s Čechmi v jeden národ v politickom, hospodárskom, kultúrnom živote a vo všetkom, v čom sa život národa prejavuje.“ Ačkoľvek tu jasne hovorí, že Slováci a Česi majú len splynúť v jeden národ, s druhej strany však dokazoval, že Česi a Slováci už

tvoria jeden etnografický pojem, jeden národ. Jeho matka tak spievala „Včas radosti, veselosti...“, ako to aj po dnes v Čechách počuť.

Asi o 3. po polnoci vyniesli nado mnou výrok. Ač práve v účeli mojej cesty nič závadného nenašli, predseda ma odsúdili.

Toľkoto dr. Rudinský.

V zápisnici zasadnutia stojí však i to, že dr. Rudinský „Hlinku odsudzuje preto, že nešiel za hranice legálnou cestou. Išiel do Paríža cez Poľsko, to odsúdiť nemôžeme, a čo v Poľsku Hlinka robil, to nevie. K žiadaniu autonómie boli pohnútky čisto národné, náboženské v tom nie sú v žiadnom smere. Na otázku, prečo jeho strana žiadala autonómiu hneď a nie postupne, j ako teraz hovorí, odpovedal, že jeho strana žiadala autonómiu postupne, ale žiadala, aby táto autonómia, to jest Dohoda o nej bola hneď intabulovaná v Paríži.“

Vo „Verejnom prehlase a osvedčení“, ktorý v mene schôdzky zostavil I. Bielek, J. Hušek, I. Gessay a Ján Pankuch vyslovuje sa nedôvera obom delegátom ľudovej strany a slovenskému ľudu v Amerike neodporúčajú sa.

Keď takto Slovenská Liga odmrštila pomôcť uskutočniť program ľudovej strany, delegátov prijalo za svojich hostí Združenie Slovenských katolíkov a I. Slovenská Katolícka Jednota. Obe organizácie protestovali kábelograficky u prezidenta T. G. Masaryka proti žalárovaniu Hlinku, tomuto poslali pozdravné príписы a viac ako desaťtisíc dolárov obetovali na ciele, za ktorými vedie svoju stranu Andrej Hlinka.

Takto stala si aspoň jedna (katolícka) čiastka slovenskej Ameriky znovu do práce za lepší osud a krajšiu budúcnosť svojich bratov v starom kraji.

Mamateyova intervencia za Pittsb. Dohodu.

Pri vysielaní delegátov Slovenskej Ligy na Slovensko — na zasadanie ústredného Výboru Slovenskej Ligy 27. novembra 1918 — bol prijatý návrh, aby „predseda Slovenskej Ligy poverený bol ísť na čele výpravy alebo, aby tiež bol delegátom tak skoro, ako mu len okolnosti dovolia.“

Toto právo použil Mamatey iba po tom, čo sa už všetci delegáti Slovenskej Ligy vrátili do Ameriky a aj po vypočutí delegátov slovenskej ľudovej strany.

Majúc pri sebe Pittsburghskú Dohodu a Memorandum Česko-Slovenskej Národnej Rady v Amerike, Albert Mamatey odcestoval do republiky intervenovať v záujme Pittsburghskej Dohody, jasnejšie: v záujme toho, aby tézy Pittsburghskej Dohody vložené boli do ústavného zákona novej republiky.

O vykonanej práci referuje na XIII. Kongrese Slovenskej Ligy dňa 24. júna 1920 v Milwaukee, Wisconsin. Uvádza, že zakročoval i na Slovensku i v Prahe a podal o tom dôkazy: rezolúciu sjazdu Národnej a Roľníckej Strany, príпис od Klubu Slovenských Poslancov a list od ministra dr. Hodžu.

Nech však hovoria dokumenty:

Bratislavský „Slovenský Denník“, zo dňa 11. januára 1920 písal o turč. sv. martinských poradách roľníckej a národnej strany a o Mamateyovom zakročovaní takto:

Porady zahájil M. Dula, rekapitulujúc výsledky decembrových porád v Piešťanoch, a rozvinúc predmet pojednávania. Tajomníci: dr. Slávik a dr. Janoška, podali návrh programu spojenej strany, predseda „Slovenskej Ligy“ Mamatey interpeloval v záležitosti Pittsburskej Dohody a žiadal zaujať k nej stanovisko, aby jej význam a smysel nemohol byť nepriateľmi zneužívaný. V súvisi s tým rozvinula sa debata o samospráve.

V mene Roľníckej besedy na Myjave dr. Krno podal osvedčenie proti autonomii, ktorej by použili všetky rozvratné živly na Slovensku, aby nás hodily na pospas Maďarsku. Iní rečníci poukázali na to, že nie je možný slovenský snem už i preto, že by v ňom mali veľkú väčšinu cudzie, protislovenské živly. Nám ale ide o zabezpečenie slovenčiny a slovenskej samostatnosti a tú dosiahneme pri jednote štátu samosprávou v školstve i cirkevných veciach, v hospodárstve a v administrácii. Ak si bratia naši v Amerike želajú, aby sa istý odbor vecí úradných a verejných nepojednával v centrálnom sneme, ale v menších územných korporáciách (ako sú v Spojených štátoch Amerických jednotlivé štáty voči Washingtonu), treba ich upozorniť na budúce veľké župy, ktoré na Slovensku budú Slováci ovládať všetky svojou rečou, svojou kultúrou a svojím duchom.

Do debaty o týchto veciach významne zasiahol minister dr. Hodža, ktorý poukázal na súvis autonomistického pohybu u nás so zahraničnou maďarskou propagandou. Keby dnes bol zaistený trvalý mier, pacifizmus a ozajstný sväz národov atď., vtedy by pravda bolo myslieť na sebaurčenie, trebárs i akokoľvek malých národných celkov, alebo zlomkov. Ale keď niet výhľadov na mier, — naopak: keď susedia zbroja a zväčšujú vojská, vtedy máme jediný príkaz: mať bezpečnú posilu, oporu a tou je nám náš jednotný štát. „Autonomia Slovenska“ — to je dnes heslo maďarskej politiky, „Autonomia Slovenska“ — to je dnes heslo poľskej politiky, a to je pre nás významná výstraha !"

Minister dr. Šrobár jasne poukázal na všetky úspechy slovenčiny od prevratu do dnes vo všetkých oboroch, štatistickými a inými dokladmi doložil, aký chaos by bol na Slovensku, keby bolo odkázané iba na svoje sily, a vzdal vďaka všetkým verným pracovníkom, ktorí dopomohli slovenčine k tomuto úspechu.

A rezolúcia, ktorá na moje (A. Mamateyovo) zasiahnutie do debaty bola jednohlasne a s oduševnením prijatá, znie nasledovne:

REZOLÚCIA

valného shromaždenia Slovenskej Národnej a Roľníckej Strany v Turčianskom Sv. Martine 11. januára 1920.

Shromaždení zástupcovia Slovenskej Národnej a Roľníckej Strany, vedení duchom túžob a snáh, plynúcich z duše tak dlho ujarmeného národa, vyslovených v rezolúciách dňa 1. mája 1918 v Liptovskom Sv. Mikuláši, dňa 30. mája 1918 v Pittsburghu a 30. októbra 1918 v Turčianskom Sv. Martine, slávnostne znova vyhlasujú:

Chceme a budeme vždy verne stáť pri ideáloch, vyslovených v spomenutých rezolúciách, za ktoré pracovali všetci naši zodpovední príslušníci našej strany, naši členovia vlády i zákonodarných sborov i všetci politickí a kultúrni pracovníci, ktorí verne i v najťažších dobách stáli pri svojom národe. Stojíme s nerozlomnou vernosťou pri jednotnej a nedielnej Česko-Slovenskej Republike, ktorú sme spoločne i dlhoročnou prácou kultúrnou, i bojom a obeťami krvi a majetku vybudovali, lebo v rámci tohoto útvaru vidíme v nebezpečných časoch zaistenú slobodu a neodvislosť svojho národa a zabezpečenie našej slovenskej samobytnosti.

Pittsburghská Dohoda mala za cieľ ukázať zahraničnému svetu, že v rámci jednotného štátu chceme ako jeden vedúci politický národ byť účastnými dobrodenia samourčenia národov a pomohla nám k slobode práve preto, že presvedčila zahraničnú verejnosť, že my Slováci a Česi spolupatríme, a že je to garancia k tomu, aby sme v strednej Európe mohli utvoriť jednotný štát, životaschopný a tak konsolidovaný, aby bol pevnou oporou pokojného života a mieru strednej Európy.

Bez tejto garancie neboli by sme účastní oslobodenia ujarmených národov.

I druhá požiadavka Pittsburghskej Dohody, ktorá smerovala k zabezpečeniu národopisnej, jazykovej a duchovnej svojráznosti, samobytnosti Slovákov, v úplnej miere uplatňuje sa v našom štáte tým, že slovenčina stala sa plnoprávnym štátnym jazykom nielen na Slovensku, ale v celej Republike, že je vyučovacím jazykom vo všetkých školách, jazykom úradným vo všetkých štátnych a verejných ustanovizniach. Slovenčina je povinným učebným predmetom i na všetkých stredných a vyšších školách českých. Česko-Slovenský štát dal slovenčine nielen úplnú voľnosť vývinu a uplatnenia sa, ale mocne zasahuje, aby slovenčina ovládala na Slovensku všetok život úradný a verejný v najširšej miere, ústavným garantovaním slobôd nadobudla si kultúra slovenská trvalý podklad k bohatému a nerušenému vývinu. Tieto všetky práva slovenčiny zabezpečili právoplatní zástupcovia Slovákov, zúčastnení pri vybudovaní Česko-Slovenskej Republiky tu doma, lebo mali tie isté snahy a túžby, ako slobodní bratia v Amerike vtedy, keď tvorili nám prvé obranné prostriedky k vydobytiu našej slobody. Naplňuje nás radosťou, keď môžeme podľa pravdy vysloviť, že túžby našich amerických bratov a práca našich zodpovedných činiteľov tu v republike, naplnená je tým istým duchom a má pred očami ten istý ideál.

Preto dôrazne protestujeme proti všetkým zradným snahám nepriateľov nášho štátu a národa doma i za hranicami, ktorí by chceli Pittsburghskú Dohodu zneužiť, falšovať jej smysel a na tom základe Slovákov a Čechov vzájomne znepriateľiť, posilniť podvrtné živly a tak olúpiť nás o všetko to, čo verní synovia národa svojou prácou a krvou vydobyli."

A v Prahe — hovorí ďalej A. Mamatey — dal som si na veci tiež všemožne záležať. Tam záležitosť našej Dohody odkázaná bola na Klub Slovenských Poslancov, čo najoprávnenejšie a najsmereďnejšie fórum. V parlamente, alebo ako ho tam v Česko-Slovensku

volajú, v Národnom Shromaždení, pracoval vtedy na návrhoch ústavy a fundamentálnych zákonov Česko-Slovenskej republiky ústavný výbor, ktorého jedným z najdôležitejších členov bol Slováč, poslanec dr. Ivan Dérer, terajší minister s plnou mocou pre Slovensko.

Na moje zakročenie určené bolo na 6. februára zvláštne zasadnutie Klubu Slovenských Poslancov v Snemovni, k pojednávaniu výlučne o Pittsburskej Dohode, poťažne o samospráve Slovenska, na ktoré pozvaný som bol ja čo predseda Slovenskej Ligy a reprezentant amerických Slovákov a tiež slovenskí ministri: dr. Šrobár, dr. Milan Hodža a Fedor Houdek a člen Ústredného Výboru dr. Ivan Dérer.

O tej našej Dohode a samospráve Slovenska vyvinula sa vtedy dlhá, zaujímavá debata, po ktorej prijatá bola jednohlasne rezolúcia, či deklarácia; čítať ju celú nebudem, jen niektoré odseky.

Slovenský Klub,

Praha,

Snemovňa.

V Prahe, dňa 6. februára 1920.

Klub Slovenských Poslancov v prítomnosti prívržencov všetkých politických strán a svojich troch ministrov na zasadnutí dňa 6-ho februára 1920, po vypočutí posolstva amerických Slovákov, ktoré predniesol pán Albert Mamatey, predseda Slovenskej Ligy americkej a po jeho argumentoch v záležitosti Pittsburskej Dohody, — po dlhšej debate usniesol sa jednohlasne na tomto:

Klub posielal svoj najsrdечnejší pozdrav bratom Slovákom v Amerike, a čo najvrelejšie ďakuje im tak za tie veľké obete na krvi, peniazoch a práci, ktoré doniesli za naše oslobodenie, ako i za tú veľkú starostlivosť o práva samourčenia slovenského národa, ktorá sa zračí hlavne v Pittsburskej Dohode.

Pittsburská Dohoda vznikla v dobe, keď ešte bola nádej, že sväz národov, ktorý by mal zabezpečovať svetový mier, sa uskutoční.

Táto nádej sa však dosiaľ neuskutočnila.

Česko-Slovenská Republika je obklúčená i takými štátmi, ktoré sú nám ešte i dnes nepriateľské. Slovensko je bývalým maďarským režimom kultúrne a hmotne tak oslabené, že by svoju autonómiu bez českej podpory ani vybudovať, ani obrániť nemohlo. Autonómia uvalila by na slovenský národ ohromné peňažné ťarchy. Slovensko ešte nemá dost' inteligentných pracovníkov, ktorí by zaplnili úrady a školské katedry. So strany bratov Čechov nielen že nám nehrozí nijaké nebezpečie vykoristenia a nebezpečie odnárodnenia, ale práve naopak: sme účastnými všetkých práv, čo rovnocenní občania Česko-Slovenskej Republiky a každej duševnej i hmotnej podpory.

Preto Klub Slovenských Poslancov uisťuje bratov amerických, že v návrhu zákona o ústave, podľa ktorého menovite školstvo, cirkev, administrácia, poľnohospodárske otázky,

zdravotníctvo, obchod a priemysel budú spravované autonómnyimi sborami žúp a spoločným, od ľudu voleným zemským výborom pre Slovensko, zabezpečené je v podstate všetko, čo Pittsburghská Dohoda obsahuje, vynímajúc snem, ktorý by ale za terajších pomerov bol rozhodne na ujmu Slovenska.

Zvlášte rečové, náboženské, kultúrne a hmotné záujmy Slovenska budú takýmto autonómnyim sriadením, demokraticky volenými slovenskými poslancami, niekoľkými slovenskými ministrami, slobodou shromažďovania a spolčovania, slovenskou publicistikou na jednej, bratským citom českého národa na druhej strane dostatočne obhájené.

Klub slovenských poslancov vidí v týchto inštitúciách GARANCIU záujmov SLOVENSKÉHO NÁRODA, ktoré mali pred očami americkí bratia vtedy, keď utvorili Pittsburghskú, pre nás tak vzácnu Dohodu.

Nech sú bratia naši americkí uspokojení a ubezpečení, že my za blaho nášho národa slovenského a Československej Republiky vždy dľa najlepšieho vedomia zo všetkých síl pracujeme a nad právom národa svedomite strážime.

Podpisy:

Fedor Houdek, minister, predseda Klubu; Matúš Dula, podpredseda Klubu; Dr. Milan Hodža, minister; Dr. Vavro Šrobár, minister; Inž. Ján Botto, Dr. Pavel Blaho, Jozef Bránecký, Dr. Ján Brežný, Inž. Ján Burjan, Vladimír Čobrda, Ján Dúchaj, podpredseda Klubu; Andrej Devečka, Dr. Ivan Hálek, Dr. Ján Halla, Dr. Júr Janoška, Dr. Milan Ivanka, Ján Janček, Ján Kliesek, Karol Medvecký, Dr. Ludovít Medvecký, Ján Mitrovčák, Pavol Országh, Emerich Parák, Viliam Paulíny, Rudolf Pilát, inž. Jozef Rotnagl, Dr. Ján Ružiak, Dr. Juraj Slávik, Kornel Stodola, Anton Štefánek, Dr. Ján Vanovič, Dr. Jaroslav Vlček, členovia Slovenskej Národnej Roľníckej Strany. Jozef Cholek, podpredseda Klubu; Ferdinand Benda, Dr. Ivan Dérer, Andrej Hvizdák, Andrej Kubal, Emanuel Lehocký, Dr. Ivan Markovič, Ján Maršalko, Jozef Oktávec, Ján Pocisk, členovia Sociálne Demokratickej Robotníckej Strany na Slovensku. Dr. Jozef Buday, Dr. Ferdiš Juriga, Dr. Karol Kmeťko, podpredseda Klubu; Dr. Alois Kolísek, Dr. Ján Kovalík, Štefan Onderčo, Jozef Sivák, Florián Tománek, členovia Slovenskej Ludovej Strany. Igor Hrušovský, Inž. Záruba-Pfeffermann, členovia Čs. Strany Socialistickej. Dr. Eduard Beneš, minister. — Č. j. 57./12. II. 25.

Za hodnovernosť:

Protuš, tajomník.

Citát z listu ministra dra Milana Hodžu, písaného v Prahe dňa 28. februára 1920 na adresu Alberta Mamateya je tu:

V prílohách posielam Ti rozvrhy samosprávnych inštitúcií na Slovensku. Z nich Zemský Sbor uvedený bude do života zákonom, ale vzhľadom na to, že nebezpečný je v svojom plnom rozsahu už i v ústavnej listine, vstúpi do života hneď, akonáhle si župné sbory prevedú do neho riadne voľby.

Na utvorenie Slovenskej školskej Rady je na stole snemovne zmocňovací zákon.

Utvorenie Poľnohospodárskej Rady pre Slovensko prevedie sa cestou nariadenia ministerskej rady.

Čo sa týka ďalších sriadení na Slovensku, utvoria sa osobitné slovenské úrady a riaditeľstvá pre financie, pošty, železnicu, stavebníctvo, zdravotníctvo a pravdepodobne i pre sociálnu pečlivosť.

Po toľkých ubezpečovaniach azda trochu primäkký Albert Mamatey začal veriť, že Slovensko je v dobrých rukách a že smluvy, uzavreté medzi reprezentantmi slovenského a českého národa budú dodržané. Prirodzene, zanevrel na celý pohyb slovenských autonomistov, sgrupovaných okolo Andreja Hlinku a z tej duše začal nenávidieť všetkých, čo ako-tak chceli preniesť Slovensko na kolajnice zdravšieho, to jest slovensko-národného vývinu.

Prezidentove prejavy o Pittsb. Dohode.

V Slovenskom Klube pražského parlamentu začalo sa úradne hovoriť o Pittsburghskej Dohode dna 6. februára 1920. Ale pokladať možno za isté, že už dňami predtým Albert Mamatey musel byť i na Hrade a tam musel predniesť prezidentovi Masarykovi cieľ svojej cesty. Možno to uzatvárať z faktu, že prezident T. G. Masaryk dal sa dňa 5. februára 1920 svojím ministerským predsedom VI. Tusarom o Pittsburghskej Dohode interpelovať a v ten samý deň v úradnej forme na interpeláciu aj odpovedal.

List ministerského predsedu VI. Tusara znie:

Praha, 5. februára 1920.

Pán prezident !

V poslednom čase pretriasa sa vo verejnosti opätovne otázka t. zv. pittsburghského ujednanja, v ktorom Vy ráčili Ste mať účasť ako predseda Národnej Rady Českej. (Šlo tu o Národnú Radu Česko-Slovenskú, pozn. autora knihy.) Som toho presvedčenia, že výklad, ktorý sa dáva tomu ujednaniu, nesrovnáva sa s jeho obsahom.

V záujme objasnenia tej veci prosím teda, aby sa Vám neťažilo sdeliť mi láskavé autentické znenie spomenutého ujednanja.

Ráďte prijať prejav mojej obzvláštnej úcty

VI. Tusar.

Na toto vyzvanie v ten samý deň vydaný bol takýto úradný prejav prezidenta republiky:

Pán ministerský predseda !

Posielam Vám prípisy tej Pittsburghskej smluvy s fotografického snímku. I zákony vykladajú sa z pomerov z ktorých vzniklý a hľadá sa v slovách úmysel zákonodarcov.

Rovnako musí sa vykladať československá dohoda, uzavrená v Pittsburghu za mojej účasti dňa 30. mája 1918.

Predstavitelia slovenských a českých organizácií amerických usniesli sa v tejto dohode, aby čelili agitácii proti jednote Slovákov a Čechov. Smluva je učinená, myslím, že väčšinou medzi občanmi americkými. Program\ pittsburghský je jediný z mnohých predrevolučných programov zahraničných. Má svoju cenu historickú. Smluva pittsburghská je uzavrená medzi Slovákami a Čechmi a keby vôbec mohla platiť, iste by platila len vtedy, ak by obe strany ešte o obsahu súhlasili. V smluve samej sa na konci hovorí, že podrobné ustanovenie o riadení česko-slovenského štátu ponechávajú sa oslobodeným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom, to bolo rečené preto, že Česi a Slováci na pittsburghskej schôdzi dobre vedeli, že hlavne občania americkí nemajú práva rozhodovať o definitívnom sriadení česko-slovenského štátu.

Zástupcovia Čechov a Slovákov vo všetkých svojich prejavoch Pittsburskej smluvy sa preto ani nedovoľávajú. Právoplatní zástupcovia Slovákov na shromaždení v Lipt. Sv. Mikuláši 1. mája 1918. vyslovili sa za utvorenie jednotného štátu Česko-Slovenského už pred smluvou pittsburgskou, po tejto smluve v tomže duchu usniesla sa Národná Rada v Turč. Sv. Martine dňa 30. októbra 1918. Od tej doby poslanci slovenskí v Národnom shromaždení složili prísahu vernosti republike a Tusarova vláda vyhlásila v súhlase so slovenskými poslancami za svoj úkol sjednotenie zákonodárstva a správy v celej republike.

T. G. Masaryk.

Druhý prejav o Pittsburskej Dohode učinil prezident republiky 15. decembra 1922., keď sa poslanci a senátori Slovenskej ľudovej strany k nemu dostavili, aby ho požiadali ešte raz o mienku vo veci Pittsburskej Dohody.

Podľa úradnej Česko-Slovenskej Tlačovej Kancelárie (Čtk) pán prezident povedal:

Prišiel som do Ameriky začiatkom mája 1918, a našiel som tam pomery v slovenskom tábore dosť neutešené a bola frakcia, trebárs nepatrná, ktorá hlásala utopistický program separatistický. Situácia politická a na bojišti bola hodne napjatá. Spojené štáty oficiálne boli vtedy ešte pre dajakú reformu Rakúsko-Uhorska, a z Viedne od cisára samého robily sa cez intermezzo Clemenceauvho odhalenia o akcii Sixtovej, ešte pokusy o skorý mier. Naproti tomu Slováci v politickom svete boli málo známi, a akcia separatistického Slovenska bola už vopred odsúdená k nezdaru vlastnej a spoločnej veci.

Za týchto okolností usiloval som sa o dohodu, aby nenastalo zhubné rozpoltenie, a aby prestal boj, z ktorého ťažila propaganda maďarská a rakúska.

Väčšina Slovákov, a menovite mužovia vedúci, boli proti separatizmu a tak prišlo v Pittsburghu, dňa 30. mája k dohode, ktorá — ako sa rozumie — samo sebou platila pre Ameriku a americké pomery. I zo slovenskej i zo strany českej na dohode boli podpísaní občania americkí, a tí prirodzene nie sú povolani predpisovať Slovensku a svojmu národu doma a toho si všetci podpisovatelia boli úplne vedomí. Ja som pittsburghský program podpísal tiež z toho dôvodu, že v ňom výslovne bolo dotknuté, že podrobné usporiadanie

budúceho štátu bude zostavené zákonnými predstaviteľmi ľudu. A títo predstavitelia pomer Slovenska k jednotnému štátu jasne vyslovili a politicky rozriešili prijatím ústavy. Toto prijatie a slávnostný sľub viaže poslancov slovenských a českých a viaže rovnako i mňa.

Slováci sami ďalej rozhodli dňa 30. októbra 1918 vo Svätom Martine, keď sa vyslovili pre úplnú jednotu s Čechmi. A uviedol by som ešte manifest mikulášsky, dôležitý tým, že vyšiel 1. mája 1918, teda mesiac pred dohodou pittsburghskou. V tomto manifeste rovnako veľmi dôrazne bolo manifestované pre jednotu č-sl. kmeňa. Fakt, že slovenský text manifestu, keď bol uverejnený, bol neoprávnene pozmenený význam manifestu ešte zväčšuje.

Pokiaľ sa týka vecí samej, rozumie sa v demokracii samosebou, že vedľa štátnej centralizácie musí byť prevádzaná čo najširšia samospráva. Zdôrazňujem samospráva vedľa centralizácie, samospráva a centralizácia v organickej nerozbornej jednote.

V tomto duchu ponímam pretvorenie administrácie župy a iste nie je náhodou, že so župným sriadením počíname na Slovensku. Všetky oprávnené požiadavky samosprávne týmto sriadením môžu byť v plnej miere uskutočnené.

Je na Slovákoch samých, aby demokratickej samosprávy politickou vzdelanosťou a zralosťou vedeli úplne využiť.

Z obidvoch prejavov je zjavné, že prezident republiky snaží sa oslobodiť svoju osobu zpod záväzkov, ktoré svojim podpisom vzal na seba. Záväzky tie prenáša čiastočne na celé revolučné Národné Shromaždenie, čiastočne zas na jeho slovenskú (ľudom nevolenú) čiastku.

K tomuto treba podotknúť, že skutočne usnesením ženevským zo dňa 11. novembra 1918 reprezentanti celého Národného Shromaždenia v Prahe vzali na seba povinnosť smluvy a dohody, uzavreté prof. Masarykom, splniť.

„Všetko čo ustanovil prof. Masaryk, predseda Česko-Slovenskej Národnej Rady, všetky uzavreté smluvy a záväzky ostávajú v platnosti" hovorí sa v tomže ženevskom usnesení, ktoré podpísali dr. Beneš, dr. Kramář, G. Habrman, Fr. Stanek, V. Kľofáč, A. Kalina, dr. J. Preiss a Svoboda.

A pokiaľ ide o to, že odhlasovaním ústavy slovenskí poslanci zriekli sa zásad shrnutých v bodoch Pittsburghskej Dohody, treba nám vedieť, že: zásad tých mali právo zriecť sa „právoplatní predstavitelia" oslobodených Slovákov, ktorí však vzišli iba z aprílových volieb roku 1920 a 2) v skutočnosti ani samozvaní, lepšie: dr. Šrobárom za zástupcov slovenského ľudu vymenovaní poslanci, nezriekli sa autonómie.

Svedčí o tom fakt, že posl. Ferdiš Juriga popri posl. dr. P. Blahovi — jediný poslanec, za ktorým de fakto stálo slovenské voličstvo už pred prevratom, podal v Slovenskom Klube návrh na autonómiu Slovenska. Návrh ten bol ľuďmi, za ktorými de fakto nestálo slovenské voličstvo, odmrštení a prívržencom toho návrhu pohrozilo sa, že ak nebudú hlasovať za ústavný zákon, zbavení budú mandátov a miesto nich prídu do Slovenského Klubu takí, čo zákony odhlasujú bez protirečenia.

Dať sa pozbaviť mandátov a poslaneckej imunity pred chystajúcimi sa voľbami, nebolo by bývalo vecou osožnou. Preto spomenutí poslanci hlasovali za ústavný zákon, v ktorom hovorí sa o jednotnom č.-sl. národe, no vedeli si vymôcť aspoň toľko, že v ich mene v ústavnom výbore dr. Dolanský prečítal toto:

Osvedčenie.

Dolupodpísaní poslanci slovenskej ľudovej strany sa osvedčujú, že sa oni síce vyjadrili, aby návrhy ústavných zákonov z vyšších záujmov jednohlasne boli prijaté, proti kompromisnému návrhu p. ministra vnútra (totiž zemské hranice majú byť zachované, samospráva žúp zachovaná, zemský výbor bez legislatívy a hlavný župan nad zemami ustanovený) sa nebudú stavať, s týmto však nijako nežadávajú svoju žiadosť ohľadom samosprávy Slovenska s legislatívnym snemom, želajú si, aby toto pre budúcnosť zabezpečené bolo.

Praha, 19. febr. 1920.

Dr. Jozef Buday, Dr. Karol Kmeťko, Dr. Ján Koválik,

Jozef Sivák, Florián Tománek.

Podpis Andreja Hlinku chybuje, keďže Hlinka pre svoju parížsku cestu sedel ešte vo väzení na Mirove.

Z toho je zrejmé, že i v našom zahraničnom odboji i pri kladení základov nášho štátu tu doma vždy sa prízvukovala myšlienka národného uplatnenia sa Slovákov vo forme autonómie Slovenska. Už či je tu Pittsburghská Dohoda, či je ona morálne, či právne záväzná — na veci nemení. Ostáva faktom, že kým sa len Slováci pokladajú budú za osobitný národ s vlastnou literárnou rečou, historiou a kultúrou, zatiaľ vždy budú chcieť v osobitnej forme i prejavíť tento svoj názor.

Jeho minimum je obsažené práve v slovách Pittsburghskej Dohody.

XVIII.

METAMORFÓZA ALBERTA MAMATEYA.

O intímnych stykoch, ktoré nadviazal Albert Mamatey s krajovými vyznavačmi jednoty československého národa, nikto nevie nič určitého. Na oko Albert Mamatey i po svojom príchode so Slovenska stál za Pittsburghskou Dohodou, ale v duši vlastne už bol rozvrátený. Mnohí z jeho priateľov tvrdia, že táto duševná rozpoltenosť medzi bezúhonnou národnou minulosťou a medzi službou, ktorú konal idey čechoslovakizmu, urýchlila jeho smrť.

Jednou takou službou bolo i prijatie delegátov Tusarovej socialistickej vlády na pôde americkej. Vládni emisári Ladislav Moyš a Ján Pocisk prišli do Ameriky 2. marca 1920 jedine s tým úmyslom, aby pracovali proti autonómii Slovenska, za ktorú oficiálne Slovenská Liga

ešte vždy bola. Podobnému cieľu slúžila i brožúra dr. Ľudovíta Okánika s názvom „Katolíckym Slovákom v Amerike“, prišla v čas príchodu oboch emisárov do Ameriky.

Delegáti slovenskej ľudovej strany dr. Rudinský a Kubala zápasili s týmito dvoma vládnymi emisármi, ale i sami americkí Slováci vedeli uhájiť svoje staré stanovisko vo veci sriadenia nového štátu a menovite Slovenska v ňom. Celá akcia Moyša a Pociska narobila síce mnoho kriku a prachu, ale nemala vplyvu na srdcia a mysle amerických Slovákov. Sociálny demokrat Pocisk a rímsko-katolícky kňaz Lad. Moyš vrátili sa z Ameriky s množstvom rezolúcií, ale bez presvedčenia, že okrem niekoľkých neverecko-slobodomyselných Slovákov stojí ešte niekto za nimi.

Sdruženie Slovenských Katolíkov v Amerike ako odpoveď na smelé tvrdenia Lad. Moyša, vynieslo takúto rezolúciu:

Na riadnej schôdzi ústredného Výboru, odbyvanej v Chicagu 12. okt. 1920, pretriasaný bol medziiným i článok rev. Moyša, emisára čs. vlády do Ameriky, ktorý článok v krajevom Slov. Denníku uzrel svetlo pod nápisom: Z činnosti delegátov bývalého Klubu Slov. Poslancov v Amerike, a v 1503. č. Jednoty bol registrovaný. Nakoľko spomenutý článok obsahuje buďto úplne vybájené alebo vykrútené, pravde nezodpovedajúce faktá, ústredný Výbor Sdruženia Slovenských Katolíkov, v ktorom sú zastúpené všetky katolícke organizácie, jednohlasne sa usniesol svojim bratom pod Tatrami podať nasledovné vysvetlenie:

Rev. Moyš odvoláva sa na kat. kňazov, menovite ale na rev. Lisického, Kubaška a Krasuľu, ktorí údajne svolávali schôdze rev. Moyša, jeho rezolúciu podpísali, alebo ju k prijatiu odporúčali, k jeho známej protiautonomistickej agitácii sa pričínili; nakoľko ale agitácia rev. Moyša sa dokázala jednoduchým politickým závratníctvom a s programom amerických Slovákov, poťažne s programom Sdruženia je v diametrálnej opozícii, spomenutí ako aj všetci prítomní dpp. sa týmto osvedčujú, že hore uvedené tvrdenie rev. Moyša je nepravdou. Menovite rev. Lisický priamo vyčítal p. Moyšovi, že „robí hanbu slov. katolíkom“.

Rev. Kubašek pri každej príležitosti vystúpil za zásady Pittsburghskej Dohody, a v tomto nesklátili ho ani sľuby p. Moyša, ktorý 25-tisíc dolárov a stálu subvenciu bol ochotný získať od čs. vlády pre jeho nádejný denník, jestli sa pričíní k potieraniu hlásateľov slovenskej autonómie. Konečne rev. Krasuľa osvedčil sa v tom smysle, že p. Moyš ho zavádzal, tvrdiac, že Slovákom v čs. ústave je zabezpečený zemský snem, ako podstatná požiadavka Pittsburghskej Dohody.

V tom istom článku rev. Moyš podotknul, že ho v zastúpení Sdruženia jeho predseda rev. Ďulík pri príchode do Ameriky vítal, že premnohí úradníci Kat. Jednoty a Sdruženia jeho povestné rezolúcie podpísali, a tým amerických Slovákov postavil do takého svetla, akoby oni s politickým smerom p. Moyša súhlasili, ktorá myšlienka tvorí aj závierku jeho článku, keď píše: „Ešte mnoho, premnoho dát by som mohol uviesť, svedčiacich o tom, že americká Slovač — až na nepatrné zlomky — je protiautonomistická“.

Kat. Jednota, najväčšia slovenská organizácia v Amerike, osvedčila sa už v tejto záležitosti na svojom kongrese, odbývanom 13—17. sept. v Milwaukee, keď vyslovila dôveru vodcovi slov. národa rev. A. Hlinkovi a nabídla mu k jeho snahám svoju podporu. Sdruženie Slov. Katolíkov v Amerike insinuáciu p. Moyša s pohoršením odmieta a odkazuje svojim bratom pod Tatrami, že americkí Slováci teraz ešte s väčšou húževnatosťou sa pridržajú Pittsburghskej Dohody, lebo počas agitácie rev. Moyša a pána Pociska mali dost' príležitosti sa presvedčiť o tom, že nepriatelia Pittsburghskej Dohody postrádajú rozumného slovenského podkladu. Musíme ešte spomenúť, že váhavú činnosť rev. Ďulíka Ústredný Výbor ešte 3. marca t.r. v Scrantone rozhodne odsúdil, ačkoľvek niet príčiny pochybovať v jeho bona fides.

V druhom článku, tiež v Slovenskom Denníku uverejnenom, tenže P. Moyš píše, že rev. Ďulík mal sa pred ním nasledovne vysloviť: Dr. Rudinský založil z maďarónov pozostávajúcu Katolícku Radu a preto my sme museli Sdruženie vyrvať z rúk maďarónov, čo sa nám úplne nepodarilo. Rev. Ďulík, tázaný v tejto otázke, sa osvedčil, že P. Moyš aj v tomto prípade prestúpil hranice pravdy.

Ďalej rev. Ďulík vyhlásil za lož to tvrdenie p. Moyša, že požiadal rev. Hlinku, aby dr. Rudinského z Ameriky odvolal.

Táto rezolúcia bola na konvencii delegátov Sdruženia prečítaná a jednohlasne prijatá.

Chicago III., 13. októbra 1920.

Rev. J. Ďulík, predseda.

Rev. Štefan Krasuľa.

Rev. Pavel Lisický.

Slovom: katolícke kňazstvo, značná čiastka ktorého tak výborne sa osvedčila v revolučnom hnutí počas vojny, pracovať neprestalo za slovenskú slobodu. Dokončením svetovej vojny iste v mnohom sa zlepšili dni slovenského národa, ale nie tak, akoby sa zlepšiť mali dokončením revolučného diela. Dopriať ľudu pod Tatrami čím viac slobodného vývinu vo vlastnom jeho duchu — bolo a je snahou premnohých slovenských Amerikánov, ktorí revolučný boj nepokladajú ešte za dokončený.

Medzi nich nepatrí už zomrelý Albert Mamatey. Dal sa pomýliť a sviest' na zlé cesty, na akých Slovák predtým chodiť nevedel.

V liste, ktorý písal 14. mája 1920 ministrovi dr. E. Benešovi hovorí už o klerikálnych krikľúňoch (r. k. kňazi a ich nástroje) a o klerikálnych časopisoch „Jednota" a „Obrana", vyzdvihujúc svoju zásluhu, že ich trošku utíšil. Na pomoc si však žiada ponechať Jána Masaryka v úrade vashingtonského vyslanca, lebo „p. Ján Masaryk je tu veľmi obľúbený nielen medzi Čechmi, ale zvlášť medzi Slovákmi a jeho prítomnosť tu pomáhala by značne k vyrovnaníu toho napnutého pomeru, aký teraz medzi Čechmi a Slovákmi panuje následkom agitácie Ľudovej Strany a iných extrémnych autonomistov na Slovensku a ich stúpcov tu v Amerike, ktorými sú skoro všetci katolícki kňazi a katolícke organizácie a časopisy, zvlášť „Jednota" a „Obrana". Pána J. Masaryka šetria ešte i tí najzúrivejší autonomistickí krikľúni, ako redaktor Hušek, Pankuch a rev. Liščinský."

V ďalšom liste Mamatey hovorí, že ministerský radca Machatý v Prahe ustálil Mamateyovi 12 tisíc dolárov ako ročný plat konzula v Pittsburghu, 7 tisíc pre vicekonzula a po 5 tisíc pre dvoch tajomníkov. „Ak R. Č. S. — hovorí Mamatey — má tu byť slušne reprezentovaná, tak nesmieme skrblieť na plate konzulovom a personálu, zamestnaného na konzuláte. A zpočiatku nebude potrebný veľký personál. Z R. Č. S. neposielajte sem ľudí. Konzulát tu bude pracovať účinnejšie, keď personál bude pozostávať z tunajších ľudí... čo je teraz veľmi dôležité, lebo konajú tu strašnú agitáciu medzi slovenským ľudom rím. kat. kňazi a klerikálne časopisy a ich stúpenci, otravujúc myseľ Slovákov proti Čechom. No, a tisíce týchto amerických Slovákov príjde späť do Česko-Slovenska ...

V liste tomto A. Mamatey zjavne naznačuje, že prácu konzulátu, dobre zaplatenú, mieni namieriť proti statným rím.kat. kňazom, a ostatným, ktorí sa dali do hnutia za autonomiu Slovenska. Slovom konzul A. Mamatey chcel zničiť to, čo predseda Slovenskej Ligy A. Mamatey, snažil sa pre Slovákov i v Amerike písomne a v R. Č. S. fakticky zaistiť.

Až hrôza sa na nás chytá, keď si sem uvedieme, ako sa za tieto činy Slovenská Liga odplatila svojmu dlhoročnému predsedovi: Pani Oľga Mamateyova — čítame na 109. strane zápisnice XV. Kongresu Slovenskej Ligy zo dňa 27.—29. mája 1924 — vdova po zosnulom konzulovi Mamateyovi v mene svojich troje dietok žiada podporu od Slovenskej Ligy. Výbor podporu udeliť neodporúča z dôvodov, že slovenský národ, poťažne Slovenská Liga v Amerike oceňujú v celej miere Mamateyove služby, ktoré konal ako predseda Slovenskej Ligy, ale prestal tým byť, čím bol predtým, akonáhle sa stal pittsburghským konzulom. Slúžil záujmom centralistickej Prahy, ktorej povinnosťou bolo by a malo by byť, aby sa o pozostalých náležite postarala.

Viacerí z účastníkov kongresu povstali a oceniac zásluhy Mamateyove ako i spomenúc, že vdova po konzulovi Mamateyovi dostáva peniaze z Prahy iba 15 dolárov mesačne — odporúčali, aby sa vdove a jej nevinným trom dietkam udelilo 500, iní zase, aby sa udelilo aspoň 250 dolárov podpory. O návrhoch sa hlasovalo.

Predseda na základe výsledku hlasovania vyhlasuje, že odporúčanie výboru je prijaté (t. j., že vdova a deti po A. Mamateyovi nedostanú žiadnej podpory), avšak — hovorí sa ďalej v zápisnici — výsledok vybavenia tejto záležitosti nepatrí Mamateyovi ako Slovákov, ale treba ho pripočítať chybe, ktorej sa dopustil. Každý na národe spáchaný hriech sa kruté pomstí.

V slobodnej Amerike na Albertovi Mamateyovi je jasne znázornený osud človeka, ktorý nevedel vydržať pri tých národných ideáloch, ktoré do zakončenia vojny hlásal, ba pomáhal ich aj tvoriť.

Obvinenie Slovenskej Ligy.

Morálnej i hmotnej podpore amerických Slovákov v mnohom možno ďakovať, že boj o uplatnenie sa práva slovenského národa na vlastný národný život v našej republike už roku 1923 slávil prvý svoj úspech, vyjadrený výsledkami volieb do obcí, okresov a žúp. Je len prirodzené, že neprajníci takto ponímaného uplatnenia sa slovenského národa chceli silou-

mocou zahatíť zdroj, z ktorého prýštilo povzbudzenie i pomoc. Posielali sa do Ameriky záhadné existencie kapitána Teodora Dimitrijeviča, ktorý nerobil nijakej inej roboty, len strhával verejných pracovníkov do blata pomlúv a urážok. Za ním prišiel do Ameriky dr. Jozef Rudinský, ktorý v protive so svojim lepším presvedčením z roku 1919, dal sa do práce: zničiť ten kontakt, ktorý vlastne väčšinou on nadviazal medzi pravými synmi národa tu i v Amerike.

Ale americkí Slováci, v ktorých slobodná Amerika i mimovoľne vypestováva cit pre praktickosť, jasnosť a statočnosť, nedali sa sklátiť. Ostali verní programu, ktorý uskutočniť vytýčili si zaraz na začiatku svetovej vojny.

A keď medzi nich zavítal prvý minister pre správu Slovenska dr. Vavro Šrobár, spoločne s úradníkom referátu ministerstva školstva v Bratislave, dr. Václavom Maule a snažil sa odviesť amerických Slovákov od slovenského národného stanoviska k stanovisku československo-národnému — postretol sa v Amerike s tak živelným odporom, že bolo to až na podiv.

Boj proti nemu zaviedla tá istá Slovenská Liga, ktorá v prvých dňoch štátneho prevratu k dišpozícii chcela mu dať celú tlačiareň, lebo dr. Šrobár požíval vtedy dôveru slovenskej Ameriky. Od toho rozhodnutia po zahájenie otvoreného boja uplynul čas, v ktorom mohlo sa pobadať, kam vedú zámery toho, alebo onoho politika.

Toto vidiac, dr. Vavro Šrobár verejne v Newyorskom Denníku, číslo 3044 pod názvom „Slovenská Liga v Amerike v minulosti a teraz“ obvinil túto veľa zaslúžilú organizáciu z protištátnej činnosti. O tomto prejave rokoval XV. kongres Slovenskej Ligy dňa 27., 28. a 29. mája 1924 v Binghamtone a usniesol sa napísať list vláde republiky česko-slovenskej, aby dr. Šrobára, akožto jej povereníka pre tak urážlivé vyslovenie sa o Slovenskej Lige volala k poriadku.

Stalo sa to listom zo dňa 12. septembra 1924, adresovanom vyslanectvu R. Č. S. vo Washingtone.

Nebyť faktu — hovorí sa v liste — že Dr. Vavro Šrobár slová tieto položil na papier, ako zvláštny delegát republiky, či vlády so zvláštnym a špeciálnym poverením — ostaly by úplne nepovšimnuté. Lenže dr. V. Šrobár napísal túto stať, ako zvláštny vyslanec česko-slovenskej republiky a preto nepovšimnúť si jej nemôžeme. Ráčite azda vedieť, že Slovenská Liga v Amerike je majiteľkou zvláštneho válečného vyznamenania a majiteľkou kríža „Sv. Jiřího“, teda: vysokého revolučného vyznačenia, ktorého sa dostalo cestou vlády od Č. S. R. veľa zaslúžilým pracovníkom a borcom revolúcie. Takto bola Slovenská Liga v Amerike vyznačená republikou dňa 25. júla 1921, teda v tej dobe, v ktorej dľa spomenutého publikovaného odseku článku dr. Vavru Šrobára: „zahájila ničivý boj proti dielu, ktoré sama pomohla stavať, zahájila boj proti suverénnemu česko-slovenskému štátu.“

A keď Vám bude toto známe, stane sa Vám jasným, že zvláštne vyznamenanie Vašej vlády je v krajnej protive s obvineniami, sypanými bez dôkazov a postrádajúcimi každej pravdy a skutočnosti so strany zvláštneho vyslanca česko-slovenskej vlády dr. Vavru Šrobára...

A práve preto posledný kongres Slovenskej Ligy v Amerike, odbytý v meste Binghamtone, N. Y., v dňoch 27., 28. a 29. mája 1924 jednohlasne nariadil Správe, aby patričnou cestou upravený bol dotaz na česko-slovenskú vládu, či ona s citovanú staťou dr. Vavra Šrobára súhlasí a v páde, žeby súhlasila, aby jej válečné vyznamenanie s krížom „Sv. Jiřího“ bolo dané k dispozícii a aby americká verejnosť bola potom oboznámená s príčinami vrátenia inak so strany Slovenskej Ligy v Ameriky a jej členstva vysoko ceneného vyznačenia.

V smysle tohoto uzavretia, žiadame Vás, Slovutný Vyslanče, aby Ste náš dotaz úradne predložili svojej vláde a aby Ste nás potom o jej odpovedi láskavé upovedomili.

Náš vyslanec kvitoval príjem tohoto listu, poslal ho i do Prahy, ale úradne odtiaľ nedošlo nijakej odpovedi.

Stalo sa to zvykom.

Slovenská Liga spracovala 9. novembra 1922 zvláštne Memorandum, upravené na vládu a Národné Shromaždenie Č. S. R. v záujme vtelenia Pittsburghskej Dohody do ústavy Č. S. R. a — odpovedi na Memorandum nedostala.

Iba ľudová strana poslala roku 1923 svoju „odpoveď na Memorandum“.

Slovenská Liga dňa 24. a 25. júna 1925 upravila Prívet na všetkých politických činiteľov Č. S. R. a — odpovedi zas nedostala. Ako by za odpoveď treba tu pokladať cestu Andreja Hlinku, predsedu a dr. Jozefa Budaya, podpredsedu slovenskej ľudovej strany, podniknutú do Ameriky z príležitosti Eucharistického kongresu v Chicagu. Delegácia táto vysadla na breh Ameriky 5. júna 1926 a vykonala prednáškové turné po celej slovenskej Amerike.

Konečne Slovenská Liga 31. mája 1928 v meste Lorain rozhodla sa vyslať na Slovensko trojčlenovú delegáciu, ktorá v záujme vtelenia Pittsburghskej Dohody má v súhlase so slovenskou ľudovou stranou v októbri 1928 zakročiť u prezidenta republiky a u vládnych činiteľov. Ak by to neosožilo, delegácia má vec preniesť na medzinárodné fórum.

Z tohoto teda zjavne vysvitá, že Slovenská Liga v Amerike po klátivých poprevratových rokoch, v ktorých ju viedol A. Mamatey, dala sa na cesty konkrétnosti a chce dokončiť hnutie na úplnú rovnoprávnosť Slovákov a Čechov v spoločnej republike ešte v tomto desiatom roku trvania našej republiky.

XIX.

BILANCIA NAŠEJ ÚČASTI V ZAHRANIČNOM ODBOJI.

Už na XII. kongrese padlý slová, pobádajúce Slováka v Amerike, aby neprestal napomáhať zchudobnelé Slovensko. Ba v kongresovej zápisnici na str. 63. čítať i toto:

Pomocná akcia.

Dr. Eduard Beneš, zahraničný minister Česko-Slovenskej Republiky, Paríž, poslané 299.053 frankov, s úpravou, aby obnos tento bol upotrebený VÝLUČNE len na pomoc Slovenska dolárov 55.000.

V zápisnici XIII. kongresu Slovenskej Ligy, konaného v dňoch 24. a 25. júna 1920 v Milwaukee, Wisconsin, tajomník referuje o pomocnej akcii, do ktorej zahrňuje výdavky okolo samej akcie, ztratu pri firme Voška & Byoir, sumu 25 tisíc dolárov na Fond dr. A. Masarykovej, za potravné články pre Slovensko (35 tisíc dolárov), za dopravu Americkým červeným Krížom zakúpených potravín (45 tisíc dolárov), jeden milión korún ako dar prezidentovi Masarykovi z príležitosti jeho 70 ročných narodenín (10.600 dolárov), polmiliona dalo sa dr. Machovi „na zariadenie zubolekárskeho oddelenia na bratislavskej univerzite“ (5 tisíc dolárov), tlačiareň pre dr. Šrobára s patričnými výdavkami stála 48 tisíc dolárov, atď.

Spolu dvestopäťdesiatosemtisíc 494.07 dolárov je suma, ktorou Slováci v Amerike podporili za rok (od 29. mája 1919 do 24. júna 1920) hospodárske snahy a potreby Slovenska.

V zápisnici XIV. kongresu Slovenskej Ligy, konaného v dňoch 28., 29. a 30. mája 1922 v Pittsburghu tajomník referuje o smutnom položení Slovenskej Ligy za uplynulé roky. členstva ubúdalo, doláre sa pomíňaly, na jednako vedela Slovenská Liga na pomocnú akciu venovať 40.497.59 dolárov. Z toho sú väčšie položky: na podporu východného Slovenska 10 tisíc dolárov, na Školu č.-sl. červeného Kríža v Bratislave tiež desaťtisíc dolárov.

Od 1. februára 1918 do 30. mája 1922 vydala teda Slovenská Liga na pomoc Slovenska spolu 353.991.66 dolárov. Pridajme si k tomuto ešte aspoň niektoré väčšie položky:

Od 1. februára 1918 do 30. apríla 1919.

Pre anglického novinára, ktorý s J. Jančekom	dolárov
odcestoval na Slovensko.....	1.000
Vyplatené v hotovosti predsedníctvu	
Československej Národnej Rady v Paríži.....	120.000
Vojenskému Výboru.....	1.695
Slaw Press Bureau.....	3.184
Slovenská Tlačová Kancelária.....	1.031
Americká Česko-Slovenská Národná Rada.....	36.718
Výprava delegátov na Slovensko.....	19.631
	Spolu: 182.259 dolárov

Od 1. mája 1919 do 1. júna 1920.

	dolárov
Na propagačné ciele ministrovi Šrobárovi.....	10.000
Na protičelenie maďarskej propagandy voVashingtone.....	5.194
Informačná Kancelária Slovenskej Ligy v Bratislave.....	3.000
Do pokladnice Česko - Slovenskej Národnej Rady v Paríži.....	44.500
Cesta Alberta Mamateya v záujme Pittsburghskej Dohody na Slovensko.....	3.461
Spolu.....	66.155 dolárov

Od 1. júna 1920 do 31. mája 1922.

	dolárov
Podpory česko-slovenským legionárom.....	2.833
Na gymnázium v Petrovci.....	4.000
Americkej Česko-Slovenskej Národnej Rade.....	5.000
Spolu.....	11.833 dolárov

Pridajme si k týmto číslam ešte 200 tisíc dolárov ktoré dostal prezident T. G. Masaryk a dostaneme sumu

714. 238 dolárov,

ktoré sa skladajú iba z väčších položiek, idúcich na podporu zahraničného odboja a na pomoc Slovensku.

Ostávajúca čiastka do jedného milióna dolárov bola sa minula na vydávanie časopisov, kníh, brožúr, na cesty atď.

Môžeme teda bez zveličenia tvrdiť, že Slováci v Amerike od roku 1919 do 1922 sossbierali medzi sebou a na národné ciele obrátili hodne viacej ako jeden milión dolárov, kým od roku 1914 do 1919 zozbieraného a na propagandu obráteného groša mohlo byť tiež niečo vyše štvrt' milióna dolárov.

Slováci v Amerike však zbierali i na „Zlatý poklad" republiky. Dávali zlato a striebro, čo všetko pošlo do Prahy. Zápisnica o tomto akte zo dňa 31. mája 1921 hovorí:

„Prevzaté zlaté a strieborné predmety, (sosbierané medzi americkými Slovákmi) vložené boly do 763 obálok. Na každej obálke udané je číslo, pod ktorým bol patričný darca v sozname Slovenskej Ligy zavedený, približná jakosť, váha a cena. Obálky tieto boly každá osobitne zapečatené pečaťou konzulátu R. Č. S. v Pittsburghu Pa a do silného kufra uložené, ktorý tiež bol pečatným voskom zapečatený, zaplombovaný a do Newyorku dňa 2. júna 1921 odoslaný. O prevzatých predmetoch vzaté bolo osvedčenie spomenutých znalcov a inventár, ktorý je tu priložený. Minimálna hodnota všetkých prevzatých zlatých a strieborných predmetov je odhodnutá na 1.015.02 dolárov.

O obetiach Slovákov v Rusku, menovite fy J. Országh z Varšavy a iných slovenských továrníkov a veľkoobchodníkov bolo by treba osobitne písať. Tu však stačí len spomenúť, že v Rusku i finančne i na ľudských životoch Slováci percentuelne obetovali tiež toľko, koľko Česi.

O legionároch Slovákoch referoval Jozef Žák - Marušiak, vyslaný č. S. N. R. americkou do Ruska podľa zápisnice zasadnutia Slovenskej Ligy dňa 8. apríla 1920 takto:

Br. Žák ujíma sa slova. Poznamenáva, že podrobnú zprávu zo svojej cesty povinný je podať Národnej Rade, ktorou bol vyslaný. Tu aspoň v krátkych črtách zmieni sa o svojich zkušenosťiach počas svojho pobytu pri československom vojsku na Sibíri. Slovákov vo vojsku je 6000. Roztriedenie podľa žúp je nasledovné: Orava 174, Trenčín 1050, Liptov 279, Zvolen 245, Turiec 253, Nitra 959, Šariš 233, Spiš 214, Tekov 272, Bratislava 488, Gemer 116, Hont 136, Zemplín 135, Užhorod 49, Novohrad 100, Abauj 50, Komárno 8.

Z Dolnej Zeme, ktorá teraz patrí Juhoslávii, slúžilo pri vojsku 304 Slovákov.

Slovákov je najviac v delostrelectve, čo výdatne pomáhalo k úspešnej borbe. Ďalej tvoria jadro druhého jazdeckého pluku. Väčšinu tvoria v 12 pluku Milana Štefánika, ďalej hodne je ich i v 7. Tatranskom pluku.

K tejto štatistike hodno ešte dodať štatistiku, ktorú slovenský legionár Ivan Daxner ml. predniesol na shromaždení dňa 30. októbra 1928. v Turčianskom Sv. Martine.

Chcem sa tu zmieniť — hovoril Ivan Daxner ml. — podľa „Slovák“-a zo dňa 3. novembra 1928 — o účasti Slovákov v zahraničnom odboji. Dáta, ktoré tu uvediem, sú doposiaľ skoro neznáme, lebo neboly nikde oficiálne uverejnené. I ja čerpám ich len z informácii, nadobudnutých v Amerike od kompetentných osôb cestou súkromnou, od členov národnej rady ruskej a od dobrovoľníkov talianskych.

Zahranických dobrovoľníkov bolo podľa údajov Pamätníka Odboja asi 145.000,

a to:

v armáde ruskej.....	71.400
v armáde francúzskej.....	9.950
v armáde talianskej.....	19.300

v armáde americkej.....	42.400
v armáde anglickej.....	1.100
v armáde srbskej.....	1.300
úhrnom.....	145.450

Slovákov bolo v jednotlivých armádach:

v americkej.....	60%.....	25.440
v ruskej.....	10%.....	7.140
vo francúzskej.....	70%.....	7.462
v ostatných.....	5%.....	1.082
úhrnom.....		41.327

Keď počítame že Slovákov je doma i v zahraničí 3 miliony, činí počet dobrovoľníkov Slovákov v zahraničí 1.4 % celého počtu.

Keď rátame, že Čechov doma i v zahraničí je 8 milionov, činí ich účasť v zahraničnom odboji tiež len 1.4 %. To značí, že Slováci obetovali za tento štát práve toľko, koľko Česi, lebo zahraničný odboj bol ten, ktorý stvoril náš samostatný štát, jeho politická činnosť opierala sa v prvom rade o odboj branný.

Keď ďalej uvažíme, že finančné obete za hranicou boli zaokrúvané z polovice Slovákami a z polovice Čechmi, musíme konštatovať, že Slováci v plnej miere učinili zadosť svojej povinnosti.

Z tejto bilancie bezpečne vysvitá, že Slováci v zahraničí v záujme svojej novej vlasti vykonali práve toľko, koľko Česi, pokladaní za vyspelejších.

Slováci v tejto republike právo na spolurozhodovanie vo veciach štátnych a na Slovensku majú právo prispôsobiť štátny organizmus špeciálnym slovenským národným potrebám.

Slovenská investícia do tohoto štátu bola zodpovedná a je len zas na nás samých, Slovákoch, aby nám donášala hojné úroky !

Pramene.

Memorandum Slovenskej Ligy v Amerike, vydané menom amerických Slovákov v záujme Slovákov v Uhorsku 1914—1915, Strán 12.

Memorandum Slovenskej Ligy v Amerike, upravené na vládu a Národné Shromaždenie Česko-Slovenskej-Republike v záujme vtelenia Pittsburskej Dohody, do ústavy Č. S. R., 1922. Strán 16.

Prihlás Slovenskej Ligy v Amerike, upravený na všetkých politických činiteľov Česko-Slovenskej Republiky. Tlačou P. Jamriška a spol., Pittsburgh Pa. Strán 8.

Odpoveď poslancov slovenskej ľudovej strany na Memorandum Slovenskej Ligy v Amerike, upravená na slovenský národ a jeho všetkých úprimných priateľov. Bratislava, 1923. Strán 16.

Zápisnica Kongresu Slovenskej Ligy v Amerike, 30. nov. 1911.

Zápisnica XI. Kongresu Slovenskej Ligy v Amerike, odbývaného dňa 22-23 februára 1918. v Newyorku.

Zápisnica XII. kongresu Slovenskej Ligy v Amerike, konaného v meste Scranton. Pa., dňa 29. Mája 1919.

Zápisnica XIII. kongresu Slovenskej Ligy, konaného v dňoch 24-25. júna 1920 v Milwaukee.

Zápisnica XIV. kongresu Slovenskej Ligy, konaného 28-29-30 júna 1922 v Pittsburghu, Pa.

Zápisnica schôdze Ústredného Výboru s Ústrednou Správou Slovenskej Ligy v Amerike, konanej v dňoch 27-29 júna 1923 v Clevelande.

Zápisnica XV. kongresu Slovenskej Ligy 27-28-29 mája 1924 v Binghamtonu, N. Y

Zpráva predsedu Slovenskej Ligy, podaná na jej XVI. kongrese v Detroit, Mich 26-27. mája 1926.

Tridsaťpäť rokov. Pamätník na oslavu 35.-ho výročia Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty. Sostavil Jozef Hušek, 1925. Strán 48.

Americký úsudok o vojne, odpoveď na „Apel k civilizovanému svetu“ od 93 nemeckých profesorov, ktorú odpoveď napísal Samuel Harden Church, predseda Carnegieho ústavu v Pittsburghu. Pripojený je i spomenutý apel s podpisami profesorov. Preložil: J. Vojtko. Tlačou P. Jamriška v Pittsburghu v auguste 1915. Strán 30.

Zápisky za živa pochovaného. (Z môjho 25.ročného verejného účinkovania na národa roli dedičnej.) Sostavil P. V. Rovnianek-Rovinov. 1924. Strán 336.

Slovenská politická čítanka. Slovenským Válečným Zajatcom vo Francúzsku a v Taliansku venujú Slovenskí vojaci Československej Armády vo Francúzsku. 1918. Tlačou Slovenskej tlačiarne v Paríži 182, Rue Faubourg Saint-Martin 182. Strán 38 s mapkou budúceho Česko-Slovenského Štátu.

Posviet'me si trochu na pána dr. Šrobára. Z poverenia viacerých napísal Ivan Daxner. (Rok a tlačiareň neudaná.) Strán 16.

Ako sa vodí nášmu slovenskému národu v Č. S R. ? Napísal Ivan Daxner, vydala Slov. Liga v Amerike. (Rok a tlačiareň neudaná.) Strán 32.

Národný kalendár na rok 1926 roč. XXXIII. Vydal Národný Slovenský Spolok v Spojených Štátoch Amerických. Sostavil Jozef Žáry. Pittsburgh Pa.

Americkí Slováci za oslobodenie národa. Napísal Pavel Jamarík do 1.-ho čísla „Prúdov“, Bratislava, 1922.

Účasť amerických Slovákov v revolučnom hnutí. Do rádia povedal Ján Janček ml. roku 1925. (Rukopis.)

V Amerike a doma. Napísal dr. Jozef Rudinský, delegát Slovenskej ľudovej strany, „Lev“, Ružomberok, 1921. Strán 100.

George D. Herron, jeho práca v našej zahraničnej revolúcii. Napísal: dr. Štefan Osuský, č.-sl. vyslanec v Paríži. Nákladom „Prúdov“, v Bratislave, 1925. Strán 58.

Rozpomienka na uzavretie Česko-Slov. dohody dňa 30.-ho mája 1918 v Pittsburgh Pa. Napísal: Ignác Gessay, zástupca Slov. Ligy Americkej a prvý podpredseda Slov. Ligy na Slovensku. Bratislava, 1928. Strán 16.

Za bratmi do Ameriky. Knižnica „Slováka“ číslo 6. Napísal: J. B. Bohuslavský. Tlačou „Unie“, v Bratislave, 1927. Strán 126.

Slováci v Amerike v dobe války. Napísal Milan Getting v Sokolskom zborníku na rok 1919. Vydala Telocvičná jednota „Sokol“ v Amerike. Strán 128.

Pamätník a program slávnosti pri pomníku Generála M. R. Štefánika, dňa 30.-ho mája v Cleveland-Oho.

Nové Slovensko, úradný orgán Slovenskej Ligy v Amerike. Týždenník, redaktor Ignác Gessay v Clevelande, ročník I. (Od 24. júna do 7.-ho apríla 1919.)

Jednota, úradný orgán Prvej Katolíckej Slovenskej Jednoty v Spojených Štátoch Severnej Ameriky. Vychodí každú stredu, rediguje Jozef Hušek, Middletown Pa. Rok 1916., 1917., 1918.

„Slovák“, rediguje Štefan Mnoheľ, tlačou „Leva“, v Ružomberku, ročník I. 1919.

Andrej Hlinka, životopis. Napísal: Karol Sidor, Bratislava, 1924. Strán 32.

Generál dr. Milan R. Štefánik. Jeho život a skutky. Napísal: Arch. V. Novák, tlačou „Slovenského pokroku" 309. E. 75. St. New-york, 1920. Strán 58.

Memorandum Slovákov na mierovú konferenciu v Paríži. Vyšlo v Paríži 20. septembra 1919. Zostavili: Andrej Hlinka a dr. František Jehlička, členovia Národného shromaždenia v Prahe, Št. Mnohel', redaktor, dr. Jozef Rudinský, profesor, a Jozef Kubala, obchodník.

Naše Amerika. Napsal Tomáš Čapek, president Bank of Europe, Newyork. V Praze, 1926. Nákladem Národné Rady Československé v Praze. Tiskem Orbis. Strán 636.

Moje účast na československém boji za svobodu. Napísal Generál Maurice Janin. Strán 384. Nakladatelství J. Otto v Praze, 1928.

Z boje za svobodu otčiny. Napsal František Šindelář. Vydáno nákladem ústředný Národní Svazu Českých Katoliku v Chicago, III. 1924. (Autentické vylíčení účasti katolických "Čechů v Americe v zahraniční osvobozovací práci, ve prospěch České vlasti za vůdcovství národního Svazu Českých Katolíků) Strán 326,

Světová revoluce. Za války a ve válce, 1914—1918. Vzpomína a uvažuje: T. G. Masaryk 1925. „Čin" a „Orbis" v Praze. Strán 650.

Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z boju za svobodu národa. Napsal: Dr. Eduard Beneš, 1927. „Orbis" a „Čin" v Praze. Díl I. Strán 538. Díl II. Strán 612.

Třidset let novinářem. Napsal: H. W. Steed. Preložil Fr. Bommer. V Praze 1924. Nákladem Orbis. Díl II. Strán 438.

Československé hnutí na Rusi (Informační přehled s deseti mapkami.) Napsal: dr. Frant. VI. Šteidler. Nákladem „Památníku Odboje". V Praze 1921. Strán 114.

Vojáci zapomenuté fronty. Napsal Vojta Beneš, vydal „Pamätník Odboje", 1923. v Praze. Strán 356.

Za národní stát. Výber projevů K. Perglera v boji za samostatnost národa. Uspořádal K. Z. s předmluvou Karla Perglera. Nákladem „Pamätníku Odboje", v Praze, 1923. Strán 202.

Tatraci. Dejiny 7 střeleckého tatranského pluku od jeho založení do návratu do vlasti. Sestavil a náčrtky opatřil kapitan ruských légii V. Ivičič. Nákladem „Pamätníku Odboje", 1924. Strán 244.

Znovudobytí samostatnosti. Napsal Lev Borský, první diplomatický zástupce č.-sl. v Římě. 1928. Nakladatelství Otto, společnost s r. o. v Praze. Strán 282.

OBSAH

	Strana
Úvodom	3
Kapitola 1: Slaviani v Amerike.....	7
Počet Slavianov.— Náboženstvo. — Majetok a vzdelanie.	
Hospodársky a spoločenský život.	
Slavianske súžitie v Amerike.	
Kapitola II.: Slováci v Amerike.....	13
Zamestnanie. — Cirkve a školy. — Počet a sídla Slovákov.	
Inteligenti slovenskí. — Slovenská tlač. — Spolkový život.	
Kapitola :III.: V borbe proti Maďarom.....	.24
Blamáž peštianskej vlády. — Vzácnny dokument.	
Dve cesty grófa Apponyiho. — Černová a Ružomberok.	
Výsledok Černovej: Založenie Slovenskej Ligy.	
Slováci v americkej štatistike. — Poslanec dr. Pavel Blaho v Amerike.	
Gróf Michal Károlyi v Amerike.	
Kapitola IV.: Začiatky oslobodzovacej akcie.....	35
Význam a smysel memoranda 1914—1915.	
V boji proti nemeckej propagande.	
Americký úsudok o vojne.	
Kapitola V.: Spolupráca Slovákov s Čechmi.....	48
Sjednocovanie sa Čechov v Amerike.	
Utvorenie Clevelandskej Dohody.	
Oslobodzovanie slovenských zajatcov v Kanade.	
Kapitola VI.: Vyslanie dvoch delegátov do Európy.....	60
Vážne trhliny spolupráce s Čechmi.	
Kombinácia s Poliakmi.	

Kombinácia s Maďarmi.	
Kapitola VII.: Situácia v Rusku.....	72
Časopis „Čechoslovák" došiel do Ameriky.	
Štefánik uhladzuje spory v Rusku.	
Ohlas „Kijevského zápisu" v Amerike.	
Slováci v Rusku inak a Česi inak.	
Slovenské klopanie na ruských dverách.	
Kapitola VIII.: Vysvetlenie o delegátoch.....	.91
Amerika vstupuje do vojny. — „Dva tábory".	
Bývalý prezident Taft medzi Slovákami. — Matúš Jankola.	
Prvé spoločné podujatie Slovákov a Čechov.	
Českí katolíci a Slováci.	
Kapitola IX.: Milan Štefánik v Amerike.....	106
Porada Štefánika s katolíckymi kňazmi. — Vojenská akcia.	
Otázka vojenského duchovného. — Akcie podporné.	
Milión dolárová akcia	
Kapitola X.: Rozpory medzi katolíkmi a evanjelikmi.....	120
Česi a Slováci prosia o pomoc Sv. Otca.	
Amerika vypovedala vojnu Rakúsko-Uhorsku.	
Utvorenie Č. S. N. R. v Amerike. — Fifty-fifty.	
Kapitola XI.: Pred príchodom T. G. Masaryka.....	135
Vítanie T. G. Masaryka Slovákami.	
Masaryk o slobodnom Slovensku.	
Utvorenie Pittsburgskej Dohody.	
Podpisy na Pittsburgskej Dohode.	
T. G. Masaryk a katolíci. — Sbíerky a ich kvitovanie.	
Kapitola XII.: Starosť o vojsko a vojenské pôžičky.....	164

Referát o situácii nášho vojska v Rusku.	
Kapitola XIII.: Prihlasujte sa za Čechoslovákov.....	175
Ohlasy z domova. — Válečné zahrádky a Španielka.	
Hrdosť slovenská sa dvíha.	
Kapitola XIV.: Reči prezidenta Wilsona.....	.188
Proklamácia neodvislého Česko-Slovenska.	
Demokratická Unia Strednej Európy a Slováci.	
Ustanovenie reprezentantov nového štátu. — Slováci a Rusíni.	
Kapitola XV.: Prečo mlčí Slovensko ?204
T. G. Masaryk prezidentom. — Starosti o Slovensko.	
Deň 27. november 1918. — Manifest a Deklarácia.	
Kapitola XVI.: Delegácia Slovenskej Ligy na Slovensko.....	218
Dva prvé ďakovné pozdravy. — Prívet americkej delegácie.	
Referáty o Slovensku.	
Kapitola XVII.: Delegáti ľudovej strany v Amerike.....	231
Mamateyova intervencia za Pittsburghskú Dohodu.	
Prezidentove prejavy o Pittsburghskej Dohode.	
Kapitola XVIII.: Metamorfoza Alberta Mamateya.....	.246
Obvinenie Slovenskej Ligy.	
Kapitola XIX.: Bilancia našej účasti v zahraničnom odboji.....	.254
Pramene.....	261

VYOBRAZENIA

	Strana
Amerika, krajom veľkých dialok.....	.16
M. R. Štefánik po porade so slovenským katolíckym duchovenstvom.....	.108
Text Pittsburghskej Dohody.....	150

Prípis T. G. Masaryka rev. Kubašekovi.....	.160
Woodrow Wilson.....	188